

CUMHURİYET DÖNEMİ MEAL ÇALIŞMALARINA

METODOLOJİK BİR BAKIŞ

Ahmet YAKUT

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tefsir Bilim Dalı

Prof. Dr. Mehmet Salih GECİT

AĞRI-2022

(Her hakkı saklıdır.)

T.C.

**AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

Ahmet YAKUT

**CUMHURİYET DÖNEMİ MEAL ÇALIŞMALARINA
METODOLOJİK BİR BAKIŞ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
PROF. DR. MEHMET SALİH GECİT**

AĞRI-2022

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Mehmet Salih GECİT danışmanlığında, Ahmet YAKUT tarafından hazırlanan bu çalışma 25/08/2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Mehmet Salih GECİT

İmza:

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Mehmet Emin YURT

İmza:

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Sedat YILDIRIM

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine ait olup; Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../2022 tarih ve .... / ..... nolu kararı ile onaylanmıştır.

.... / ..... / .....

Prof. Dr. İbrahim HAN

Enstitü Müdürü

25/08/2022

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “*Cumhuriyet Dönemi Meal Çalışmalarına Metodolojik Bir Bakış*” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

25/08/2022

Ahmet YAKUT

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ	viii
KISALTMALAR	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	2
1.2. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları	3

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEALLE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR VE KUR'AN-I KERİM'İN İLK TERCÜMELERİ	5
2.1. Kur'an, Tefsir, Te'vil, Tercüme ve Meal Kavramlarının İzahı	5
2.1.1. Kur'an	5
2.1.2. Tefsir	6
2.1.3. Te'vil.....	8
2.1.4. Tercüme	9
2.1.5. Meal	12
2.2. Tarihsel Süreçte İlk Kur'an Tercümeleri	15
2.2.1. Cumhuriyet öncesi başlıca Türkçe Kur'an tercümeleri	18
2.2.2. Cumhuriyet dönemi başlıca Türkçe Kur'an tercümeleri	20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE YAZILMIŞ BAZI MEALLERİN TAHLİLİ	26
3.1. Kur'an'ın Tercüme ve Tefsir-i Şerifi Tanrı Buyruğu-Ömer Rıza Doğrul ...	26
3.1.1. Eserin mukaddimesi	28
3.1.2. Nesh konusuna yaklaşımı.....	35
3.1.3. Hadis ve sünnete yaklaşımı.....	36
3.1.4. Cennet ve cehennem hayatının sonsuzluğu meselesi.....	36
3.1.5. Peygamber kıssalarına yaklaşımı	37
3.1.6. Mealden örnekler	40
3.2. Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim-Hasan Basri Çantay	48
3.2.1. Eserin mukaddimesi.....	49

3.2.2. Mealden örnekler	51
3.3. Kur'an, Türkçe Çeviri-Hüseyin Atay.....	57
3.3.1. Atay'ın İslam anlayışı.....	58
3.3.2. Mealden örnekler	59
3.4. Mesaj: Kur'an- Edip Yüksel	61
3.4.1. Eserin mukaddimesi.....	62
3.4.2. Nesh konusuna yaklaşımı	62
3.4.3. Kur'an'ın evrim teorisini desteklediği iddiası	63
3.4.4. Mealden örnekler	64
3.5. Meal Cetveli.....	71
3.6. Cumhuriyet Dönemi Meallerinin Kur'an İlimleri Açısından Değeri.....	74

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. MEAL OKUYUCUSUNUN DİKKAT ETMESİ GEREKEN TEMEL ESASLAR	81
4.1. Mealden Kaynaklı Eksikliklerin Farkında Olmak	82
4.2. Ayetlerin Anlaşılmasında Tarih ve Siyer Bilgisinin Önemi	82
4.3. Usul Bilgisi	85
4.3.1. Fıkıh usulü bilgisi	85
4.3.2. Hadis usulü bilgisi	87
4.3.3. Tefsir usulü bilgisi	88
4.4. Akaid Bilgisi	89
4.5. Meal/Tefsir Seçiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler	89

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ.....	94
KAYNAKÇA.....	97

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ CUMHURİYET DÖNEMİ MEAL ÇALIŞMALARINA METODOLOJİK BİR BAKIŞ

Ahmet YAKUT

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Salih GECİT

2022 sayfa: (100) + ix

Jüri: Prof. Dr. Mehmet Salih GECİT

Jüri: Doç. Dr. Mehmet Emin YURT

Jüri: Doç. Dr. Sedat YILDIRIM

İnsanlık için hidayet rehberi olan Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması ve ihtiva ettiği hakikatlerin en doğru şekilde öğrenilip başkalarına aktarılması her dönemde Müslümanların en temel gayesi olmuştur. Bu gayenin neticesi olarak ortaya çıkan Kur'an-ı Kerim'in tercüme/meal faaliyetleri geride bıraktığımız yüzyıldan bu yana daha önce hiç olmadığı kadar ciddi bir alaka görmüştür. Bilhassa Cumhuriyetin ilanından sonra ülkemizde yazılan meallerin sayısında ciddi bir artış meydana gelmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalardaki artış ilmi faaliyetlerin canlılığı noktasında her ne kadar müspet bir gelişme olsa da kaleme alınan her mealin aynı düzeyde ilmi yeterliliğe sahip olmaması meallerin niteliği açısından olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Özellikle Kur'an'ı tercüme etme salahiyetine sahip olmayan kimselerin ideolojik kaygılarla yazdıkları bazı meallerin faydadan çok Kur'an'ın manasını tahrif etmeye yönelik sonuçlar doğurduğu görülmüştür. Bu nedenle söz konusu tezimizde Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar kaleme alınan bazı mealler İslami ilimler perspektifinde metodolojik bir tahlile tabi tutulmuştur.

Bu amaçla ilk olarak meal kavramının anlamıyla birlikte bu kavramın ortaya çıkış süreci ve bununla ilişkili olarak; Kur'an, tefsir, te'vil ve tercüme kavramları ele alınıp açıklanmıştır. Ardından Kur'an-ı Kerim'in tercüme edilme süreci ve geçmişten günümüze kadar Türkçeye yapılan tercümeleme kısımlarının kısa bir tarihi ortaya konulmuştur. Cumhuriyet döneminde yazılmış meallerin bir kısmı hakkında bilgiler verilmiştir. Bu mealler arasında farklı dini yaklaşımları ihtiva eden mealler seçilerek tahlili yapılmış ve bu meallerin Kur'an ilimleri açısından değeri ele alınmıştır. Son olarak meal okumalarında göz önünde bulundurulması gereken temel hususlar izah edilerek meal okuyucularının yapacakları çalışmaların verimliliğini artırmaları amacıyla bazı temel prensipler ortaya konulmuştur. Bunların neticesinde; meal-Kur'an ilişkisi, Cumhuriyet döneminde yazılmış bazı meallerin Kur'an ilimleri açısından değeri ve meallerin Kur'an'ın anlaşılmasındaki rolü izah edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kur'an, Meal, Tercüme, Cumhuriyet dönemi, Kur'an ilimleri.

ABSTRACT
MASTER THESIS
A METHODOLOGICAL OVERVIEW OF TRANSLATION STUDIES
OF THE HOLY QURAN IN THE REPUBLIC PERIOD
Ahmet YAKUT

Thesis Advisor: Prof. Dr. Mehmet Salih GECİT

2022 Page: (100) + ix

Jury: Prof. Dr. Mehmet Salih GECİT

Jury: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Emin YURT

Jury: Assoc. Prof. Dr. Sedat YILDIRIM

Muslims have always aimed to understand the Holy Quran, which is the salvation guide for humanity, to learn the truths it contains in the most accurate way and to convey it to others. The translation activities of the Qur'an, which is the fruit of this aim, have attracted more attention than ever before since the last century. Especially after the transition to the republican regime, a significant number of Quran translations have been written in Turkey. The fact that every work written does not have the same level of scientific competence has had negative results in terms of the quality of the translations although the increase in the studies in this field is a positive development in terms of the vitality of scientific activities. It has been seen that some of the translations written by those who do not have the authority to translate the Qur'an, due to their ideological concerns, have resulted in falsifying the meaning of the Qur'an rather than benefiting it. For this reason, this thesis has subjected some of the translations of the Holy Quran, written from the first years of the Republic to the present, to a methodological analysis from the perspective of Islamic sciences.

Therefore, the meaning of the “Meal” (Translation of Holy Quran) and the process of the emergence of this concept and the related concepts such as the Quran, tafsir (interpretation of Quran), ta'vil (implicature) and translation are discussed and explained. Then, the translation process of the Holy Quran and a brief history of the translations made into Turkish from the past to now are exhibited. In addition, information is given about some of the translations written in the Republican period. Among these translations, those containing different religious approaches were selected and analysed, and the value of these translations in terms of Quranic sciences was discussed. Finally, some basic principles have been put forward to increase the efficiency of the work of the translation readers, by explaining the basic issues that should be taken into account in reading the translation. As a result, this study tries to explain the relationship between the translation and the Quran, the value of some translations written in the Republican period in terms of Quranic sciences and the role of translations in understanding the Quran.

Keywords: Holy Quran, Meaning of Holy Quran, Translation, Republican era, Quranic sciences.

ÖNSÖZ

Son zamanlarda dini sahada baş gösteren bazı söylemler Müslümanları, bütün bir İslam müktesebatından tecrit edilmiş şekilde Kur'an'ı anlama çabası içerisinde sevk etmektedir. Sayısız hakikatleri ihtiva eden Allah kelamının sadece Kur'an mealleri ekseninde anlaşılması çabası, bizleri modern dünyanın değer yargıları ve ön kabulleri ile Kur'an'a yönelmeye ve ayetlere keyfi manalar yüklemeye sevk edebilmektedir. Bazen de Kur'an'ı daha doğru anlama gayesi ile başlayan bu yolculuk, meal yazarlarının meal üzerindeki keyfi tasarruflarının etkisiyle çok daha farklı ve tehlikeli bir noktada son bulabilmektedir. Bilhassa İkinci Meşrutiyetten sonra Kur'an mealleri üzerinde kendini iyice hissettiren ideolojik yaklaşımlar Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren had safhaya ulaşmıştır. Bu durum Kur'an-ı Kerim'in getirdiği hakikatleri İslam dünyasının bizlere bıraktığı ilim mirasına dayanarak anlamaya çalışmanın önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

Söz konusu etkenler hem meal kavramının genel çerçevesini doğru belirlemeyi hem de Cumhuriyet döneminde yazılmış mealleri metodolojik yönden tahlil etmeyi gerekli kılmaktadır. Bu amaçla çalışmamızda meal kavramı ile ilgili birtakım açıklamalar yapıldıktan sonra geçmişten günümüze kadar yazılmış başlıca Kur'an tercümelerinin kısa bir tarihçesi ortaya konulmuştur. Daha sonra ele aldığımız bazı Kur'an meallerinin ayetleri aktarma şekli ve Kur'an ilimleri açısından yeterliliği üzerinde durulmuştur. Bu vesileyle Kur'an ayetlerini daha ilmi ve metodolojik bir perspektifle ele almanın önemi vurgulanmıştır. Ayetlerin manasını öğrenebilmek için son derece önemli bir misyona sahip olan mealler elbette Müslümanların Kur'an-ı Kerim üzerinde yaptıkları araştırmalarda onlara ışık tutacaktır. Ancak bu çalışmaların salt meal bilgisi ile gerçek manada verimli olamayacağı ve bu çalışmaların belli esaslar çerçevesinde yürütülmesi gerektiği genel hatlarıyla ortaya konulmuştur. Çalışmamızın sözünü ettiğimiz hususlarda bir farkındalık oluşturması ümit edilmektedir.

Bu çalışmanın şekillenmesinde değerli katkılarından dolayı danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Salih GECİT başta olmak üzere ders dönemindeki katkılarından dolayı kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Hasan HALILOĞLU'na, tez yazım sürecinde bana verdiği desteklerden dolayı değerli kardeşim Arş. Gör. Mehmet SALİH'e ve M. Sabri YAKUT ağabeyime teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR

As:	Aleyhisselam
B:	Bin
Bkz:	Bakınız
C:	Cilt
cc:	Celle celaluhu
DİA:	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB:	Diyanet İşleri Başkanlığı
H:	Hicri
Hz:	Hazreti
İFAV:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
S:	Sayfa
Sav:	Sallallâhu aleyhi vesellem
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
Ty:	Tarih yok
Vb:	Ve benzeri

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Mealler Arapça bilmeyenler için Kur'an'ın muhtevasına ulaşmak adına büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle geçmişten günümüze kadar Kur'an-ı Kerim'in muhtelif dillere birçok tercümesi yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Özellikle Cumhuriyetin ilanından sonra meal yazımı büyük bir ivme kazanmıştır. Farklı bakış açıları ve yaklaşım tarzlarıyla kaleme alınan bu meallerin bir kısmı büyük faydalar sağladığı gibi bir kısmı da Kur'an'ın dili olan Arapçayı dahi bilmeyen, İslami ilimler noktasında ehliyetsiz kimseler tarafından yazıldığından ilmi açıdan tartışmalara neden olmuştur. Din gibi son derece hassas bir sahada bu kadar rahat söz sahibi olmaya çalışılması ve doğrudan dinin en temel kaynağı olan Kur'an üzerinde tercüme yapmak suretiyle tasarrufta bulunulması büyük bir tehlike arz etmektedir. Hele ki Kur'an meallerinin Kur'an'a denk görüldüğü bir ortamda meallerde yapılan tercüme hatalarının ve yanlış yorumların ne denli büyük sıkıntılara yol açacağı aşikardır. Daha önce kaleme alınmış bazı meallerle ilgili bu mealleri tanıtan ve değerlendiren bazı çalışmalar ortaya konulmuş ise de bunlar daha çok o meallerin çeviribilim ve dil yönünden değerlendirmesi mahiyetindedir. Bu çalışmada ise daha ziyade bu çeviriler üzerinden Kur'an'ın manasına ve aktardığı mesaja yüklenmeye çalışılan anlamlar üzerinde durulacaktır. Zira bazı durumlarda ayetin lafzı üzerinde yapılamayan tahrifatlar onun çevirisinde tercih edilen farklı kelimeler ile veya ayetin yorumuyla alakalı verilen izahlar üzerinden yapılmaktadır. Meallerde bazen dipnotlarda bazen de parantez içi açıklamalarda verilen bilgilerde bu durum kendini göstermektedir. Bu sebeple mealler üzerinde yapılan bu tasarruflar bilhassa Kur'an ilimleri açısından değerlendirilecek ve İslami ilimler açısından taşıdığı değer ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Bu amaçla öncelikle meal kavramının ifade ettiği mananın daha iyi anlaşılabilmesi için bu kavramla yakın anlama gelen tefsir vb. kavramlarla ilgili bilgiler mukayeseli bir şekilde verilecektir. Meal kavramının ortaya çıkış süreci anlatılacak bilhassa tercümeden farkının ne olduğu izah edilerek Kur'an-ı Kerim'in diğer dillere çeviri süreci ele alınacaktır. Türkçeye yapılan çeviriler Cumhuriyet öncesi

ve sonrası olmak üzere iki bölümde ele alınacaktır. Ardından Cumhuriyetin ilk yıllarında kaleme alınan mealler tanıtılıp günümüze kadar Türkçeye kazandırılmış bazı mealler hakkında kısaca bilgiler verilecektir. Bunlar arasından belirlediğimiz bazı meal yazarlarının ayet meallerini ne şekilde aktardıklarına ve yorumladıklarına değinilecektir. Bu mealler belirlenirken özellikle farklı dini anlayışlara sahip kimselere ait mealler tercih edilecektir. Bu sayede meal yazarının dini anlayışının mealler üzerinde Kur'an'ın manasını aktarma noktasında ne denli etkili olduğu görülmüş olacaktır. Bu amaçla özellikle Kur'an meallerinin neden Kur'an gibi görülmemesi gerektiği, meallerin Kur'an'ın mesajını aktarmadaki rolü, meal seçerken ve okurken hangi hususlara dikkat edilmesi gerektiği genel hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Müslümanlar olarak son dönemlerde üzerinde en çok durduğumuz problemlerden biri de Allah'ın bizlere göndermiş olduğu ezeli mesajı olan Kur'an-ı Kerim'i anlamak için yeterince çaba sarfetmemektir. Kur'an'ın sadece kıraati ile ilgilenip manasının ihmal edilmesi en çok tenkit edilen noktalardan biridir. Tabi bu tenkitler hiçbir zaman Kur'an kıraatini değersizleştirmeye kadar varmamalıdır. Kur'an-ı Kerim'in tilaveti manası anlaşılmasa dahi ibadet hükmündedir. Çünkü Kur'an'ın her bir harfi ve kelimesi Allah'a aittir. Bu nedenle birçok hadis-i şerifte Kur'an'ın okunmasına karşılık kişiye her harfi için ayrı ayrı sevap yazılacağı müjdelenmektedir.¹Bununla beraber elbette ki Kur'an'ın manasını anlamaya yönelik bir çaba içerisinde olmak her Müslümanın temel vazifesidir. Ancak Kur'an'ı anlamanın önemi üzerinde bu denli durulmasına karşın bunun ne şekilde olması gerektiği konusu üzerinde yeteri kadar durulmadığı görülmektedir. Dini eğitimin yetersizliği sebebiyle özellikle gençlerin Kur'an'ı hakkında anlamak için ortaya koydukları çabalar istenilen neticeyi vermeyebilmektedir. Nitekim İslami ilimler sahasına yabancı bazı kimseler dinimizi ve yüce kitabımızı anlama noktasında mealleri tek kaynak olarak görebilmektedirler. Aynı zamanda karşılaştıkları her mealı aynı düzeyde ve yeterlilikte görüp itimat edebilmektedirler. Bu da okuyucuların bazı meallerde yer alan eksikliklerden veya yanlış yorumlamalardan olumsuz

---

¹Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *el-Camiu's-Sahih*, Daru'l-Ma'rifeti, Beyrut H. 1423,16. Bab, 2910. Hadis, 46. Kitap, s. 1122.

etkilenmelerine neden olmaktadır. Özellikle bu noktada Cumhuriyet döneminde kaleme alınmış bazı mealler tahlil edilip okuyucuya hem mealler arasında mukayese imkânı tanınması hem de bu yolla meal yazarının dini anlayışının meal üzerinde ne kadar etkili olduğunun ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Mealler Allah'ın ayetlerini tanımak ve öğrenmek adına her ne kadar önem arz etse de Kur'an-ı Kerim'i ve yüce dinimiz İslam'ın getirdiği hakikatleri hakkıyla idrak edebilmek için tek başına yeterli değildir. Çünkü Kur'an ayetleri tarihi bir süreç içerisinde peyderpey indirilmiş, Resulullah'ın tebyin (beyan etme) vazifesi gereği açıklanıp hayata aktarılmıştır. Dolayısıyla Kur'an'ın indirildiği atmosferi ve tarihi şartları da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim; üslup yönünden Arap dili ve belagatinin zirve noktasında yer alan, muhataplarını hayretler içerisinde bırakan eşsiz bir ifade tarzına sahiptir. Bu yönüyle de mealler bu eşsiz kelamı her açıdan aktarmaktan aciz kalmaktadır. Bu ve benzer sebeplerden ötürü öncelikle meal kavramının doğru bir şekilde anlaşılması, bazı meallerde İslami ilimler noktasında ortaya çıkan eksikliklerin veya hataların tespit edilebilmesi, meal okumalarından daha iyi bir şekilde istifade edebilmek için lazım olan bilgilerin neler olduğunun genel hatlarıyla ortaya konulması önem arz etmektedir. Bu çalışmayla zikredilen hususlarda özellikle İslami ilimler sahasında eğitim gören aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'i hakkıyla anlama ve talim etme gayretinde olan herkesin bilgi edinmesi amaçlanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Çalışmamızda dokümantasyonla veriler toplanacak ve analiz edilecektir. Konu ile alakalı kavramlar açıklanırken özellikle Tefsir sahasında önemli bir yere sahip klasik ve çağdaş kaynaklardan istifade edilecektir. Bu kaynaklar arasında şunları zikredebiliriz: Zerkeşi-el-Burhan fi Ulumi'lKur'an, Suyuti-el-Itkan Fi Ulumi'l Kur'an Muhammed Hüseyin ez-Zehebi-et-Tefsir ve'l-Müfessirun, Muhammed Abdülazim ez-Zürkani-Menahilü'l-İrfan Fi Ulumil Kur'an, Subhi es-Salih-Mebahis fi Ulumi'l-Kur'an, İsmail Cerrahoğlu-Tefsir tarihi, Muhsin Demirci-Tefsir Usulü, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Kur'an tercümelerinin kısa bir tarihini vermek için ise özellikle şu kaynaklardan istifade edilecektir: Hidayet Aydar-Kur'an-ı Kerimin

Tercümesi Meselesi, Zülfikar Durmuş-Kur'an'ın Türkçe Tercümeleeri, Muhammed Hamidullah-Kur'an Tarihi.

Çalışmamızın omurgasını oluşturan ikinci bölümde ayrı dönemlere ait ve farklı dini yaklaşımları içeren dört meal tercih edilmiştir. Bu mealler şunlardır: Kur'an'ın Tercüme ve Tefsir-İ Şerifi Tanrı Buyruğu-Ömer Rıza Doğrul; Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim-Hasan Basri Çantay; Kur'an, Türkçe Çeviri-Hüseyin Atay; Mesaj: Kur'an- Edip Yüksel. Bu mealler, önemine binaen belirlenen bazı konu başlıkları altında ele alınacak ve mukayese imkânı tanınması açısından benzer ayetlerin meallerinin ne şekilde yapıldığı aktarılacaktır. Bunların yanında konumuzla ilgisi bulunan makaleler ve tezler incelenerek çalışmamızda kaynak olarak kullanılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEALLE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR VE KUR'AN-I KERİM'İN İLK TERCÜMELERİ

2.1. Kur'an, Tefsir, Te'vil, Tercüme ve Meal Kavramlarının İzahı

2.1.1. Kur'an

Allah kelimini ifade etmek için ayetlerde geçen birçok isim mevcuttur. Bunlar arasında en yaygın şekilde kullanılanı ise Kerim sıfatı ile birlikte anılan Kur'an lafzıdır. Bu kelimenin köküyle ilgili iki farklı görüş ortaya konmuştur. Birinci görüşe göre Kur'an lafzı kökü itibarıyla hemzesizdir. Bu görüşü savunanlar arasında İmam Şafii, Eş'ari ve dilbilimci el-Ferra zikredilebilir.²el-Ferra bu lafzın "el-karain" kelimesinden geldiğini ifade etmektedir. Zira Kur'an'ın ayetlerinin bazısı bazısına karinedir. Eş'ari ise Allah'ın kitabında ayet ve surelerin yan yana gelmesinden hareketle Kur'an lafzının yaklaştırma manasına gelen "karane" kökünden türetildiğini söylemiştir.³ Ancak bu görüşler ıstikak kurallarına uygun görülmediğinden kabul edilmemiştir. Bu nedenle mutemet olan görüş Kur'an lafzının hemzeli bir kelime olan "karae"den türetilmiş olduğu yönündedir.⁴ Bu kelime sözlükte "okumak, toplamak ve bir araya getirmek" gibi anlamlara gelmektedir.⁵ Alimlerin bir kısmı ayetlerin bir araya toplanmasından hareketle Allah kelimine bu ismin verildiğini savunsalar da Kur'an, okunmak için nazil olduğundan onun okumak manasında "karae"den türetilmiş olduğu görüşü daha çok kabul görmüştür.⁶

Allah'ın kitabı için yaygın bir şekilde kullanılan isimlerden biri de الفرقان/Furkan'dır. Furkan kelimesi ayırmak manasına gelir ve Kur'an'a hak ile batılı ayırt etmesinden ötürü Allah tarafından bu isim verilmiştir. Zürkani, nasıl ki Allah'ın bütün isimleri Celal ve Cemal sıfatlarında toplandıysa aynı şekilde Kur'an ve Furkan isimlerinin de diğer bütün isimleri bünyesinde topladığını ifade eder. Bunların dışında ayetlerde Kur'an'ı ifade etmek için başka kelimelerde kullanılmıştır. Bunlar; Kitab,

² Subhi es-Salih, *Mebahis fi-Ulumi'l-Kur'an*, Daru'l-İlm li'l Malayin, Beyrut 2014, s.18.

³ Aynı yer.

⁴ Muhammed Abdulazim ez-Zürkani, *Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2019, C I, s. 14.

⁵ İbn Manzur Ebu'l Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensari er-Rüveyfî İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2009, C I, s. 157.

⁶ Abdulhamit Birışık, "Kur'an", DİA, TDV Yayınları, Ankara 2002, C 26, s. 383.

Zikir ve Tenzil'dir.⁷ Subhi Salih ise Kur'an lafzı ile beraber Kur'an'a isim olarak verilen Kitab kelimesi üzerinde durur. O, zikrettiğimiz her iki ismin de Arami kökenli olup daha sonra Araplar tarafından istimal edildiğini ifade etmektedir. Kitab isminin Kur'an için zikredilmesinin onun ileride yazılacağına işaret ettiğini, Kur'an isminin de onun göğüslerde muhafaza edileceğine delalet ettiğini belirtmektedir.⁸

Bazı alimler Kur'an'a verilen isimlerin sayısı ile ilgili biraz daha mübalağalı rakamlar ortaya koymuşlardır. Bunun sebebi Kur'an için sıfat olarak zikredilen kelimelerin isim olarak algılanmasıdır. Mesela Vakıa suresi 77. ayette geçen "Kerim" kelimesi ile Enbiya suresinin 50. ayetinde geçen "Mübarek" kelimelerini bunlara örnek gösterebiliriz. Bu iki kelime ayetlerde geçen Zikir ve Kur'an isimlerinin sıfatları olarak zikredilmiş ancak bazı alimler tarafından isim olarak kabul edilmişlerdir.⁹

Kur'an lafzının ıstılahtaki manasına gelince alimlerimiz genel manada Kur'an'ı Kerim'i şu şekilde tarif etmişlerdir: "*Kur'an Hz. Muhammed'e indirilen, Mushaflarda yazılan, tevatür yoluyla nakledilen, okunması ibadet olan muciz kelimedir.*"¹⁰ Dilbilimcilerin, usul alimlerinin ve fıkıh âlimlerinin üzerinde ittifak ettikleri en genel Kur'an tanımı bu şekildedir.¹¹ Bunun dışında bilhassa kelimâ âlimleri tarafından farklı Kur'an tanımları ortaya konmuştur. Ancak konumuz açısından bu izahlar yeterli görülmektedir.¹²

2.1.2. Tefsir

Kur'an'ın hakkıyla anlaşılmasına yardımcı olan ilimlerin başında tefsir ilmi gelmektedir. Tefsir kelimesinin kökü ile ilgili iki farklı görüş ortaya konmuştur. Birinci görüş bu kelimenin سفر kökünden taklib yoluyla türetildiği yönündedir.¹³ سفر kelimesi sözlükte "*açmak ve aydınlatmak*" gibi anlamlara gelmektedir.¹⁴ Burada somut bir açma manası vardır. İkinci görüş ise bu kelimenin فسر kökünden geldiği

⁷ ez-Zürkani, *Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an*, C I, s. 14.

⁸ Subhi es-Salih, *Mebahis fi Ulumi'l-Kur'an*, s.17.

⁹ ez-Zürkani, *Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an*, C I, s. 15.

¹⁰ Subhi es-Salih, *Mebahis fi Ulumi'l-Kur'an*, s.21.

¹¹ Aynı yer.

¹² Detaylı bili için bkz. ez-Zürkani, *Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an*, C I, s. 15-17.

¹³ Ebu'l-Fazl Celaluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyutî eş-Şafîî, *el-İtkan fi-Ulumi'l-Kur'an*, Daru'l-Mustafa, Dımeşk H. 1429, C. II, s. 1189.

¹⁴ Ebu'l- Feyz Muhammed el-Murteza b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzak el-Bilgramî el-Hüseynî, *ez-Zebîdî, Tâcu'l-Arûs*, Daru'l-Fikr, Beyrut H. 1414, C VI, s. 525-526.

yönündedir. Bu kelime ise sözlükte; ‘bir şeyi açıklamak ve kapalı lafızlardan kast edilen manayı ortaya çıkarmak’ gibi anlamlara gelmektedir.¹⁵ Burada ise daha çok bir şeyi manevi anlamda açığa çıkarma manası vardır. Yani ilkinde somut manada bir açma söz konusu iken ikincisinde üzeri örtülü bir hakikati ortaya koymak şeklinde manevi anlamda bir keşif söz konusudur. Kur'an'ın tefsirini yapan kimse hem lafzi hem de manevi açıdan Kur'an'ı izah etmeye çalıştığı için tefsir kavramıyla her iki mananın da kast edildiği söylenebilir. Ancak bununla birlikte bu kelimenin manevi konulardaki kullanımını daha yaygındır.¹⁶ Bu nedenle Emin el-Huli mana açısından Kur'an'ın açıklanması hasebiyle tefsir kelimesinin *فسر* kökünden gelmiş olduğu yönünde kanaat belirtmektedir.¹⁷

Tefsir kavramı bir tanıma göre ‘Kur'an'ın lafızlarını, Arap dili ve edebiyatı açısından tahlil edip kendisiyle kastedilen manayı tespit etmektir.’¹⁸ Yani mana açısından izaha ihtiyaç duyulan noktalarda Arap dilinin inceliklerinden istifade ederek anlam kapalılıklarını vuzuha kavuşturmadır. Ancak Kur'an-ı Kerim tefsir edilirken dilin inceliklerinin yanında başka ilimlere de başvurulması gerekmektedir. Kur'an'ın dili Arapça olduğundan ve lafız bakımından da muciz bir kitap olduğundan dolayı onun tefsiri için gereken şartlar arasında en çok Arap dili ve edebiyatından istifade edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ancak Kur'an'ın tefsir edilebilmesi için bilinmesi gereken başka ilimler de vardır. Bu yüzden Suyuti tefsirin ıstılah manası ile ilgili: ‘Tefsir; âyetlerin nüzul ilmini, bunların ihtiva ettiği çeşitli yönler ve olaylar, ayetlerin nüzul sebeplerini bilmek, Mekki-Medeni, muhkem müteşâbih, nâsîh-mensuh, hususi-umumi, mutlak-mukayyed, kapalı ve açık manaları tesbit etmek, helal ve haram, vaad ve void, emir ve nehiy, ibretli ifade ve emsalı'l-Kur'an'a uymaktır.’¹⁹ diyerek daha kapsamlı bir tanım ortaya koymaktadır. Dolayısıyla tefsir yapmanın Arap dili başta olmak üzere Kur'an ilimlerine ve diğer İslami ilimlerin bütününe ciddi manada vakıf olmayı gerektirdiği söylenebilir. Bunların dışında tefsir kavramının izahı ile ilgili alimlerimizden başka tanımlar da varit olmuştur. Ancak bu tanımlar, lafız bakımından

¹⁵ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, C V, s. 64.

¹⁶ Muhammed Hüseyin ez-Zehabi, *et-Tefsir ve'l-Mufessirun*, Daru'l-Hadis, Kahire 2012, C I, s. 17.

¹⁷ Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, İFAV Yayınları, İstanbul 2020, s.19.

¹⁸ Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, s.20.

¹⁹ es-Suyutî, *el-İtkan fi-Ulumi'l-Kur'an*, C. II, s. 1191.

farklı olsalar da genel itibarıyla mana açısından birbirlerine yakın olduklarından ayrıca zikredilmeyecektir.

Tefsir ilmi her ne kadar hicri ikinci asırdan itibaren müstakil bir ilim dalı haline gelmiş olsa da aslında Kur'an'ın yeryüzüne indirilmesinden bu yana her zaman canlı bir faaliyet olarak süregelmiştir. Nitekim Hz. Peygamber, Kur'an ayetleri kendisine nazil oldukça tilavet, tebliğ ve tebyin vazifelerinin gereği olarak ayetleri sahabeye okuyup tebliğ etmiş daha sonra da ayetlerin tefsiri kabilinden açıklamalar yapmıştır. Onun bu izahları ile başlayan, sahabe ve tabiin dönemlerinde de giderek sistemleşen tefsir ilmi Kur'an-ı Kerim'i anlama ve açıklama faaliyetlerinin merkezinde yer almaktadır.

2.1.3. Te'vil

Kur'an ayetlerinin anlaşılıp yorumlanması bakımından başvurulan yollardan biri de te'vildir. Te'vil, "evl" kökünden türetilmiş olup sözlükte "geri dönmek ve açıklamak" manalarına gelmektedir.²⁰ Terim olarak ise, "ayetin siyak ve sibakına uygun, kitap ve sünnete aykırı olmayacak bir şekilde muhtemel manalardan birisine döndürülmesidir."²¹Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere muhtemel anlamlar tercih edilirken Kur'an'ın iç ve dış bağlamına, sünnete bağlı kalmak esastır. Aksi takdirde yapılacak keyfi yorumlamalar ilmi bir değer kesp etmeyeceği gibi yapılan bu iş ayetin manasını tahrif etmek anlamına gelecektir. Bu nedenle yapılan tariflerden hareketle te'vil, ayetlerin şeriatın zahirine mutabık kalmak şartıyla yorumlanması şeklinde anlaşılabilir. Ancak bu yorumlamanın tefsirden ayrılan yönleri vardır. Her ne kadar bazı alimlerimiz te'vil ile tefsir kavramlarını aynı anlamda kabul etmişlerse de²² bu iki kavram arasında bazı farklar olduğu söylenebilir.

Tefsir te'vile nazaran daha katidir.²³Tefsir ile ortaya konan bir görüş kesin delile ihtiyaç duyar aksi takdirde yapılan tefsir makbul değildir. Oysa te'vilde kesin görüş belirtmeden muhtemel manalardan biri tercih edilir. Bu nedenle ilk dönem tefsir alimleri yalnızca Hz. Peygamberin ve sahabe-i kiramın görüşlerini tefsir olarak kabul

²⁰ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, C XI, s. 38.

²¹ es-Suyutî, *el-Itkan fi-Ulumi'l-Kur'an*, C. II, s. 1191.

²² İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, C XI, s. 39.; ez-Zehebi, *et-Tefsir ve'l-Mufessirun*, C I, s. 22.

²³ ez-Zehebi, *et-Tefsir ve'l-Mufessirun*, C I, s. 23.

etmiş ve kendi yazdıkları eserler için tefsir yerine te'vil ismini kullanmayı daha uygun görmüşlerdir.²⁴

Tefsir daha çok rivayetlerle yapılır. Tefsirde ekseriyetle ayetlerin sebab-i nüzulleri üzerinde durulur. Te'vilde ise dirayet ön plandadır.²⁵

Ayet ve sünnette açık bir biçimde aktarılan şeyler tefsir diye adlandırılırken mütehasıs alimlerin istinbat yoluyla ortaya koydukları malumatlar ise te'vil olarak isimlendirilir.²⁶

Tefsir lafızla te'vil ise daha ziyade mana ile ilgilidir tefsirde lafızdan anlaşılan mana açıklanırken te'vilde işaret edilen mana açıklanır.²⁷

Tefsir te'vilden daha umumdür. Çünkü te'vil yalnızca ilahi kitaplarda, tefsir ise bunun dışındaki kitaplarda da kullanılmaktadır.²⁸Bu bakımdan tefsir te'vile nazaran daha geniş bir anlam sahasına sahiptir.

Bu açıklamalardan sonra şunu ifade etmek gerekir ki bazı durumlarda ayetler üzerinde te'vile başvurmak zaruri bir durumdur. Özellikle Kur'an'da yer alan mecaz ifadeler ve müteşabih ayetlerin varlığı te'vile başvurmayı gerekli kılmaktadır. Bu münasebetle Kur'an'ın ruhuna aykırı olmaması kaydıyla ve yetkin kimseler tarafından ortaya konulması şartıyla te'vil de Kur'an-ı Kerim'in salim bir tarzda anlaşılması noktasında büyük önem arz etmektedir.

2.1.4. Tercüme

Tercüme kavramı sözlükte “*sözün kişilere ulaştırılması, Bir sözün söylendiği dilde açıklanması, bir sözün kaynak dilden başka bir dilde yorumlanması, bir sözün bir dilden başka bir dile aktarılması*” gibi anlamlara gelmektedir.²⁹ Tercüme kelimesi kısaca “*bir sözü mana ve maksatlarına bağlı kalmak şartıyla başka bir dile aktarmaktır.*”³⁰Bu kavramın Türkçede terceme veya tercüme şeklinde iki farklı

²⁴ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, DİB Yayınları, Ankara 1988, C I, s. 26.

²⁵ es-Suyuti, *el-Itkan, fi-Ulumi'l-Kur'an*, C II, s. 1190.

²⁶ es-Suyuti, *el-Itkan, fi-Ulumi'l-Kur'an*, C II, 1191.

²⁷ ez-Zehebi, *et-Tefsir ve'l-Mufessirun*, C I, s. 23-24

²⁸ es-Suyuti, *el-Itkan fi-Ulumi'l-Kur'an*, C. II, s. 1189.

²⁹ ez-Zürkani, *Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an*, CII, s. 328-329.

³⁰ ez-Zürkani, *Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an*, C II, s. 329.

kullanımı söz konusudur. Ancak halk arasında tercüme şeklindeki kullanımı daha yaygındır.³¹

Tercüme yapan kimseye tercüman veya mütercim adı verilir. Bu iki isim çok yakın anlamlar ihtiva etse de iki kelime arasındaki fark şu şekilde özetlenebilir: Tercüman, bir sözün şifahi olarak başka bir dile aktarılmasını sağlayan kimseye denir. Mütercim ise sözün veya metnin yazılı olarak çevirisini yapan kimsedir. Ancak aralarındaki bu yakın irtibattan ötürü çoğu zaman iki kelimenin birbirinin yerine kullanıldığı olmuştur.³²

Herhangi bir metnin tercümesinde birçok parametre göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü ideal bir tercüme sadece gramer kurallarına bağlı kalmakla yapılamaz. Çünkü her metin içerisinde husule geldiği toplumun iletişim özelliklerini taşır.³³ Dolayısıyla tercüme yapacak kişinin bu özelliklere ve bununla birlikte toplumda dilin ifade tarzı üzerinde etkili olan diğer bütün unsurlara hâkim olması gerekmektedir. Elmalılı Hamdi Yazır ideal bir tercümeyi şu şekilde tarif eder: ‘*Tercemenin, aslının manasına tamamen uygun olması için açıklıkta, delalet ettiği manada, özetlemede, etraflıca açıklamada, umumi manada, özel manada, kayıtsız ve şartsız olmada, kayıt ve şarta bağlamada, kuvvette, isabet etmede, güzel anlatmada, beyan üslubunda; kısacası ilimde, sanatta, asıldaki anlatım tarzına uygun olması gerekir.*’³⁴ Bu tanımdan hareketle tercüme yapacak kişinin ne kadar büyük bir sorumluluk yüklendiği anlaşılmaktadır. Zikredilen şartların lafzen Allah’a ait olan Kur’an-ı Kerim için mümkün olamayacağı da aşikardır. Bu nedenle Kur’an’ın tercümesi meselesi İslam alimleri tarafından büyük bir titizlikle ele alınmıştır. Tercümenin caiz olmadığını söyleyenler daha çok harfi tercümeyi kast ederek bu kanaati belirtmişlerdir. Zira Kur’an mana açısından olduğu gibi lafız olarak da ilahi bir hüviyete sahip olduğu için onun başka bir lisanda denginin yazılması imkânsızdır. Ancak onda bulunan ulvi hakikatlerin uygun bir üslup ve tarzda başka dillere aktarılması mümkündür ve aynı zamanda elzendir. Çünkü Arapça bilmeyenlerin de Allah kelamının ifade ettiği

---

³¹ Hidayet Aydar, *Kur’an-ı Kerim’in Tercümesi Meselesi*, Kur’an Okulu Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 56.

³² Zülfikar Durmuş, *Kur’an’ın Türkçe Tercümeleri*, Çıra Akademi, İstanbul 2021, s. 44.

³³ Akşit Göktürk, *Ceviri: Dillerin Dili*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2022, s. 17.

³⁴ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Zehraveyn Yayınları, İstanbul 1992, C I, s. 3.

hakikatlerden istifade etme ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaca binaen Kur'an'ın farklı lisanlara çevrilmesine tefsiri bir tercüme yapılması şartıyla sıcak bakılmıştır. Nitekim ülkemizde meal kavramının özellikle kullanılmasının sebebi de yapılan çevirinin manevi bir tercüme olduğuna vurgu yapmaktır.

Harfi tercüme

Tercüme edilen cümlenin düzenine uyarak ve sözcüklerin taşıdığı bütün manaları muhafaza ederek yapılan tercüme harf-i tercüme denir.³⁵ Bu tercümede asıl metinde bulunan kelime dizgisini korumaya gayret edilir. Esasen bu tercüme yöntemini edebi yönü ağır basan eserlerde kullanmak pek doğru değildir. Zira her dilin kendine özgü hususiyetleri vardır. Önemli olan hedef dilin taşıdığı bu hususiyetleri kullanarak asıl metindeki hissiyatı ve manayı verebilmektir. Herhangi bir edebi metin için bile kabulü güç bu tercüme yöntemini, her yönüyle mu'ciz ve ilahi bir kitap olan Kur'an'ın tercümesi için söz konusu etmek bile mümkün değildir. Zira harf-i tercümenin caiz görülmemesi de bundan kaynaklanmaktadır.

Tefsiri tercüme

Asıl metindeki nazım ve tertibe bağlı kalmadan, metinde verilmek istenen mesajı en iyi şekilde tasvir ederek ortaya koymayı amaçlayan tercüme şeklidir.³⁶ Bu tercüme şeklinde amaçlanan şey, orijinal metinde aktarılmak istenen manaların hedef dilin imkânları nispetinde ortaya konulmasıdır.

Kur'an'ı Kerim'in tercümesini caiz görenler bununla onun tefsiri tercümesini kast etmektedirler. Çünkü tefsiri tercüme Kur'an'ın kendisine değil onun tefsirine müsavidir.³⁷ Halbuki salt tercümede yapılan tercüme asıl metnin yerini tutar. Mesela herhangi bir yazarın eserinin Türkçeye çevrilmesi neticesinde ortaya konulan çalışma o eserin kendisi ile aynı görülür. Yapılan bu tercüme okuyan kişi kendini asıl metni okumuş gibi kabul eder. Ancak Kur'an'ın başka bir dile tercümesini okuyan birisi hiçbir zaman bizzat Kur'an'ın kendisini okumuş gibi olamaz. Bundan dolayıdır ki Cumhuriyetin ilk yıllarında bazı Kur'an meallerine "Kur'an'ın tercümesi" veya "Türkçe Kur'an" gibi isimlerin verilmesi ciddi bir tenkide sebep olmuş ve Kur'an'ın

³⁵ ez-Zehebi, *et-Tefsir ve'l-Mufessirun*, C I, s.25.

³⁶ ez-Zürkani, *Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an*, C II, s. 330.

³⁷ ez-Zehebi, *et-Tefsir ve'l-Mufessirun*, C I, s. 29.

tercümesinin ancak mana ve mefhum yönünden yapılabileceğine ya da başka bir ifade ile ortaya konulan çalışmanın tefsiri Tercüme olduğuna vurgu yapmak amacıyla bu durum "meal" kavramı ile formüle edilmiştir.

Burada temas edilmesi gereken bir diğer hususta kimlerin Kur'an'ın tefsiri tercümesini yapma salahiyetine sahip olduğudur. Bu hususta İmam Zehebi'nin *et-Tefsir ve'l Müfessirun* adlı eserinde yaptığı açıklamalara dayanarak özetle şunları ifade edebiliriz:

Tercüme yapacak kişi müfessirin sahip olması gereken nitelikleri taşımalıdır. Yapılan tercümeye ancak; hadislere, Arap dili kurallarına ve İslam ahkâmında yer alan esas prensiplere muvafık olması halinde güvenilebilir.

Mütercimın akidesi batıl ve fasid olmamalıdır. Aksi takdirde böyle bir kimsenin yazacağı tercümenin, yazarının tasavvurlarından ve kalbinde geçenlerden hâli olmayacağı kesindir. Bu yüzden böyle kimselerin yazacakları tefsir veya tercümelerin okuyucunun itikadı üzerinde olumsuz etkiler bırakacağı unutulmamalıdır.

Kur'an'ın tercümesini yapacak kişinin hem Arapçaya hem de tercüme yapacağı dile çok iyi bir şekilde hâkim olması gerekmektedir. Dolayısıyla Kur'an'ın Türkçe mealini yazacak kişinin Arapçaya hakimiyeti kadar Türkçeye hakimiyeti de bir o kadar önem arz etmektedir. Böylece Mütercim, Kur'an'ın mesajlarını hedef dile en uygun biçimde aktarabilecektir.

Başta Kur'an'ın, sonra tefsirinin, ardından da tefsiri tercümenin yazılması gerekmektedir. Böyle bir yöntem kullanıldığı takdirde okuyucu bunun harfi tercüme olmadığını daha iyi anlama imkânı bulacaktır.³⁸

2.1.5. Meal

Meal kavramının sözlük ve ıstılah manalarıyla ilgili bilgiler verilmeden önce bu kavramın ortaya çıkış süreci hakkında bazı malumatlar ortaya koymak konuyu daha anlaşılır kılacaktır. Zira bir kavramın ortaya çıkışına zemin hazırlayan olaylara vakıf olmak o kavramın ifade ettiği manayı daha iyi anlamamızı da sağlayacaktır.

---

³⁸ ez-Zehebi, *et-Tefsir ve'l-Mufessirun*, C I, s. 30.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yazılan meallerin sayısındaki artıştan hareketle Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye çevrilmesi yönünde daha yoğun bir çabanın olduğu görülmektedir. Çok uluslu imparatorlukların yerini milli devletlere bıraktığı bir dönemde ülkemizde her alanda olduğu gibi dini sahada da millileşme hareketleri baş göstermekteydi. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye çevrilmesi ve bununla birlikte ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi hedeflenmekteydi. Bunun yanında modern çağa ayak uydurma adına hem sosyal hayatta hem de ilmi sahada batılılaşma arzusu bulunmaktaydı. Bu sebeple Cumhuriyet dönemindeki ilk çevirilerin daha çok böyle bir amaca matuf olduğu ve ideolojik kaygılarla yazıldığı söylenebilir. Nitekim Cumhuriyetin ilk yıllarında yazılan bazı meallere bakıldığında bu meallerde bulunan birçok hususun milliyetçilik saiki ile yazıldığı veyahut ayetlerin yorumlarının Batı dünyasındaki genel kabuller doğrultusunda ele alındığı müşahede edilmektedir. Ne yazık ki bu yaklaşım tarzı, genel itibari ile yapılan çevirilerin kalitesine yansımış ve İslami ilimler noktasında liyakatsiz kimselerin kaleminden çıkmış hatalarla dolu meallerin yazılmasına sebep olmuştur. Bu mealler yazıldıktan kısa bir süre sonra dönemin alimleri tarafından şiddetli bir tenkide tabi tutulmuştur. Bu tür hatalı ve kasıtlı çevirilerin önüne geçmek maksadı ile Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından oluşturulan bir heyetin riyasetinde Kur'an'ın Türkçeye çevrilmesi kararı alınmıştır. Yapılan istişareler sonucunda bu işi yapması için Mehmet Akif Ersoy uygun görülmüştür.³⁹ Ancak Akif, Kur'an'ın başka bir dile tam bir tercümesinin asla mümkün olamayacağını ifade ederek bu görevden kaçınmıştır. Elmalılı Hamdi Yazır Mehmet Akif'i ikna etmek amacıyla ona: *'Kur'an'ı hakkıyla tercüme etmenin mümkün olmaması tabiidir; ancak bu bir meal olacaktır'*⁴⁰ diyerek Mehmet Akif'i bu işi yapmaya ikna etmiştir. İşte meal kavramı ilk kez burada Elmalılı Hamdi Yazır tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bundan önce Tüccarzade İbrahim Hilmi'nin neşrettiği *'Kur'an-ı Kerim Terceme ve Tefsiri'* adlı eserin giriş kısmında: *'Vatandaşlarıma bir hizmet-i dindarane olmak üzere Kur'an-ı Azimüşşan'ın meal-i münişini açık ve selis bir Türkçe ile neşrediyorum.'*⁴¹ şeklinde yer alan ifade de meal kelimesi kullanılmış olsa da buradaki kullanım meal kavramının tamamen sözlük

³⁹ Hidayet Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, s. 116.

⁴⁰ Mustafa Öztürk, *'Meal'*, DİA, TDV Yayınları, Ankara 2019, C 2, s. 206.

⁴¹ Düccane Cündioğlu, *Matbu Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde yöntem Sorunu-Tebliğ-Müzakereler*, 2. *Kur'an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı Yayınları, Ankara 1996, s.176.

anlamını ihtiva etmektedir. Dolayısıyla meal kelimesinin kavramlaştırılması Hamdi Yazır tarafından gerçekleştirilmiştir.

Mehmet Akif o dönemde ortaya çıkan ‘‘Türkçe namaz’’ ve ‘‘Türkçe ibadet’’ tartışmalarından haberdar olunca yazacağı mealin bu meseleye alet edilmesi endişesi ile meal yazmaktan tekrar vazgeçmiştir. Hatta o zamana kadar yazıp diyanete gönderdiği mealin bir kısmını tashih etmek bahanesi ile geri istemiştir.⁴² Bunun neticesinde Kur’an’ın tefsiri ile birlikte tercümesini yapma görevi de Elmalılı Hamdi Yazır’a verilmiştir. Dönemin alimleri Kur’an’ın tercümesinin Kur’an gibi olamayacağını ifade ederek namazların Türkçe kılınmasına karşı çıkmışlardır. Bu durum Elmalılı’nın Kur’an tercümeleri için meal kavramını kullanmasının ne kadar yerinde ve doğru bir yaklaşım olduğunu bizlere göstermektedir. Bütün bu süreç aslında meal kavramının çok daha geniş bir perspektif ile ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bundan dolayı Mustafa Öztürk, meal kavramının teknik bir terim olmaktan ziyade dini, fikri ve siyasi anlamlar içeren bir kavram olduğunu ifade etmektedir.⁴³

Verdiğimiz bu kısa bilgilerden sonra meal kavramının sözlük ve ıstılah manalarını ve bu kelimenin neden tercüme kavramının yerine kullanıldığını izah etmeye çalışacağız.

Meal, Arapça kökenli bir kelime olup ‘‘evl’’ kökünden türetilmiş mimli mastardır.⁴⁴ Sözlükte ‘‘dönmek ve ıslah etmek’’ gibi manalara gelir.⁴⁵ Terim olarak ise, ‘‘bir sözün manasını aynen değil de biraz noksanı ile başka bir dile çevirmek’’ demektir.⁴⁶ Meal kavramı Kur’an’ın lafzen değil de mana ciheti ile başka bir dile çevrilmesi şeklinde anlaşılabilir. Bir başka deyişle meal; Kur’an-ı Kerim’in ihtiva ettiği hakikatleri ve ayetlerden sadır olan ilahi mesajları, hedef dilin imkânları nispetinde, yaklaşık bir mana ile o dile aktarmaktır. Kur’an Allah kelimidir. Üslubu ve konuları işleyiş tarzı bakımından beşerî eserlerin fevkindedir. Yapılacak en kaliteli tercümenin bile bu mu’ciz kitabın ihtiva ettiği manaları ve hakikatleri birebir

---

⁴² Necmi Atik, *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın Yazdığı Son Meal*, İlahiyat Araştırmaları Dergisi(13), 2020, s.193.

⁴³ Mustafa Öztürk, *Kur’an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2018, s. 14.

⁴⁴ İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, C XI., s. 38.

⁴⁵ ez-Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, C 14, s. 31.

⁴⁶ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, C I, s.33.

yansıtması mümkün değildir. Çünkü Kur'an mana yönünden olduğu gibi nazım yönünden de vahiy ürünüdür.⁴⁷ Yani Kur'an lafzen de ilahi bir hüviyete sahiptir. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'in başka dillere yapılan çevirileri hiçbir zaman Kur'an'a müsavi değildir. Tercüme ise daha önce de ifade edildiği üzere daha çok bir eserin birebir karşılığı şeklinde anlaşılmaktadır. Yapılan çevirilerin müelliften kaynaklı eksiklikleri ihtiva edeceği açıktır. Allah kelamı olan Kur'an'ın bu noksanlıklardan berî olduğunu ihsas etmek için bu kavramın kullanılmasının ne denli elzem olduğu aşıkardır. Nitekim bu kavramın âlimlerimiz tarafından Kuran'ın manasını her türlü noksanlıktan, tahrifattan ve kasıtlı yaklaşımların tearuzundan korumak gayesiyle sahiplenilmiş bir kavram olduğu söylenilebilir.

2.2. Tarihsel Süreçte İlk Kur'an Tercümeleri

Kur'an'ın diğer dillere tercüme edilmesi Peygamber efendimizin yaşadığı döneme kadar dayandırılabilir. Üzerinde ihtilaf bulunmakla birlikte en eski tercümenin Selman-ı Farısı (r.a) tarafından yapıldığı rivayet edilmektedir. İranlılar Hz. Selman'dan kendileri için Kur'an'ın ilk suresini Farsça yazıp göndermelerini istemişlerdir.⁴⁸ Ancak bu tercümenin Fatıha suresi ile sınırlı olduğu ortaya konmaktadır. Zira erken dönem İslam tarihinde gerçekleşen meal/tercüme faaliyetleri Kur'an'ın tamamına sâri değildir. Bu tercüme Kur'an'ın bazı bölümlerini ihtiva eden cüz'i tercümeledir.

Yukarıda belirttiğimiz Selman-ı Farısı'ye dayandırılan bu tercümede onun besmeleyi "*Benam-ı yezdan-ı bahşayende-i bahşayisgar*" şeklinde çevirdiği ve Allah resulünün onayına sunduğu ifade edilir.⁴⁹ Bunun dışında da peygamber efendimiz döneminde muhtemel bazı tercüme üzerinde durulmaktadır. Hz. Peygamberin Habeşistan'a hicrete gönderdiği Müslüman gruba önderlik eden Cafer b. Ebi Talip'in (r.a) Meryem süresinin bazı ayetlerini Necaşiye okuduğu rivayet edilir. Hz. Cafer'in okuduğu bu ayetleri onların diline çevirmiş olması veya orada bulunan tercüman heyet tarafından çevrilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bunun yanında Peygamber Efendimizin civar devletlerin liderlerine gönderdiği davet mektuplarında yer alan ayetlerin de aynı şekilde o ülke halklarının dillerine tercüme edilmiş olması da

⁴⁷ Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim*, Mürşid Çantay, İstanbul 1990, C I, s.5.

⁴⁸ Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, Beyan Yayınları, İstanbul 2018, s. 104.

⁴⁹ Zülfikar Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, s. 96.

muhtemeldir.⁵⁰ Ancak bahsi geçen bu tercümelerin yapılmış olmasının birer tahminden ibaret olduğunu aynı zamanda bu tercümelerin şifahi bir şekilde ve irticalen ortaya konulmuş olabileceğini ifade etmek gerekir.⁵¹

Sonraki süreçte her ne kadar diğer ilim dallarında ihtisaslaşma söz olmuşsa da dini eğitimin Arapça merkezli olmasından ve insanların Kur'an'ın dili olması hasebiyle bu ilimleri Arapça tahsil etmeyi daha uygun bulmasından dolayı tercümeyle olan ilgi azalmıştır. Dolayısıyla Tefsir, hadis, fıkıh gibi temel İslami ilimler müstakil birer disiplin halini alırken bunlar Arapça olarak tahsil edilmiş Kur'an'ı Kerim de orijinal metninden okunarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle Kur'an'ın tercüme edilmesi işine yeteri kadar ilgi gösterilmemiştir.⁵² Ancak bütün bunlara rağmen Kur'an'ın baştan sona eksiksiz bir tercümesinin yazılması çok geç bir zaman dilimine rastlamamaktadır.

Kur'an'ın elimize ulaşan tam ve eksiksiz ilk tercümesinin Samanoğulları hükümdarı Mansur b. Nuh (350-365) zamanında yapıldığı ortaya konmaktadır. Hükümdarın emriyle âlimlerden oluşturulan bir heyet tarafından hazırlanan bu tercüme, İbn Cerir et-Taberi'nin yazmış olduğu tefsirin bir hülasası ile oluşturulmuştur.⁵³ Dili Farsça olan bu tercümeyi önemli kılan hususlardan biri de yöntem ve tercüme tarzı açısından daha sonra hazırlanacak ilk Türkçe Kur'an tercümesine kaynaklık etmiş olmasıdır.⁵⁴ Her iki tercümede de ayetler cümle halinde değil kelimenin altında anlamı yazılacak şekilde oluşturulmuştur.⁵⁵

Yukarıda belirtilen tercüme dışında kimi kaynaklarda Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerinin hicri I. yüzyılda Süryaniceye ve hicri II. yüzyılda da Berbericeye tercüme edilmiş olduğu iddia edilmektedir.⁵⁶ Ancak bu tercümeler günümüze kadar ulaşmış değildir.

Bunların dışında Hamidullah, hicrî III. asırda Kur'an-ı Kerim'in Hintlilerce konuşulan dillerden olan Sindce veya Murtancaya çevrildiğini Buzurg ibn

---

⁵⁰ Detaylı bilgi için bkz. Hidayet Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, s. 83-88.

⁵¹ Hidayet Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, s.90.

⁵² Hidayet Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, s.90-91.

⁵³ Abdulkadir İnan, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümelere Üzerine Bir İnceleme*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1961, s. 7.

⁵⁴ Janos Eckman, *Kur'an'ın Doğu Türkçesine Tercümelere*, Türk Dili ve Edebiyat Dergisi, 2012, s. 16.

⁵⁵ Muhammet Abay, *Türkçedeki Kur'an meallerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (19), 2012, s. 234.

⁵⁶ Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 105-106.

Şehriyar'dan naklen ifade etmektedir. Yine aynı şekilde mutezile alimlerinden Ebu Ali el-Cubbai tarafından Kur'an-ı kerim'in Huzistan dilinde tefsir edildiğini bildirmektedir.⁵⁷

Kur'an'ın Urduçaya ilk çevirilerini ise Şah veliyullah ed-dihlevinin çocukları yapmışlardır. Mevlana Şah Refiuddin ed- dihlevi 18. yüzyılda ilk Urduca Kur'an tercümesini kaleme almıştır.⁵⁸

Kur'an-ı Kerim Avrupa dilleri arasında ilk olarak 1143 senesinde Kettanlı Robert tarafından Latinceye tercüme edilmiştir.⁵⁹ Ancak bu tercüme yazıldığı dönemde basılamamıştır. Tercüme Martin Luther'in teşvikiyle 1543 senesinde ancak basılabilmektedir.⁶⁰ Daha sonra diğer Avrupa dillerine çeviriler gerçekleştirilmiştir. İspanyolca, İtalyanca ve Almancaya yapılan çeviriler bu Latince çeviri esas alınarak yapılmıştır.⁶¹ Fransızcaya yapılan ilk tercüme Kur'an'ın kendi dili olan Arapçadan çevrilmiştir.⁶² İngilizce ilk tercüme de bu Fransızca çevirinin çevirisidir.⁶³ Avrupa dillerine yapılan bu ilk tercüme Kur'an'ın orijinal metni üzerinden yapılmayıp farklı dillerdeki çevirileri esas alınarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla bu çevirilerin ilmi açıdan son derece yetersiz olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bu çevirilerin yapılmasındaki genel maksat İslam'ı tenkit ve tahrif etmek olduğundan bu tercümelerin çoğunun yanlış bilgiler ve iftiralarla dolu olduğunu da ifade etmek gerekir.⁶⁴

Aslında Kuran'ın Avrupa dillerine tercüme edilmesinden söz edince akla ilk olarak İspanyolca gelebilir. Zira Endülüs Emevi Devleti'nin uzun yıllar hüküm sürdüğü İspanya toprakları, İslam Medeniyetinin ilim ve sanatta en parlak yıllarını yaşadığı yıllara ev sahipliği yapmıştır. Ancak Kur'an'ın tercüme edildiği batı dilleri arasında İspanyolca ilk sıralarda yer almamaktadır. Bunun başlıca iki nedeni olduğu ifade edilebilir. Birincisi; Endülüs topraklarında insanların çoğunlukla Arapça biliyor olmaları ve Kur'an'ı tercüme etmeye ihtiyaç duymamaları, ikinci ise Kur'an'ın tercüme

---

⁵⁷ Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 106.

⁵⁸ Hidayet Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, s. 126.

⁵⁹ Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 107.

⁶⁰ İsmail Cerrahoğlu, *Oryantalizm ve Batıda Kur'an ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1990, s. 105.

⁶¹ Zülfikar Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, s. 110.

⁶² Hidayet Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, s. 153.

⁶³ Hidayet Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, s. 154.

⁶⁴ İsmail Cerrahoğlu, *Oryantalizm ve Batıda Kur'an ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar*, s. 113.

edilmesine o dönemde alimlerin pek sıcak bakmamalarıdır. Ancak bunlara rağmen Prof. Dr. Hidayet Aydar, Avrupalıların Endülüs'ü istila ettikleri sırada imha ettikleri kitaplar arasında İspanyolca Kur'an tercümesinin de olabileceğini ifade etmektedir. Böyle bir şey her ne kadar mümkün ise de bununla ilgili bize ulaşan herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.⁶⁵

Bunların dışında Müslümanların bilhassa ticari sebeplerle Uzak Doğu ülkelerine yaptıkları ziyaretler neticesinde buradaki milletler arasında da İslamiyet yayılmış ve zamanla Kur'an'ı Kerim'in tercümesine buralarda da ihtiyaç duyulmuştur. Binaenaleyh; Kur'an'ı Kerim zamanla Japonca, Korece, Çince, Malezce gibi Uzak Doğu dillerine de tercüme edilmiştir. Günümüzde ise Kur'an'ı Kerim'in tercüme edilmediği bir dil neredeyse kalmamıştır.⁶⁶

2.2.1. Cumhuriyet öncesi başlıca Türkçe Kur'an tercümeleri

Kur'an-ı Kerim ayetlerinin ilk Türkçe tercüme örnekleri Edip Ahmet Yükneki'nin Atabetü'l-Hakayık adlı eserinde bulunmaktadır. Bu eserde yirmi kadar ayetin tercümesi yapılmış olup eser Uygur alfabesi ile kaleme alınmıştır.⁶⁷ Bilindiği üzere Türkler İslamiyet'le tanıştıkları sırada bu alfabeyi kullanmaktaydılar. İslamiyet'i benimsedikten kısa bir süre sonra ise Arap alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Kur'an'ı Kerim'in baştan sona tam bir Türkçe tercümesinin ise ilk defa Uygur alfabesi ile XI. yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir.⁶⁸ Bu tercüme günümüze ulaşmamış olsa da kendisinden istinsah edildiği düşünülen en eski dört nüshadan ikisi İstanbul'da, diğer ikisi ise Leningrad ve Manchester'da bulunmaktadır. Bunlar arasında elimize ulaşan en eski nüsha XIV. yüzyıla aittir.⁶⁹ Ancak en eski nüshanın XV. asra ait olduğu da iddia edilmektedir. Buna göre bu nüshanın yazarı Osmanlıda bir dönem Şeyhülislamlık görevini yürüten meşhur alim Molla Fenari lakaplı Muhammed b. Hamza'dır.⁷⁰ İlk yazılan Türkçe Kur'an tercümelerinde satır arası tercüme yöntemi kullanılmış olup Farsça Kur'an tercümesi esas alınarak hazırlanmıştır.⁷¹ Hatta ilk

⁶⁵ Hidayet Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, s. 158.

⁶⁶ Hidayet Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, s. 92-94.

⁶⁷ Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s. 199.

⁶⁸ Abdulkadir İnan, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümeleri Üzerine Bir İnceleme*, s. 8.

⁶⁹ Abdulkadir İnan, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümeleri Üzerine Bir İnceleme*, s. 9-12.

⁷⁰ Zülfikar Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, s. 153.

⁷¹ Mustafa Özkan, *Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Ortaya Konan Kur'an Tercümeleri Üzerine*, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 201, s. 118.

Türkçe Kur'an tercümesini yapanların Kur'an'ın Farsçaya tercümesini yapmakla sorumlu heyetteki Türkler tarafından yapılmış olması ihtimali üzerinde de durulmaktadır.⁷²

Selçuklular devrinde ilim ve sanat dili Farsça olduğundan bu devirde Kur'an-ı Kerim Türkçeye tercüme edilmemiştir. Türkçe Kur'an tercümelemleri Selçukluların dağılmasından sonraki beylikler devrine, ilk Türkçe tefsirler ise Osmanlı dönemine aittir.⁷³

Beylikler döneminde genellikle halk arasında çokça okunan Tebareke, Amme, Fatiha gibi kısa surelerin tercüme ve tefsiri yapılmıştır.⁷⁴ Bunlar arasında bilinen en eski tercüme ise Orhan Beyin oğlu Süleyman Paşa için kaleme alınan Tebareke tefsiridir.⁷⁵ Nitekim bu dönemde yapılan çevirilerin önemli bir kısmı surelerin uzun tefsirleri ile birlikte yapılmıştır.

Osmanlı döneminde yazılan en önemli Türkçe tercüme ve tefsiri Ayntabi Mehmet Efendi'nin XVII. yüzyılda yazdığı Tefsir-i Tıbyan adlı eserdir.⁷⁶ Bu dönemde yazılmış diğer bir önemli eser ise Tefsir-i Tıbyan'dan bir asır sonra yazılan İsmail Ferruh'un Tefsir-i Mevakıb adlı tercüme ve tefsiridir.⁷⁷ Bu iki eser Osmanlı döneminin en önemli tercüme ve tefsirleridir. Her iki eser de üslubunun sadeliği, işlediği konuların toplumda alakayla karşılanması, içeriğindeki tasavvufi ve ahlaki konular sebebiyle halkın yoğun ilgisine mazhar olmuştur.⁷⁸

XX. yüzyıla geldiğimizde ise Tanzimat'la başlayan ve II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte giderek artan milliyetçilik fikri Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye tercüme edilmesine ivme kazandırmıştır. Osmanlı'nın bu son dönemlerinde yapılan tercümelemlerin çoğunun Kur'an'ın mana ve mesajını insanlara aktarmaktan ziyade bu fikri cereyanların topluma hâkim kılınması amacını taşıdığı söylenebilir. Bu yönüyle

---

⁷² Zeki Velidi Togan, *Londra ve Tahran'daki İslami Yazmalardan Bazılarına Dair*, İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, İstanbul, 1959-1960, s. 135.

⁷³ Abdulkadir İnan, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümelemleri Üzerine Bir İnceleme*, s. 14.

⁷⁴ Muhammet Abay, *Türkçedeki Kur'an meallerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası*, s. 238.

⁷⁵ Abdulkadir İnan, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümelemleri Üzerine Bir İnceleme*, s. 14.

⁷⁶ Muhammet Abay, *Türkçedeki Kur'an meallerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası*, s. 243.

⁷⁷ Düccane Cündioğlu, *Matbu Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde yöntem Sorunu*, s.164.

⁷⁸ İsmail Çalışkan, *Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları I, Tefsîrî Mehmed Efendi'nin Tefsîr-i Tıbyân Adlı Eserinin Osmanlı Dönemi Tefsir Faaliyetindeki Yeri ve Dönemin Siyasi-Sosyal Yapısı İçin Anlamı*, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları, İstanbul 2011, s. 231.

mezkûr dönemde yapılan tercümelemler üzerinde etkili olan bu anlayışın, Cumhuriyet döneminde meal yazımında etkili olan amillerin fikri alt yapısını oluşturduğu ifade edilebilir. Zira Cumhuriyet döneminde yazılan meallerin sayısındaki artışın temelinde yatan esas faktörlerden biri de Türkçülük ve Milliyetçilik fikirlerini dini bir zemine oturtma ve dini sahada da bu fikirleri hâkim kılma arzudur.⁷⁹

Osmanlı'nın bu son yıllarında bahsini ettiğimiz ideolojik atmosfer içerisinde bilhassa dergilerde yayımlanmak üzere bazı surelerin tercümelemleri yapılmıştır. Ancak bu tercümelemler genellikle tefsirleri ile beraber yapılmıştır.⁸⁰

2.2.2. Cumhuriyet dönemi başlıca Türkçe Kur'an tercümelemleri

Daha önce meal kavramını izah ederken ifade edildiği üzere Cumhuriyet dönemi ulusçuluk fikrinin devlet politikası haline geldiği bir dönemdir. Bu nedenle bu dönemde bilhassa ibadet dilini Türkçeleştirmek maksadı ile Kur'an'ı tercüme etmeye yönelik çabaların arttığı görülmektedir. Yayın evlerinin tabiri caizse meal yarışına girdikleri bu dönemde 1923'te Cumhuriyet'in ilanından 1928'de harf inkılabına kadar geçen sürede Arap alfabesi ile son tercümelemler yapılmıştır. Bu dönemde en çok ön plana çıkan isimlerden biri Kitabhane-i İslam adlı yayınevini kurucusu İbrahim Hilmi Çığıracı'dır. İbrahim Hilmi 1896 yılında kurduğu yayınevinde bir Kur'an tercümesi neşredebilmek için hem Osmanlı'nın son dönemlerinde hem de Cumhuriyetin ilk yıllarında ciddi bir çaba içerisinde bulunmaktaydı. Daha önce yayınladığı bir tercümenin Giritli bir kişi tarafından Fransızcadan çevrildiği ortaya çıkınca bu tercümesi yasaklandı ve basılan beş forma toplatıldı.⁸¹ Ardından yazarını gizlemek suretiyle yeni bir tercüme yayınlama girişiminde bulunan İbrahim Hilmi, bu tercümenin ilmi cihette yeterli görülmemesinden ötürü basımına izin verilmemesi sebebiyle yine amacına ulaşamamıştır. Nitekim daha sonraları bu eserin Hristiyan Araplardan olan Zeki Megamiz'e yazdırılmak suretiyle hazırlanmış olduğu anlaşılmıştır.⁸² İbrahim Hilmi bu eseri ancak 1926 yılında İzmirli İsmail Hakkı'ya tashih ettirerek yayınlatabilmiştir.⁸³ İbrahim Hilmi tarafından 1924 yılında neşredilen Cumhuriyet döneminin ilk Türkçe meallerinden biri olan Nuru'l Beyan: Kur'an-ı

⁷⁹ Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, İstanbul 1977, C 5, s. 1923.

⁸⁰ Düccane Cündioğlu, *Matbu Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde yöntem Sorunu*, s.177.

⁸¹ Muhammet Abay, *Türkçedeki Kur'an meallerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası*, s. 247.

⁸² Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C 5, s. 1927.

⁸³ Zülfikar Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümelemleri*, s. 167.

Kerim'in Türkçe Tercümesi'ni Şeyh Muhsin-i Fani müstear adını taşıyan Hüseyin Kazım Kadri'nin başkanlığındaki bir heyete hazırlatmıştır.⁸⁴Bu dönemde neşredilen ilk Kur'an Tercümesi ise Süleyman Tefvik el-Hüseyini tarafından yazılan ve Kur'an'ın yalnızca ilk üç suresini ihtiva eden Kur'an-ı Kerim tercümesi'dir.⁸⁵Bu eser de Maarif kütüphanesi tarafından basılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında tartışmalara neden olan meallerden biri de emekli Albay Cemil Said tarafından yazılan "Kur'an-ı Kerim Tercemesi" adlı mealdir. Müellif eserini şark kaynaklarından istifade ederek hazırladığını iddia etmişse de bu meal Fransız yazar Kasimirski'nin Fransızca Kur'an tercümesini Türkçeye çevirmek suretiyle hazırladığı harfi bir tercümedir.⁸⁶Bu çeviri hem dilinin çok zayıf olması hem de yer yer ayetlerin eksik ve yanlış tercüme edilmesi sebebiyle çokça tenkit edilmiştir.⁸⁷Ne yazık ki bu meallerin yazım ve basım işi adeta yayınevlerinin ticari kaygılarına ve rekabetlerine alet edilmiştir.⁸⁸Bu sebeple bu dönemde yazılan meallerin çoğu ilmi yeterlilikten uzak, alelade kaleme alınmış meallerdir.

Bu dönemin diğer bir önemli meal çalışması ise İzmirli İsmail Hakkı'nın "Maani-i Kur'an: Türkçe Kur'an Tercümesi" isimli eseridir. Bu eser Arap alfabesi ile yazılmış olsa da Latin alfabesiyle neşredilen ilk mealdir.⁸⁹Harf inkılabından sonra uzunca bir müddet meal yazılmamıştır. İnkılabtan sonra yazılan ilk önemli meal Ömer Rıza Doğrul'un 1934 yılında yayınlanan "Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi" adlı eseridir. Bizimde çalışmamızda üzerinde detaylı bir şekilde duracağımız bu eserin kullandığı yöntem ve tercüme tarzı açısından Türkiye'de daha sonra yazılan mealler üzerinde de önemli etkileri olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet döneminde yazılan mealler denince akla gelen ilk isimlerden biri şüphesiz Elmalılı Hamdi Yazır'dır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Kur'an'ın tefsirini yapmakla görevlendirilen Yazır, 9 ciltten oluşan "Hak Dini Kur'an Dili: Yeni

---

⁸⁴ Muhammet Abay, *Türkçedeki Kur'an meallerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası*, s. 248.; Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, s. 1928.

⁸⁵ Dücane Cündioğlu bu mealin Nuru'l- Beyan'dan bir gün önce neşredildiğini söylemektedir. Bkz: Dücane Cündioğlu, *Matbu Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde yöntem Sorunu*, s. 182.

⁸⁶ Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C 5, s. 1928.

⁸⁷ Sadrettin Gümüş, *Cumhuriyet Döneminde Meal Çalışmaları*, FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 2015/5, s. 296.

⁸⁸ Muhammet Abay, *Türkçedeki Kur'an meallerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası*, s. 248.

⁸⁹ Hidayet Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, s. 119.

Mealli Türkçe Tefsiri’’ adlı eserini kaleme almıştır. Daha önce de ifade edildiği üzere Kur’an’ın mealini yapma görevi Mehmet Akif’e verilmiş onu tefsir etme vazifesi ise Hamdi Yazır’a verilmişti. Ancak Mehmet Akif dönemin siyasi atmosferinden ötürü bu işten vazgeçmiş daha sonra ayet meallerini de Elmalılı Hamdi Yazır yapmıştır. Bu eser Arap alfabesiyle yazılmış basımı sırasında Latin alfabesine çevrilmiştir.⁹⁰ Ayrıca şunu ifade edelim ki Elmalılı Hamdi Yazır’ın Hak dini Kur’an Dili: Yeni Mealli Türkçe Tefsiri adlı eserinin tefsir yönü daha ağır basmaktadır. Müellif, Türkçedeki en kapsamlı ve yetkin tefsirlerden birini hazırlamasına rağmen ayet meallerini, son derece karşı olduğu Türkçe ibadet meselesine alet edilmesi endişesi taşıdığından aynı özenle hazırlamamıştır.⁹¹ Hasan Basri Çantay eserinin giriş kısmında Elmalılı meali ile ilgili görüş belirtirken bu mealin halkın istifade edebileceği düzeyin üstünde olduğunu daha ziyade İslami ilimlerle ilgilenen ve bu alanda belli bir birikime sahip kimselere hitap eden bir muhtevaya sahip olduğunu ifade etmektedir.⁹²

Elmalılı mealinden sonra yazılan en önemli meallerden biri Hasan Basri Çantay’ın 1952-1953 yıllarında yayınladığı ‘‘Kur’an-ı Hakim ve Meali Kerim’’ adlı meal çalışmasıdır. Bu eserle ilgili değerlendirmeler çalışmamızın ilerleyen safhalarında ortaya konulacaktır. 1950’li yıllarda yayımlanan diğer bir önemli meal çalışması ise Abdülbaki Gölpınarlı’nın 1955 yılında neşrettiği ‘‘Kur’an-ı Kerim ve Meali’’ adlı eserdir.⁹³ Gölpınarlı, mealinin tefsir yönünün ağır basmaması için ayetlerle ilgili açıklayıcı bilgiler vermekten sakındığını ifade etmektedir. Eserde Şiiliğe ait bazı yaklaşımlara yer verildiğinden İran’da da eserin bir baskısı yapılmıştır.⁹⁴ Dönemin tartışmalara yol açan mealler arasında İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun 1957 yılında yayınladığı ‘‘Kur’an’’ ve Osman Nebioğlu’nun ‘‘Türkçe Kur’an-ı Kerim’’ isimli meal çalışmaları bulunmaktadır. Her iki müellif de meallerini Milliyetçilik saiki ile ele almış ve meallerini saf bir Türkçe ile kaleme almaya çalışmışlardır. Ancak Arapça

---

⁹⁰ Düccane Cündioğlu, *Matbu Türkçe Kur’an Çevirileri ve Kur’an Çevirilerinde yöntem Sorunu*, s.195.

⁹¹ Necmi Atik, *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın Yazdığı Son Meal*, s.193.; Zülfikar Durmuş, *Kur’an’ın Türkçe Tercümeleleri*, s. 173-174.

⁹² Hasan Basri Çantay, *Kur’an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C I, s. 6-7.

⁹³ Sadrettin Gümüş, *Cumhuriyet Döneminde Meal Çalışmaları*, s. 324.

⁹⁴ Bekir Dağcı, *1950-1960 Arası (Demokrat Parti Dönemi) Türkiye’de Kur’an Araştırmaları*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s.20-21.

bilmedikleri için meallerde yanlış çevirilere yer verdikleri yönünde tenkitlere maruz kalmışlardır.⁹⁵

1960'lı yıllara gelindiğinde Diyanet İşleri başkanlığınca yeni bir meal hazırlanmıştır. Hüseyin Atay ve Yaşar Kutluay tarafından hazırlanan bu meal 1961 yılında neşredilmiştir.⁹⁶1960 ihtilalinin siyasi atmosferi altında hazırlanıp yayımlanan bu meal özellikle Hasan Basri Çantay tarafından şiddetli tenkitlere maruz kalmıştır.⁹⁷

Bu tarihten itibaren yayımlanmış olan başlıca mealler arasında şunları zikredebiliriz: Ömer Nasuhi Bilmen-Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meal-i Alisi ve Tefsiri (1962), Ali Fikri Yavuz-Kur'an-ı Kerim ve Meal-i Alisi (1967), Süleyman Ateş-Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali (1974). Bu tarihten itibaren yazılan mealler arasında farklı bir yöntemle ele alınmış olması sebebiyle Medine Balcı'nın 1991 yılında hazırladığı kelime meali göze çarpmaktadır. Bu meal her kelimenin altına Türkçe karşılığı yazılarak hazırlanmıştır. Ayrıca mealin sonunda "cüzlere göre lügatçe" başlığı altında kelimelerin ayet içerisinde ifade ettikleri mana esas alınarak Türkçe manaları verilmiştir.⁹⁸

Doksanlı yılların sonu ve 2000'li yılların başına gelince bu dönemde en çok ses getiren meallerden biri Yaşar Nuri Öztürk'ün "Kur'an-ı Kerim Meali" olmuştur. Eser yayımlandıktan kısa bir süre sonra ses getirmiş bununla birlikte ilmi çevrelerce tetkik edilmiştir. Mealde yer alan çevirilerde devrik cümlelere yer verilmesi, ayetlerde yer alan deyimlerin hatalı çevrilmesi vb. sebeplerden ötürü eser eleştirilerin odağı haline gelmiştir.⁹⁹Bu mealden sonra yazılmış ve aynı şekilde çokça tenkide maruz kalmış meallerden biri de Edip Yüksel'in mesaj adlı çevirisidir. Mealde sahibinin keyfi yorumlarını ve indi yaklaşımlarını içeren sayısız örnekler bulunmaktadır. Bu örneklerin bir kısmı çalışmamızın ikinci bölümünde ortaya konulacaktır. Bu mealden sonra Diyanet İşleri Başkanlığı 2001 senesinde Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin'e

⁹⁵ Sadrettin Gümüş, *Cumhuriyet Döneminde Meal Çalışmaları*, s. 325.

⁹⁶ Muhammet Abay, *Türkçedeki Kur'an meallerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası*, s. 254.

⁹⁷ Düccane Cündioğlu, *Matbu Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde yöntem Sorunu*, s. 209.

⁹⁸ Medine Balcı, *Kur'an-ı Kerim ve Kelime Meali*, Ebrar Yayınları, İstanbul 1991, s. 569.

⁹⁹ Gülgün Yazıcı, *Kur'an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler-*, DİB Yayınları, Ankara 2007, s. 389-392.

üçüncü bir meal hazırlatmıştır. Diyanetin bundan sonra hazırlattığı dördüncü meal ise 2003 yılında bir heyet tarafından yazılan Kur'an Yolu tefsirindeki meal olmuştur.¹⁰⁰

2008 yılına gelindiğinde Mustafa İslamoğlu'nun "Hayat Kitabı Kur'an Gerekeçeli Meal-Tefsir" isimli eseri ön plana çıkmaktadır. Eser, surelerin Mushaf'taki sırasını, meal ve sayfa numaralarını gösteren bir cetvel ile başlamaktadır. Giriş kısmında müellifin vahiy, Kur'an ve meal kavramları hakkındaki görüşleri yer almaktadır.¹⁰¹ Aynı sayfada hem Mushaf sayfaları hem de ayet mealleri verilmiş ve gerekli görülen yerlerde dipnotlarla açıklamalar yapılmıştır. Mezkûr mealin en çok eleştirilen yönlerinden biri yazarın anlatımı etkileyici kılmak adına meallerde yaptığı tasarruflardır. Mesela Enfal suresini 25. ayetinde geçen fitne kavramına "çetin bir yürek sınavı" şeklinde mana verilmesini buna örnek gösterebiliriz.¹⁰² Bunun yanında mealde göze çarpan hususlardan biri de Kur'an'daki mucizelere ve ruhani varlıklara yönelik getirilen zorlama yorumlardır. Örneğin Al-i İmran suresi 124. ve 125. ayetlerinde Allah Teâlâ Bedir savaşında müminleri melekler ile desteklediğini bildirmektedir. Ancak İslamoğlu melekler vasıtasıyla gönderilen bu yardımı "müminlerin kalbini takviye etmek" şeklinde yorumlamaktadır.¹⁰³ Aynı şekilde Meryem suresinin 29. ayetinde İsrailoğullarının Hz. Meryem'e (a.s) attıkları iftiralar üzerine Hz. İsa'nın (a.s) Allah'ın (c.c) izniyle mucize eseri olarak beşikteyken konuşmasından bahsedilmektedir. İslamoğlu ilgili ayeti; "Bunun üzerine Meryem çocuğuna işaret etti. Onlar; Biz daha dünkü bir beşik bebesiyle nasıl muhatap oluruz dediler."¹⁰⁴ şeklinde çevirerek ayette açık bir şekilde bildirilen bu mucizeyi, çeviri yaparken ayete yüklenen keyfi manalarla sıradan bir olaymış gibi lanse etmektedir.¹⁰⁵

Aynı yıl neşredilen diğer bir meal ise Mustafa Öztürk'ün ayetlerin yorumunu esas alan ve Kur'an'ın ne demek isteğini aktarmayı hedefleyen "Anlam ve Yorum

---

¹⁰⁰ Muhammet Abay, *Türkçedeki Kur'an meallerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası*, s. 262.

¹⁰¹ Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekeçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2008, s. XI-XVII.

¹⁰² Halis Demir, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekeçeli Meal-Tefsir Üzerine*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (36), Erzurum 2011, s. 158.

¹⁰³ Erdoğan Baş, *Mustafa İslamoğlu'nun Hayat Kitabı Kur'an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum*, Usul İslam Araştırmaları (10), İstanbul 2008, s. 79.; Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekeçeli Meal-Tefsir*, s. 129.

¹⁰⁴ Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekeçeli Meal-Tefsir*, s. 583.

¹⁰⁵ Detaylı bilgi için bkz. Hidayet Zertürk, *Gerekeçeli Mealın Gerekesiz İddiaları: Mustafa İslamoğlu'nun Kur'an Anlayışı*, Zafer Matbaası, İstanbul 2011, s. 429-431.

Merkezli Çeviri’’ adını verdiği mealidir.¹⁰⁶ Eserin baş kısmında surelerin sayfa numaralarının verildiği bir alfabetik fihrist bulunmaktadır. Eserin girişinde ise meal kavramının tarihçesinden ve anlamından söz edilmektedir. Surenin nerede indirildiği, nüzul sırası, ayet sayısı ve surenin muhtevası ile ilgili genel bilgiler surenin baş kısmında verilmiştir. Meallerde yer yer parantez içi açıklamalar kullanılmıştır. Dil yönünden akıcı ve anlaşılır bir mealdir. Ancak bazı itikadi meselelerde ayetlere Ehl-i sünnet yaklaşımının aksine anlamlar yüklenmiştir.¹⁰⁷

---

¹⁰⁶ Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, s. 17.

¹⁰⁷ Zülfikar Durmuş, *Mustafa Öztürk'ün Kur'an-ı Kerim Meali İsimli Eserinin Analizi*, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (1), 2010, s. 89-90.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE YAZILMIŞ BAZI MEALLERİN TAHLİLİ

Çalışmamızın bu bölümünde belirlenen bazı meallerin özellikle yöntem ve üslup açısından tahlili yapılacaktır. Öncelikle şunu ifade edelim ki bu mealler belirlenirken özellikle farklı dini anlayışlara ve yaklaşımlara sahip müelliflerin kaleme aldıkları eserler tercih edilmiştir. Bunun başlıca iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi, okuyucunun farklı dini anlayış ve yaklaşımlara sahip kimselerin ayetleri tercüme etme şeklinden haberdar olmasını sağlamak -ki bu sayede meal yazarının zihin dünyasının meal üzerindeki etkilerinin görülmesi mümkün olacaktır- ikincisi ise farklı bakış açıları ile kaleme alınan meallerin mukayesesinin yapılmasını ve ideal bir mealin ihtiva etmesi gereken özelliklerin belirlenebilmesini mümkün kılmaktır. Nitekim ikinci durumda da bir mealde olması ve olmaması gerekenler hakkında kanaat sahibi olunacaktır. Dolayısıyla yapılan çalışmanın daha faydalı olabilmesi açısından sadece aynı yöntem ve yaklaşım tarzını ortaya koyan mealler üzerinde durulmamıştır. Ayrıca daha çok meal yönü ağır basan çalışmalar tercih edilmiştir. Daha ziyade tefsir hüviyeti taşıyan çok büyük bir yekuna sahip eserler çalışmamızın temel amacı göz önünde bulundurularak ele alınmamıştır. Bununla birlikte incelenecek olan eserlerin dışında, aynı ayetin farklı meallerde geçen anlamları bir cetvel üzerinden sunularak ayet mealinin muhtelif mealler arasında nasıl farklılık gösterdiği ortaya konulacaktır.

Bu bölümde tahlilini yapacağımız ilk meal Ömer Rıza DOĞRUL' un Tanrı Buyruğu adlı meali olacaktır. Zira bu meal hem Cumhuriyet döneminde Latin alfabesiyle yazılmış ilk meallerden biri olması hem de yazıldıktan sonra bazı tartışmalara ve tenkitlere konu olması hasebiyle çalışmamız açısından önem kesp etmektedir.

3.1. Kur'an'ın Tercüme ve Tefsir-i Şerifi Tanrı Buyruğu-Ömer Rıza Doğrul

Aslen Burdurlu olan Ömer Rıza Doğrul, 1893 senesinde Kahire'de dünyaya gelmiştir.¹⁰⁸ İncelemeye konu edindiğimiz Tanrı Buyruğu eseri ilk kez 1934 yılında

¹⁰⁸ Muttalib İslam, *Ömer Rıza Doğrul'un Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi Eserinde Kelam Konularının İşlenişi ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2019, s. 5.

tek cilt halinde basılmakla birlikte toplamda dört kez ta'b edilmiştir.¹⁰⁹ Daha sonraki baskılarda özellikle mukaddime kısmı genişletilmiştir. Bizim kaynak alacağımız baskı ise 2 ciltten müteşekkil 3. baskıdır.

Eseri incelemeye geçmeden önce Doğrul'a yöneltilen eleştirilere değinmek istiyoruz. Mezkûr eserle ilgili ortaya atılan en ciddi eleştirilerden biri bu eserin Kadiyani mezhebinin kurucusu olan Gulam Ahmed'in oğlu Mevalana Muhammed Ali tarafından yazılan İngilizce Kur'an tercümesinin Türkçe kopyası olduğu yönündedir. Hasan Basri Çantay Kur'an'ı Hakim ve Meal-i Kerim adlı eserinin giriş kısmında yer alan dipnotta şunları kaydetmektedir: '*Omer Rıza Doğrul Beyin Tanrı Buyruğu adlı eseri şekli, tertibi, tanzimi itibariyle güzeldir, fakat gerek ayetlerin meallerinde, gerek bu ayetlerin notlarında sayılamayacak derecede hatalar, hatta bazı tahrifler vardır. O eserin Lahur'daki Ahmedîye=Kadiyani mezhebi reisi Mevlâna Mehmed Ali'nin İngiliz diliyle yazdığı ve o cemiyetin İşaa-i İslam encümeninin bastırduğu tefsirli Kur'an tercümesinin bir kopyası olduğuna dair merhum Hamdi Akseki Beyin vaktiyle bize gönderdiği mektup elimizde mahfuzdur.*'¹¹⁰ Görüldüğü üzere Çantay kesin bir şekilde bu mealin Kur'an'ın İngilizceye yapılan mealinin tercümesi olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak Ömer Rıza Doğrul yayınladığı bir yazıda eserinin bu mezhebin etkisinde oluşturulmuş olduğuna karşı çıkmakta ve Mevlâna Muhammed Ali'nin Kadiyaniliğin görüşlerini reddettiğini ifade etmektedir.¹¹¹ Ancak Mevlana Muhammed Ali'nin bilhassa Kur'an kıssaları ile ilgili ortaya koyduğu bazı aşırı yorumların Doğrul'un Tanrı Buyruğu eserinde de yer aldığı müşahede edilmektedir.

Bunun yanında Ömer Rıza Doğrul'un şahsına yöneltilen en ciddi tenkit ise onun mason olduğu yönündedir. Konuyla alakalı olarak verdiği bir konferansta masonluğu öven ve onun gerekliliğini savunan görüşler ortaya koymuş olması ona yöneltilen bu iddiayı güçlendirmektedir.¹¹²

Esere genel manada bakıldığında ayetlerin tefsiri kabilinden verilen malumatlar her ne kadar tartışmaya açık olsa da mealde kullanılan dilin, eserin

---

¹⁰⁹ Ali Akpınar, *Ömer Rıza Doğrul (1893-1952) ve Tefsire Katkısı*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi(1), 2002, s. 19.

¹¹⁰ Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim*, İstanbul 1990, C I, s.7.

¹¹¹ Ali Akpınar, *Ömer Rıza Doğrul (1893-1952) ve Tefsire Katkısı*, s. 33.

¹¹² Mustafa İsmet Uzun, '*Ömer Rıza Doğrul*', DİA, TDV Yayınları, İstanbul 1994, C 9, s. 490.

yazıldığı döneme göre son derece sade ve anlaşılır olduğu, aynı zamanda mealde kullanılan yöntem ve teknik açısından da son derece özgün ve başarılı olduğu ifade edilebilir. Tanrı Buyruğu mealinde göze çarpan en önemli özelliklerden biri her surede yer alan ayetlerin temas ettiği konuya göre tasnif edilerek bölümlere ayrılmasıdır. Örneğin; Nisa Suresi'nin ilk 9 ayeti "Bölüm: 1- Öksüzler ve Vasileri", 10-13. Ayetleri "Bölüm: 2- Miras Ahkamı", 14-21. Ayetleri "Bölüm: 3- Kadınlara Muamele", 22-24. ayetleri "Bölüm: 4- Alınamayacak Kadınlar", 25-32. Ayetleri " Bölüm:5- Kadınların Tasarruf Hakkı" şeklinde başlıklar altında verilerek tasnif edilmiştir.¹¹³Bu sayede okuyucunun sureleri içerdiği konulara göre daha rahat bir şekilde anlamasına imkan tanınmıştır. Bununla birlikte izaha ihtiyaç duyulan yerlerde dipnotlar verilerek ayetin daha iyi anlaşılması adına açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca cüzlerin başlangıç ve bitişleri cüz numaraları verilerek belirtilmiştir. Bu sayede hangi ayetlerin kaçınıcı cüze ait olduğu tespit edilebilmektedir. Örneğin aynı sure ve konu başlığı altında bulunmasına rağmen Nisa suresinin 22. ayeti "4. cüz", 23. ve 24. ayetleri ise "5. Cüz" başlığı altında verilmiştir.¹¹⁴Aynı zamanda Her surenin başlangıcında surenin ayet sayısı, konusu ve nüzul tarihi hakkında bilgiler verilmektedir.

3.1.1. Eserin mukaddimesi

Bu ve incelenecek olan diğer meallerde bilhassa eserlerin mukaddime kısmı üzerinde durulacaktır. Zira bu bölümde yazar tarafından ortaya konulan görüşler onun ayet meallerini yaparken ve yorumlarken nasıl bir yaklaşım sergilediği hakkında bizlere ipucu vermektedir. Aynı zamanda bu bölüm müellifin dini anlayışını ve eseri kaleme alırken kullandığı metodu yansıtmaları açısından da önem arz etmektedir.

Tanrı Buyruğu adlı mealde ilk olarak göze çarpan husus mukaddime kısmının uzunluğudur. Bu kısmı beş bölümde ele alan müellif; Kur'an'ın tertip ve taksimi, dinin esasları, İslam'ın ameli esasları, Kur'an'daki Peygamberler (kısas-ı enbiya), Kur'an aleyhindeki isnatların değeri başlıkları altında geniş izahlara yer vermiştir.

Birinci bölümde Kur'an kelimesinin anlamıyla ilgili bilgiler verdikten sonra Kur'an-ı Kerim için başta el-Kitab, el-Furkan, ez-Zikr, el-Mev'iza, el-Hüküm, el-

¹¹³ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, Bilgi Basım ve Yayınevi, İstanbul 1995, C I, s. 151-160.

¹¹⁴ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. 159.

Hikme, eş-Şifa, el-Hüda, et-Tenzil ve er-Rahme olmak üzere 62 isim zikretmektedir. Aslında Kur'an için isim olarak zikredilenlerin birçoğunun Allah kelamına sıfat olarak verilmiş olduğunu çalışmamızın birinci bölümünde ifade etmiştik. Daha sonra Kur'an'daki ayet ve surelerin tertibi ile bu surelerin muhtevası hakkında açıklamalar yapılmıştır. Surelerin kronolojik olarak sıralanmasının zor olacağını ve bunu yapmaya çalışmanın doğru olmayacağını ifade eden Doğrul, bunun yerine sureleri ait oldukları döneme göre tasnif etmenin daha faydalı olacağını söylemektedir. Nitekim Mekki ve Medeni sureleri kendi içerisinde indikleri döneme göre tasnif eden bilgilere bu bölümde yer vermektedir.¹¹⁵Bunların yanında ayetlerin Kronolojik sıraya göre tertip edilmeme sebeplerini de izah etmektedir. Doğrul' un özellikle; Kur'an-ı Kerim'in ezberlenmesi, yazıya geçirilmesi, Hz. Peygamberin vefatından sonra cem'i ve istinsahı, ayet ve surelerin tevkifi olarak tertip edilmesi ile alakalı konularda akli ve nakli birçok delil ortaya koyup oldukça doyurucu bilgiler verdiği söylenebilir.

Ardından Kur'an surelerinin mushafta yazılıp günümüze ulaşması ile ilgili "Kur'an'da fazlalık veya eksiklik yoktur" başlığı altında özellikle Sahih-i Müslim'de yer alan rivayetler üzerinden konuyla alakalı olarak açıklamalara yer verilmektedir.¹¹⁶

Birinci bölümün sonlarına doğru önce Kur'an'ın kendinden önceki mukaddes kitapları tasdik edici olduğu yönünde bilgiler verildikten sonra özellikle Kur'an'ın icazı ile ilgili geniş açıklamalara yer verilmektedir. Özellikle Kur'an- Kerim'in ayetlerini inkâr edenlere karşı inanmayanları Kur'an ayetlerinin bir benzerini getirmeye çağırıp bütün dünyaya meydan okuyan İsra suresi 88. ayet, Hud suresi 13. ayet ve Bakara suresi 23. ayeti ayrıca zikredilmektedir. Onun eşsiz üslubu ve yüce hitabıyla kısa sürede insanların kalplerine dokunarak nasıl büyük bir tesir ortaya koyduğu, müşrikler de dahil olmak üzere insanları ne denli etkileyip hayretler içerisinde bıraktığı risalet döneminden örneklerle ortaya konulmaktadır.¹¹⁷Kur'an'ın i'cazına ve üstün belagatine şahitlik eden bilhassa müsteşriklerin sözleri sıralanmaktadır.¹¹⁸

¹¹⁵ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. X- XI

¹¹⁶ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. XXXIII-XLI

¹¹⁷ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, LX

¹¹⁸ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, LXII

İkinci bölüm din esasları başlığı ile başlamaktadır. İlk olarak dinin 6 temel esası sıralandıktan sonra Allah'a iman esası etraflıca ele alınıp İslam itikadının temelinin tevhide yani Allah'ın birliği inancına dayandığı ortaya konulmaktadır. Bunun gereği olarak ise Müslümanın itikadını her türlü şirk unsurundan muhafaza etmesinin gerekliliğinden bahsedilmektedir. Bu noktada şirke sebep olan yaklaşımlara maddeler halinde uzunca değinilmektedir. Riyakarlık, türbe ve kabirlere perestiş, kefarete ve şefaatin yanlış anlaşılması, şahıslara karşı aşırı hürmet dahil 16 maddede insanların şirke düşmelerine sebep olan başlıca amiller izah edilmektedir.¹¹⁹ Müellifin Görüşlerini temellendirmek adına ayetlerin yanında muteber hadis kitaplarına çokça istinat etmiş olduğu görülmektedir. Örneğin şirke sebep olan amiller arasında zikredilen "Allah'tan başkasının adına yemin etmek" bahsi altında Nesei, Sahih-i Buhari ve Sahih-i Müslim gibi hadis mecmularına müracaat edildiği görülmektedir. İslam'ın Kur'an ayetleri ile açıkladığı tevhid anlayışı müellifin kendi ifadeleri ile şu amaçlara racidir:

1. *İlâhî kudretin eserlerini göstererek bütün bunların birer kanun ve nizama bağlı olduğunu belirtmek.*
2. *Bütün âlemin bir nizam, bir kanun ve bir tertip eseri olduğunu göstermek,*
3. *Bütün âlemin bir nizam ve kanuna bağlı olmasının bir hikmet eseri olduğunu anlatmak.*¹²⁰

Ardından Allah'ın isim ve sıfatları dört gruba ayrılarak açıklanmaktadır. Bunlar; Allah'ın rahmet, kerem ve ihsanını ifade eden cemal sıfatları, Allah'ın azamet ve şanını ortaya koyan celal sıfatları, Allah'ın kemalini ifade eden kemal sıfatları ve Allah'ın eksikliklerden münezzehe olduğunu belirten Tenzih sıfatlarıdır. Kemal sıfatları da kendi içerisinde Allah'ın birliğini, varlığını, ilmini, kudretini ve şanını tenzih edip ortaya koyması açısından kategorize edilmiştir.¹²¹ Burada özellikle cemal sıfatlarından olan Allah ve Rab isimleri ile alakalı yapılan izahlar dikkat çekmektedir. Allah lafzı ile ilgili olarak bu ismin Kur'an'da 2799 kere tekrar ettiğini ifade eden Doğrul, Allah lafzının başka bir kelimedenden türetilmediğini ve Allah'ın bütün

¹¹⁹ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. LXVIII-LXXXI

¹²⁰ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. LXXXV

¹²¹ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. XCIV

sıfatlarının bu isimde toplandığını ifade etmektedir. Kur'an'da Allah lafzından sonra en çok zikredilen isim 965 defa ile Rab ismidir. Doğrul dilbilimci İmam Ragıb'a dayanarak Rab ismini şu şekilde tarif eder: *''Rab olmak, bir şeyi bir halden bir hale geçirerek tamamlayıncaya kadar yetiştirmektir. Bu bakımdan Rab, yalnız beslenme imkânlarını temin eden değil, beslenme yoluyla belirecek kabiliyetleri de önceden ihсан eden ve bu kabiliyetlerin kemâle ermesini sağlamak için her şeyi yapan, her şartı hazırlayan Tanrı demektir. ''* Bu tanımdan hareketle tekâmül fikrinin bu isimde mevcut olduğu iddiasında bulunmaktadır.¹²²Zira müellife göre Allah mahlukatın Rabbi olması hasebiyle yarattıklarının belli bir süreç içerisinde ve var ettiği uygun koşullar dahilinde tekâmül etmesini sağlamaktadır.

İman esaslarının ikincisi olan meleklerle iman konusunda öncelikle diğer inançlardaki melek telakkisi üzerinde durur. Müellif, İslam'ın meleklerle aşırı tazimi reddettiğini ve onların Allah'ın emirlerini yerine getirmeye memur hayat sahibi soyut varlıklar olduklarını açıklar. Kâinata vuku bulan olayların maddi sebepleri olduğu gibi manevi sebeplerin de bulunduğunu ve ikisi arasındaki ahenk doğrultusunda tüm olayların gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bu manevi sebeplerin melekler olduğu şu sözlerle ifade edilmektedir: *''Yani nasıl maddî âlemde esbap ve ilel hâkimse, aynı şekilde ve daha üstün bir tarzda ruhani ilel ve esbap ta birlikte hüküm sürmekte ve ikisi arasındaki ahenk sayesinde her şey yürümektedir. ''*¹²³

Meleklerin görevlerini ve özelliklerini ayetlerle izah eden Doğrul, son olarak iki maddede İslam'daki melek inancının bizi ulaştırdığı neticeyi özetlemektedir. Meleklerle iman ilk olarak tevhit inancını bütünleştirici niteliktedir çünkü melekler yalnızca kendilerine emredileni yapan onun dışında evrendeki olayların gerçekleşmesinde bağımsız karar vermeyen varlıklardır. İkinci olarak maddi sebepler, Allah'ın izni ve emri doğrultusunda ruhani varlıklar olan meleklerin tesiri ile gerçekleşmektedir. Bu da maddeciliğin asılsız olduğunu, olayların aslında Allah'ın iradesi gereğince ruhani varlıklar -melekler- vasıtasıyla vuku bulduğunu ortaya

¹²² Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. XCI

¹²³ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. C

koymaktadır. Dolayısıyla kâinatta gerçekleşen olaylarda asıl amil zahiri sebepler değildir.¹²⁴

Kitaplara iman bahsinde peygamberlere imanın neticesi olarak peygamberlere gelen vahye imanın da İslam itikadı açısından lüzumu ortaya konmaktadır. Diğer din salıklarının kendi kitapları dışında hiçbir ilahi mesajı kabul etmemelerinden hareketle İslam'da diğer hiçbir dinde olmayan bir genişlik ve hoşgörü olduğu vurgulanmaktadır.¹²⁵ İnsanlar kitaplara olan inançları açısından Ehl-i kitap olanlar, Ehl-i kitaba benzeyenler ve herhangi bir kutsal kitaba inanmayanlar şeklinde sınıflandırılmıştır. Daha sonra da İslam hukuku nazarında Müslümanların bu gruplarla münasebetlerinin nasıl olduğu ile ilgili bazı bilgiler serdedilmektedir.¹²⁶ Din birliği, dinin kemali ve Kur'an'ın ebedi hükmü ve peygamberliğin son bulması başlıkları altında İslam'ın hedeflediği "din birliği" ülküsünden söz edilmektedir.¹²⁷ Hz. Muhammed'in son peygamber, Kur'an-ı Kerim'in son ilahi kitap olması bütün insanlığın tek ve yegâne kurtuluş vesilesinin İslam'a bağlanmak olduğunu bizlere gösterdiği ifade edilmektedir.

Ahirete iman konusuna gelince öncelikle diğer dinlerdeki ahiret inancına yönelik yaklaşımlar 8 maddede zikredilmektedir.¹²⁸ Ardından Kur'an ayetleri ekseninde İslam'daki ahiret telakkisi izah edilmektedir. Burada özellikle menhiyata bulaşmanın insanın dünyasını da manevi bir cehenneme çevireceği, işlenen günahlarının bu dünyada da vicdan azabı ile başlayan bir cezası olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla amellerimiz doğrultusunda bu dünyada da manevi bir cennet veya cehennem hayatı yaşanacağı ve dünya ile ahiret hayatı arasında bu şekilde bir bağlantı bulunduğu ortaya konmaktadır.¹²⁹ Bu görüşü "Tanrının karşısında (suçlu) durmaktan korkanlar için iki cennet vardır, (Biri bu dünya cenneti, diğeri âhiret cenneti)" şeklinde çevirdiği Rahman suresinin 46. Ayetine dayanarak ortaya koyan müellifin daha önce ilgili ayetle alakalı yaklaşımlardan çok farklı bir kanaat ortaya koyduğu söylenebilir. Zira ayette geçen "cennetan" kelimesi için parantez içinde

¹²⁴ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CIV

¹²⁵ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CV

¹²⁶ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CVI

¹²⁷ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CXII

¹²⁸ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CXVII

¹²⁹ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CXX

kesin bir ifade ile biri dünya cenneti, öbürü ahiret cenneti şeklinde bir yorum yapılmaktadır.

Ahirete geçişin bir evresi olan ve dünya hayatının son bulması manasına gelen kıyamet kavramı müellif tarafından ‘‘kalkım’’ günü şeklinde Türkçeye çevrilmiştir. Örneğin kıyamet suresinin 7. Ayeti şu şekilde çevrilmiştir. ‘‘*Kalkım gününe kasem ederim ki siz muhakkak ba'solunacaksınız. (Öldükten sonra kaldırılacaksınız).*’’ Ardından Kur'an-ı Kerim'de kıyameti ifade eden muhtelif isimlerden bahsedilir. Bunlar arasında zikredilen din günü, cem' günü (şura), hesap günü (sad/26) ifadeler kıyamet kavramının isimleri olarak zikredilmektedir.¹³⁰Daha sonra ahirete iman ile alakalı haşr, mizan, amel defteri, cennet, cehennem vb. kavramlar tafsilatlı bir şekilde izah edilmektedir.

İtikat esaslarının sonuncusu olan Kader ve kaza inancının önemi hakkında ayet ve hadisler ışığında bilgiler verilerek kader inancının kişiyi başarısızlıklarında ümitsizliğe, elde ettiği başarılarında ise gurura kapılmaktan koruduğu ifade edilmektedir. Bununla beraber kaderle ilgili yanlış telakkilere ve kadere iman gerekliliği ile alakalı bazı izahlara yer değinilmektedir.¹³¹Bununla alakalı olarak kadere iman insan fiillerinin cebr ile gerçekleştiği anlamına gelmeyeceği anlatılmaktadır. İlk bakışta insan iradesini yok saymış gibi görünen ayetlerdeki manayı aslında insana ait cüz'i irade ile Allah'ın külli iradesi arasındaki uyumla açıklamaktadır. Örneğin En'am suresinde geçen Allah istemedikçe insanların iman edemeyeceği ve Allah dilediği takdirde insanların hidayet bulacağını ifade eden hitapların bu uyumun bir sonucu olduğu ortaya konmaktadır. Nitekim insan, fiilleri ile Allah'ın koyduğu sınırlara riayet ettiği takdirde Allah da hidayeti murat eder. Dolayısıyla Allah'ın saptırması da hidayete erdirmesi de insanın fiil ve iradesine bağlıdır.¹³²

Üçüncü bölümde İslam ibadet esasları ele alınmaktadır. Ameli esaslar olarak ifade edilen bu esaslar namaz, oruç hac ve zekattır. Dinimizde iman ettikten sonraki vazife kişinin inancının gereği olarak Allah'ın emir ve yasaklarına göre amel etmesi ve

¹³⁰ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CXXI

¹³¹ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CXLV

¹³² Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CL-CLI

ona kulluk vazifesini yerine getirmek amacıyla ibadet ve taatte bulunmasıdır. Müellif bu noktada özellikle İslam'ın ibadetler hususunda ortaya koyduğu ölçüyü açıklama gereği duymaktadır.¹³³Çünkü İslam ruhbanlığı da başıboş bir hayat sürmeyi de hoş karşılamaz. Kişiye yüklediği birtakım sorumluluklar vardır ve bu sorumlulukların gereği olarak kişinin hayatını tanzim etmesini amaçlar. Bunları yaparken de dünya ve ahiret dengesini gözetmeyi, ifrat ve tefritten sakınmayı emreder. İnsanın Allah'a karşı sorumlulukları olduğu gibi insanlara karşı da sorumluluk sahibi olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca kişinin insana ve topluma karşı sorumluluklarının da Allah'a karşı sorumluluğunun neticesi olduğu ortaya konmaktadır. Namazla beraber zekât vermenin, malları Allah yolunda infak etmenin emredilmiş olması bu gerçeğin bir göstergesidir.¹³⁴Bunların yanında İslam ahlakı ve kardeşliği ile ilgili bazı malumatlar ortaya konulmaktadır. Ardından namaz, zekât, oruç ve hac ibadetlerinin şartları, hikmetleri ve nasıl yapılacağı ile ilgili kısa ve öz bilgiler verilmektedir.¹³⁵

Dördüncü bölümde Kur'an'da geçen kıssalarına yaklaşımının ne şekilde olduğu hakkında bilgiler ortaya konmaktadır. Bu konu önemine binaen aşağıda ayrı bir başlık altında ele alınacaktır. Mukaddimenin beşinci bölümünde İslam aleyhtarlarının dinimize ve peygamber efendimize yönelik bazı mesnetsiz iddialarına cevaplar verilmektedir. Özellikle İslam'ın barış dini olduğu gerçeği vurgulanmakta ve Hz. Peygamberin yaptığı savaşların din hürriyetini sağlamaya yönelik olduğu ortaya konulmaktadır. Bu noktada dinde zorlama olmadığı, Müslümanın zaruret olmadıkça barıştan yana olması gerektiği ayetlerden örneklerle açıklanmaktadır.

Bu bölümde irtidat -dinden dönme- mevzusuna da değinen Doğrul, dinden çıkanın katledilmesi gerektiği yönündeki görüşün Kur'an'a muvafık olmadığını belirtmektedir. Ona göre bu kimselerin cezaları yalnızca uhrevidir. Bu anlayışın ortaya çıkmasının sebebi olarak da o dönemde dinden çıkanların düşman saflarında savaşmalarından kaynaklandığı söylenmektedir.¹³⁶

---

¹³³ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CLII-CLV

¹³⁴ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CLIV

¹³⁵ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CLVII-CLXIII

¹³⁶ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CXCIX-CCII

Bununla beraber İslam'ın kadına değer vermediği yönündeki bühtanlara da ayetler ışığında cevaplar verilerek Allah katında üstünlüğün takvada olduğu Allah katında kadın ve erkek arasında fark bulunmadığı ifade edilmektedir.¹³⁷ Mukaddime kısmı sona erdikten sonra istiaze konusuna uzunca temas eden müellif Fatiha suresinin meali ile Kur'an'ın mealini yapmaya başlamaktadır.

3.1.2. Nesh konusuna yaklaşımı

Yazar ayetlerin nesh edildiğine dair elimize ulaşan hiçbir hadis-i şerif olmadığını kesin bir dille ifade etmektedir.¹³⁸ Ashabın ise nesh ile kastettiği şeyin ayetteki bir anlaşmazlığın başka bir ayet ile ortadan kaldırılması ya da bir ayetteki genel bir ifadenin başka bir ayetle sınırlandırılması olduğunu ifade etmektedir.

Bir kısım ayetlerin nesh edildiği fikrinin ise zahirde birbiriyle tenakuz halinde görülen ayetlerin izahı için ortaya konulduğunu söylemektedir. Yani alimler birbiriyle çelişir gibi görünen ayetleri açıklarken işin içerisinden çıkabilmek için ayetlerden birini tercih ederek diğerinin nesh edildiğini iddia etmişlerdir. Hiç şüphesiz ilk dönem alimleri için bu çok ağır bir iddiadır! Neshin varlığını savunanların görüşlerini genelde iki ayete dayandırdıkları ifade edilmektedir. Bu ayetlerden ilki olan Nahl suresi 101. ayette nesihten kastedilen şeyin ayetlerin birbirini nesh etmesi olmadığı nitekim bu ayetin Mekke dönemine ait olması hasebiyle henüz bu dönemde nesihten söz etmenin doğru olmayacağı ifade edilmektedir. Zira Mekki ayetler dönemin şartları itibarıyla daha ziyade itikadi meseleler üzerine inmiştir. Ukubat, muamelat ve ibadetlerle ilgili hususlar ekseriyetle Medeni ayetlerin konusudur. Dolayısıyla itikadi konularda nesihten söz etmek mümkün değildir.¹³⁹ İkinci ayet ise Medine dönemine ait olan Bakara suresinin 106. ayetidir. Bu ayetle ilgili olarak ise ayetin sebab-i nüzulüne vurgu yapan Doğrul, ayette kast edilen neshin önceki şeriatların nesh edilmesi olduğunu söylemektedir. Bunların dışında müfessirler tarafından neshe konu olan ayetlerin sayısının beş yüze kadar çıkartıldığı İmam Suyuti'nin ise yaptığı tetkiklerle bu sayıyı 21'e indirdiği Şah Veliyullah ed-Dihlevi tarafından ise bu sayının beşe kadar indirildiği ifade edilir. Doğrul, geriye kalan Bakara 180. ve 240, Enfal 64, Ahzap 52. ve Mücadele

¹³⁷ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CCIII

¹³⁸ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. L

¹³⁹ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. LI

12. ayetlerde yaptığı izahlar ile nesihle bir ilgisi olmadığını ortaya koymaya çalışmaktadır.¹⁴⁰

3.1.3. Hadis ve sünnete yaklaşımı

Doğrul'un sünnet ve ona paralel bir kavram olarak gördüğü hadislerle müspet bir yaklaşımı olduğu görülmektedir. Ona göre dinin iki temel kaynağından biri olan sünnet, Kur'an'ın anlaşılması ve açıklanması noktasında önemli bir konumdadır. Hz. Peygamber hem sözleri ile hem de yaşantısı ile Kur'an'ın anlaşılıp hayata aktarılmasına öncülük etmiştir. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'de Allah'a itaatle beraber peygambere itaati de emreden ayet numaraları ayrıca zikredilmektedir. Peygamber efendimizin hadislerinin bizlere ulaşmasında hadis alimlerinin çok büyük emekleri ve titiz çalışmaları olduğunu ifade etmiştir. Nitekim her konu başlığında görüşlerini temellendirmek için ayetlerle birlikte Sahih-i Buhari ve Sahih-i Müslim başta olmak üzere birçok muteber hadis kitabından rivayetlere başvurulması bu eserin dikkati çalip yönlerinden biridir. Ancak yine de bu eserlerin tamamen hatadan hali olamayacağı ifade edilmektedir. Bu noktada doğruluğunda şüpheye düşülen bir hadisin tashihi için yapılacak şeyin onu Kur'an'a arz etmek olduğunu söylemektedir.¹⁴¹ Şunu da ifade etmek gerekir ki müellifin hadis kaynakları hakkında ortaya koyduğu olumlu görüşlere rağmen yine de bazı meselelerde görüşüne aykırı gördüğü sahih veya tevatür derecesindeki hadislerle karşı olumsuz bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Hz. İsa'nın (a.s) ref edilmesi ve Mehdi (a.s) ile ilgili rivayetler buna örnek gösterilebilir. Peygamber kıssaları ile ilgili vereceğimiz meal örneklerinde bunlara ayrıca temas edilecektir.

3.1.4. Cennet ve cehennem hayatının sonsuzluğu meselesi

Müellifin dikkat çeken görüşlerinden biri de cennet ve cehennem hayatının sonsuzluğu ile ilgilidir. Doğrul, genel kanaatin aksine yalnızca cennet hayatının sonsuz olduğunu, cehennemin ise bir gün fena bulacağını ifade etmektedir. Cehennemin ebedi olduğunu bildiren ayeti kerimelerden maksat cehennem hayatının uzunluğudur.¹⁴² Konuyla alakalı olarak Hud suresinin 106. ayetin meali şu şeklide

¹⁴⁰ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. LIII-LIV

¹⁴¹ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. LVI

¹⁴² Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CXLI

yapılmaktadır: *‘‘Bedbaht olanlara gelince onlar ateştedirler. Onlar orada içlerini çeker ve inlerler. Orada göklerle yerin devamı müddetince kalırlar, Rabbin dilediği başka. Rabbin, dilediğini kudretle yapar.’’* Bu ayette geçen Rabbin dilediğini kudretle yapar ifadesinin cehennemın ebedi olmadığına işaret ettiğini ifade etmektedir. Hud suresinin 108. ayetine gelince meal şu şekilde yapılmıştır: *‘‘Bahtiyar olanlara gelince onlar da cennettedirler. Orada gökler ve yer durdukça daim olurlar, Rabbinın dilediği müstesna. Bu, ardı kesilmeyen bir atıyyedir.’’* Bu ayette ise cennetin kesintisiz bir ihsan olduğu ifade edilerek onun sonsuzluğuna vurgu yapılmıştır. Bunların yanında cehennemın sonsuz olmadığı ile ilgili hadisler de nakledilmekte Hz. Ömer’e isnat edilen bir söz de *‘‘Cehennem halkı, çöl kumları kadar sayısız olsalar da bir gün gelecek hepsi de oradan çıkarılacaklar!’’* denilmektedir.¹⁴³ Ancak cehennem azabının son bulması durumunun yalnızca müminler için söz konusu olduğu gerçeği göz ardı edilmektedir.

Cennette bahşedilecek nimetlerle alakalı olarak da Kur’an’da zikredilen nimetlerin sembolik manalar taşıdığı ifade edilmektedir. Ayetlerde geçen süt, bal, taht vb. ifadelerin sadece birer remiz oldukları söylenmektedir.¹⁴⁴ Ayetlerde çok açık bir şekilde kendisinden istifade edileceği bildirilen cennet nimetleri ile ilgili ifadelere zorlama yorumlarla sembolik anlamlar yüklenmektedir. Ayrıca ahiret hayatında zaman ve mekândan bahsetmenin mümkün olamayacağı dolayısıyla cennet ve cehennemın yaşanılacak birer mekân değil yaşanılacak bir hal olduğu iddia edilmektedir.¹⁴⁵

3.1.5. Peygamber kıssalarına yaklaşımı

Söz konusu eserde dikkat çeken en önemli noktalardan birisi de peygamber kıssaları hakkında ortaya konan görüşlerdir. Mukaddime kısmının 4. Bölümünü "Peygamber Kıssaları (Kısas-ı Enbiya)" konusuna ayıran müellif Kur'an'ı Kerim'in kıssalardan bahsetmesindeki hikmete değindikten sonra ismi zikredilen peygamberlerin hayatları hakkında Kur'an ayetlerinden hareketle bilgiler vermektedir. Bölüm başında ismi anılan peygamberler arasında Hz. Yunus (a.s)’a rastlamasak da daha sonra onun da hayatı hakkında kısaca bilgi verilmektedir. Bilhassa Hz. Âdem,

¹⁴³ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CXLII

¹⁴⁴ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CXXXVIII

¹⁴⁵ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CXXXIX

Hız. Nuh (a.s), Hız. İbrahim (a.s), Hız. Musa (a.s) ve Hız. İsa (a.s) peygamberlerin hayatlarının daha tafsilatlı şekilde ele alındığı görölmektedir. Bunların yanında peygamber olup olmadığı kesin olmayan Hız. Zülkarneyn (a.s), Hız. Üzeyr (a.s), Hız. Lokman (a.s) ve Hızır (a.s)'ın isimleri de Kur'an'da adı geçen peygamberler arasında zikredilmektedir. Ayrıca peygamberlerin hayatları ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de yer alan hakikatlerle Kitab-ı Mukaddes'te yer alan bilgiler mukayese edilmektedir.

İlk olarak Hız. Âdem kıssasına değinen müellif genel kanaatin aksine Hız. Âdem'in (a.s) ilk insan olmadığı, ondan önce yeryüzünde hüküm sürmüş insanlar bulunduğunu iddia edilmektedir. Hız. Âdem'in topraktan yaratıldığını ifade eden ayetleri tevîl ederek her insanın topraktan var edildiğini bunun Hız. Âdem'in ilk yaratılan insan olduğu anlamına gelemeyeceğini fikrini savunmaktadır. Oysa ki Al-i İmran suresinin 59. Ayetinde Hız. İsa'nın babasız yaratılmış olduğu gerçeğini açıklanırken onun durumu Hız. Âdem'in yaratılışına benzetilerek açıklanmaktadır. Dolayısıyla bu durum Hız. Âdem'in bir babası olmadığını ve onun ilk insan ve ilk peygamber olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Hakeza Hız. Havva'nın yaratılışı ile ilgili de farklı kanaatler ortaya koyan Doğrul, onun Hız. Âdem'den yaratıldığı düşüncesinin tamamen Tevrat'a dayandığını Kur'an'ın bunu destekleyici herhangi bir söz söylemediğini ifade etmektedir.¹⁴⁶Nisa suresinin birinci ayetinde geçen "sizi bir tek nefisten yaratan ve eşini de ondan var eden..." şeklindeki ifade Hız. Havva'nın eşinden yaratılmış olduğunu değil erkek kadın herkesin aynı özden var edildikleri anlamına geldiğini söylenmektedir.¹⁴⁷Ayrıca Hız. Âdem ve Hız. Havva'nın imtihan edildikleri cennetin de madden var olmadığı ayetlerde zikredilen bahçenin temsili bir yer olduğu ifade edilmektedir. Aynı zamanda Hız. Havva ve eşi Hız. Âdem'in meyvesinden yedikleri yasak ağaç da "kötülük ağacı" olarak sembolize edilmektedir.¹⁴⁸

Hız. Nuh (a.s)'ın hayatı hakkında ayetlerden hareketle bilgiler verilmektedir. Ardından Hız. Nuh'un (a.s) kavmi arasında geçirdiği süreyi ifade eden ayeti kerime hakkında tevîl yapıldığı görölmektedir. Zira bu ayette Hız. Nuh'un kavmi arasında 950 sene yaşadığına yönelik açık bir ifade bulunmaktadır. Ancak müellif bu süreden Hız.

¹⁴⁶ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CLXVI

¹⁴⁷ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CLXVII

¹⁴⁸ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CLXIX-CLXX

Nuh'un şeriatının hüküm sürmüş olmasının kast edilmiş olabileceğinden söz etmektedir.¹⁴⁹

Yine eserde dikkat çeken hususlardan biri de Hz. İsa'nın (a.s) Allah tarafından katına yükseltilmesi ve yeryüzüne nüzülü hakkında serdedilen görüşlerdir. Öncelikle Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediği ve İsrailoğullarının ona benzetilen birini öldürdükleri, ilgili ayetler ile açıklanmaktadır. Ancak sonrasında Hz. İsa'nın normal bir şekilde vefat ettirildiği görüşü savunulmaktadır. Onun ref' edildiğine dair görüşleri destekleyecek hiçbir sahih rivayetin bulunmadığı ifade edilmektedir. Aynı zamanda Hz. İsa'nın nüzülü ile ilgili de hiçbir makbul rivayetin olmadığı ve bu inancın İsrailiyat menşeli bilgilerden kaynaklandığı iddia edilmektedir. Ayrıca Hz. İsa'nın (a.s) ref' edilmesinden kastın onun derece itibari ile yükseltilmesi olduğunu bununla cismani bir şekilde ref' edilme anlamının çıkarılmaması gerektiği ifade edilmektedir.¹⁵⁰ Konuyla ilgili Ebu Hureyre'den gelen bir rivayette Allah resulü şöyle buyurmaktadır: *'Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Meryem'in oğlunun aranızda adil bir hakem olarak inip haçı kırmaması, domuzu öldürmesi ve cizyeyi kaldırması yakındır. O zaman mal öyle çoğalacak ki kimse kabul etmeyecek.'*¹⁵¹ İslam alimlerinin önemli bir kısmı Hz. İsa'nın nüzülü ile ilgili rivayetlerin manevi mütevatir hükmünde olduğunu belirtmişlerdir.¹⁵²

Aynı şekilde Hz. İdris'in hayatı hakkında bilgiler verildikten sonra onun da ref' olduğuna dair düşüncelerin Ehl-i kitap kaynaklı olduğu savunulmaktadır.

Kur'an'da adı geçen peygamberlerin yanı sıra, ismi Kur'an'da bulunmadığı halde hadis-i şeriflerde kendilerinden bahsedilen Yuşa (a.s), Samoil (Şemvil) (a.s) ve Danyal'a (a.s) da değinilmektedir. Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerinde bu peygamberlere işaret edildiği ifade edilmektedir.¹⁵³

¹⁴⁹ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CXXII

¹⁵⁰ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CLXXXV

¹⁵¹ Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el- Cu'fî el- Buhârî, *el- Câmiu's-Sahîh*, Daru İbn-i Kesir, Dımeşk-Beyrut (Tarih yok) 50. Bab, 3264. Hadis, Kitap 64, C 3, s. 1272.; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim, *el- Câmiu's-Sahîh*, Daru'l- Ma'rifeti, Beyrut H. 1431, Kitap I, Bab 70-71, 155. Hadis, s. 118.

¹⁵² Yavuz Köktaş, *Kur'an'a Aykırı Görülen Hadisler*, İnsan Yayınları, İstanbul 2015, s. 151-152.

¹⁵³ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. CXCIII

3.1.6. Mealden örnekler

Bu ve bundan sonraki meallerde örnek olarak zikredilecek ayetler seçilirken özellikle ahkam ayetleri, Kur'an kıssaları ile ilgili ayetler, ibadet ve itikadi meseleleri konu edinen ayetler, müteşabih ayetler ve Kur'an'da geçen kavramları ihtiva eden ayetler tercih edilecektir. Nitekim meal yazarının yaklaşım tarzının ve bakış açısının üzerinde en çok etki ettiği ayetler bunlardır diyebiliriz. Zaten geriye kalan ahlak vb. konularla ilgili ayetlerin ele alınma biçimi genel olarak çok büyük farklılık arz etmemektedir. Dinin bireysel ve toplumsal hayata doğrudan nüfuz eden somut hükümleri bu noktada daha fazla tartışma konusu haline getirilmektedir.

Ahkam ayetlerinden örnekler

Kur'an-ı Kerim'de sosyal hayata taalluk eden, ibadetler ve ukubatla ilgili hükümler ihtiva eden ahkam ayetlerinin mealleri ve bu ayetlerin doğru yorumlanması büyük bir önem taşımaktadır. Zira dinin bireysel ve toplumsal hayatla irtibatının kurulması bu ayetlerin ışığında gerçekleşmektedir. Bu nedenle ilk olarak fihhi hükümler ortaya koyan ayetlerin mealleri ve yorumları üzerinde durulacaktır.

Maide suresi 38. ayet

Ahkam ayetleri arasında ilk olarak Maide suresinin 38. ayetine değinilecektir. Maide suresinde ayet numaraları verilirken 3. ve 5. ayet numaralarının verilmediği görülmektedir. Bununla birlikte Maide 38. ayet 41. Ayet olarak geçmektedir. Dolayısıyla ayet numaraları ile ilgili mealin birçok yerinde ciddi hataların yer aldığı görülmektedir.¹⁵⁴

Hırsızlığın cezasının zikredildiği Maide suresinin 38. ayetinin meali şu şekilde verilmiştir: *‘Hırsız erkek ile hırsız kadının, irtikâp ettikleri cürme mukabil, Allah tarafından ibret verici bir ceza olmak üzere ellerini kesiniz. Hak Teâlâ Azizdir, Hakimdir’*

Yukarıda meali verilen ayet-i kerimede açıkça *‘ellerini kesiniz’* ifadesi geçmesine rağmen ayetle alakalı olarak verilen dipnotta hükmün müellif tarafından farklı bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Bundan önceki ayetlerde Allah ve resulüne karşı savaşanlara karşı verilecek cezaları zikreden Doğrul bundan hareketle

¹⁵⁴ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. 194-195.

hırsızlığın cezasının daha hafif olması gerektiği şeklinde bir çıkarımda bulunarak bu suçlu işleyenlere hapis cezası verilmesinin daha münasip olacağı kanaatini öne sürmektedir. Bununla beraber el kesme cezasının ancak bu suçtan vaz geçmeyip ıslahı mümkün olmayan kimselere verilebileceğini öne sürmektedir.¹⁵⁵

Nisa suresi 15. ve 16. ayetler

Zina eden kadınlarla ilgili olarak Nisa Suresinin 15. ve 16. Ayetlerin mealleri şu şekilde verilmiştir: ‘‘14. Kadınlarınızdan fuhşu irtikâp edenlere karşı, içinizden dört şahidi dinleyin. Dört kişi şahitlik ederse onları ölünceye, yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar, evlerde alıkoyun. 15. İçinizde fuhuş irtikâbiyle suçlu olanların ikisini de incitin, pişman olarak tevbe ederler ve hallerini ıslah ederlerse onları cezalandırmaktan vazgeçin. Çünkü Allah tevbeleri kabul edicidir, bağışlayıcıdır.’’ Dikkat edildiği üzere Nisa Suresinin 15. ve 16. Ayetlere 14. ve 15. şeklinde numara verilmiştir. Yukarıda da değindiğimiz gibi ayet numaraları ile ilgili hatalar birçok yerde karşımıza çıkmaktadır. Daha önce ifade edildiği gibi müellif neshi kabul etmediğinden ayetlerle alakalı olarak verilen dipnotlarda bu ayetlerin neshi ile ilgili herhangi bir durumdan bahsetmemektedir.¹⁵⁶ Ayetlerden hareketle bu fiili işleyenlerin evlerinde hapsedilmeleri ve tövbe etmeleri halinde özgürlüklerine kavuşturulmaları gerektiği ifade edilir. Oysa bu ayetlerin hükmü daha sonra inen bekar zaniye cedel cezasını tatbik etmeyi emreden Nur suresinin 2. ayeti ile ayet ile nesh edilmiştir.¹⁵⁷

Nisa suresi 3. ayet

Eserde birden fazla kadınla evliliğe izin veren ayetin meali şu şekilde verilmiştir: ‘‘Şayet öksüzlere karşı adaleti ifa etmekten korkarsanız size helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâh edin. Şayet adaleti gözetmemekten korkarsanız o zaman bir tane ile veya sağ elinizin mülkiyle evlenin.’’

Ayetin Uhud harbinden sonra inmiş olmasından dolayı öksüz kızların ve dul kadınların sayısının arttığı ve bunları korumak gayesi ile bu duruma ruhsat verildiği anlatılmaktadır. Nitekim yapılan savaşlar sebebiyle kadınların sayısının erkeklere nazaran çok daha fazla duruma geldiği ifade edilmektedir. Bu savaşlarda dul kalan

¹⁵⁵ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. 203.

¹⁵⁶ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. 155.

¹⁵⁷ es-Suyuti, *el-Itkan fi-Ulumi'l-Kur'an*, C II, s. 710.

kadınlarla yapılacak evlilikler sayesinde hem onlar hem de yetim kalan kızları korunmuş olacaktır. Bundan hareketle birden fazla kadınla evliliğin Müslümanlar için bir esas değil, olağanüstü hallerde uyulabilecek bir ruhsat olduğu ifade edilmektedir.¹⁵⁸

Maide suresi 90. ve 91. ayetler

İçki ve kumar yasağını bildiren Maide Suresinin 90. ve 91. ayetlerin meali şu şekildedir: *“93-Ey iman edenler! içki de kumar da dikili taşlara (kurban kesmek) de fal oklarını kullanmak da şeytanın kârı olan murdar işlerden başka bir şey değildir. Bunlardan kaçının ki felah bulasınız. 94-Şeytan içki ve kumarla aranıza yalnız düşmanlık salmak, sizi, birbirinize düşürmek, sizi Allah’ı anmaktan, namazı kılmaktan alıkoymak ister. O halde artık vazgeçiyorsunuz değil mi?”*

Müellif gerekli gördüğü yerlerde ayetlerin daha iyi anlaşılması maksadıyla ayetin indiği atmosfer hakkında rivayetler aktarmaktadır. Örneğin yukarıda verilen ayetle ilgili nakledilen bir olayda Medine’de bu yasağı duyan Müslümanların ivedilikle yanlarında bulunan içkileri döktüklerinden bahsedilmekte ve sahabenin bu tavrından hareketle tarihte kötü alışkanlıkların bu denli büyük bir süratle toplumdan def edildiğinin görülmediği ifade edilmektedir.¹⁵⁹

Müteşabih ayetlerden örnekler

Teşabüh kökünden gelen bu kavram sözlükte ‘benzeşen, birbirine denk olan’ gibi manalara gelmektedir.¹⁶⁰Müteşabih kavramı terim olarak ise te’vil edilmeden anlaşılmasında güçlük çekilen ve birden çok anlam ihtiva eden ayetler için kullanılan bir kavramdır.¹⁶¹ Müellifin müteşabih ayetlerin yorumu ile alakalı yaptığı açıklamalara bakıldığında klasik yaklaşımların dışına çıkmadığı görülmektedir. Kur'an'ın bir kısmının muhkem bir kısmının ise müteşabih olduğunu ifade eden ayetleri serdettikten sonra bunların birbirini tamamlayıcı ve tasdik edici olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte müteşabih ayetlerin yorumunun ancak muhkem ayetlere bağlı kalarak

¹⁵⁸ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. 152.

¹⁵⁹ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. 216.

¹⁶⁰ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, C XIII, s. 623-624.

¹⁶¹ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-Zerkeşî, *el-Burhan fi-Ulumi'l-Kur'an*, Daru't-Turas, Kahire H. 1404, C II, s. 69.

yapılması gerektiğini özellikle vurgulamaktadır.¹⁶² Bu ayetlerden bazılarının meallerinin Tanrı buyruğu adlı eserde nasıl verildiği örneklerle aktarılacaktır.

Taha suresi 5. ayet

Müteşabih ayetlerden ilk olarak Taha Suresinin 5. Ayeti üzerinde durulacaktır. Bu ayette Rahman olan Allah'ın arşa istiva etmesinden söz edilmektedir. Allah'ın arşa istiva etmesinin ne gibi bir mana taşıdığı müfessirlerce tartışılmıştır.¹⁶³ Doğrul bu ayetin mealini şu şekilde yapmıştır: *'Esirgeyen (Tanrı arşı atasından) hükümrandır.'* Ayetle ilgili herhangi bir açıklama yapma gereği duymayan müellif yalnızca ayetin mealini vermekle yetinmiş istiva kelimesini yukarıdaki gibi tercüme etmiştir.

Neml suresi 82. ayet

'Onlar hakkındaki sözün (tahakkuk zamanı) yaklaşınca onlara yerden öyle bir dabbe (mahlûk) çıkaracağız ki kendileriyle konuşacak. Çünkü insanlar âyetlerimize inanmıyorlardı'

Kur'an'daki müteşabih ifadelerden biri olan "dabbetü'l-arz" ifadesi parantez içinde mahluk şeklinde açıklanmakta, verilen dipnotta da Hz. Peygamberin kıyamet alameti olarak değindiği dabbetü'l-arzın bir kavmi temsil ettiği ifade edilmektedir.¹⁶⁴

Nahl suresi 50. ayet

'Onlara üstün olan Tanrılarından korkarlar ve kendilerine emrolunanı yaparlar.'

Ayette "üstlerinde (fevkihim)" ifadesi yer almaktadır. Doğrul burada geçen üstlerinde ifadesinden Allah'ın üstünlüğünün kastedildiğini ifade etmekte ve ayetin mealini yukarıda verildiği gibi yapmaktadır.

Kıssalardan örnekler

Yukarıda eserin mukaddime bölümünde yazarın kıssalara yaklaşımı hakkında serdettiği görüşlerden ve Hz. Âdem, Hz. İsa (a.s) gibi peygamberler hakkında ileri sürdüğü bazı iddialardan bahsedilmişti. Şimdi burada meal bölümünde peygamber kıssaları ile alakalı ayetlerin meallerinin nasıl verildiğine ve bunlar hakkında

¹⁶² Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. XLIX

¹⁶³ Detaylı Bilgi için Bkz. ez-Zürkani, *Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an*, C II, s. 433-435.

¹⁶⁴ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C II, s. 607.

dipnotlarda ne gibi açıklamalar yapıldığına daha tafsilatlı bir şekilde değinilecektir. Eserde İslam geleneğindeki genel kanaatin aksine en fazla aykırı görüşlerin, zorlama yorumların ve ayetleri tahrif edecek derecede yanlış bilgilerin kıssalarla ilgili ortaya konulduğu söylenebilir. Bu yorumların ve bilgilerin birçoğu ayetlere karşı aşırı akılcı yaklaşımıyla bilinen Mevlâna Muhammed Ali'nin görüşlerine paralellik arz ettiğinden, bu eserin onun yaptığı İngilizce çeviriden hareketle oluşturulduğu iddiasını güçlendirmektedir.

Neml suresinden örnekler

Neml suresinin 16. ayetinde Hz. Davut (a.s) ve Hz. Süleyman'a (a.s) verilen nimetler zikredilip onlara kuş dilinin öğretildiği ve Hz. Süleyman'ın (a.s) cinlerden oluşan bir orduya hükmettiği anlatılır. Müellif kuş dili ifadesinin mecazi bir kullanım olduğunu bununla kastedilen şeyin kuşların savaş esnasında mektup taşımaları olduğunu ifade etmektedir. Yine cinlerle ilgili olarak da onların farklı birer mahlukat olmadığı, iri yarı yabancı insanlar oldukları iddia edilmektedir.¹⁶⁵ Aynı surenin devamında 17. ve 18. ayetlerinde Neml vadisi (karınca vadisi) ifadesinden kastın bu vadiye yaşayan bir kabile olduğu öne sürülmekte ve 18. ayetin meali şu şekilde verilmektedir: “*Nihayet Nemi vadi'sine vardılar. Neml kabilesine mensup bir kadın: Ey Neml'liler, dedi, yuvalarınıza giriniz ki Süleyman ile ordusu, farkına varmadan, sizi çiğneyip ezmesinler.*” Görüldüğü üzere konuşanın bir karınca değil Neml kabilesine mensup bir kadın olduğu iddia edilmekte ve bu şekilde bir çeviri yapılmaktadır. Devamındaki ayette Hz. Süleyman'ın (a.s) memnuniyetinin ise bu kabilenin silah bırakıp herhangi bir direniş göstermemesinden kaynaklandığı iddia edilmektedir.

Yine aynı surenin 20. ve 21. ayetlerinde ismi geçen Hüdhüdün bir kuş değil bir insan olduğu söylenmektedir. Hüdhüdün kuş olduğunu iddia etmenin ise tevhid inancına aykırı olduğu savunulmaktadır.¹⁶⁶

Meryem suresinden örnekler

Yukarıda mukaddime kısmında Hz. İsa'nın (a.s) nüzülü meselesi ile ilgili müellifin görüşüne değinilmişti. Burada da Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya (a.s) hamile

---

¹⁶⁵ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C II, s. 601.

¹⁶⁶ Aynı yer.

kalmasıyla alakalı ayeti kerime üzerine yaptığı izahlara temas edilecektir. Konuyla alakalı olarak Meryem Suresinin 19. Ayetinde şu ifadeler yer verilmektedir: *"Meryem: "Benim nasıl oğlum olur ki bana hiçbir insan dokunmamıştır. İffetsiz de değilim! dedi."* Bu ayet meali ile ilgili verilen dipnotta Mevlâna Muhammed Ali'ye isnat edilen bir görüşte İncil'deki bilgilerden hareketle şu meyanda açıklamalar ortaya konulmaktadır: Hz. Meryem kendisine elçi geldiğinde henüz bakireydi. Ancak daha sonra Yusuf adında birisi ile evlendi ve ondan Hz. İsa dışında; Yuşa, Yakup, Şem'un ve Yahuda adında çocukları dünyaya geldi. Ayrıca bir önceki ayetlerde Hz. Meryem'e görünen ruhun mahiyeti *"...biz de ona ruhumuzu (vahyimizi) göndermiştik."* ifadesi ile açıklanmaktadır. Yine Muhammed Ali'den naklen ruhun ona rüyada görünmüş olduğu kanaati ortaya konulmaktadır.¹⁶⁷

Buradan itibaren Hz. Meryem'in Hz. İsa'yı (a.s) dünyaya getirdikten sonraki olayları anlatan ayetlerle ilgili yapılan yorumlar daha da enteresan bir hâl almaktadır. Müellif Hz. Meryem'in Hz. İsa'yı (a.s) alıp kavmine geldikten sonra Hz. İsa'nın (a.s) henüz bebekken kavmi ile konuşmasını anlatan ayetleri aşırı bir şekilde te'vil ederek Hz. Meryem'in oğlu İsa'yı (a.s) yetişkinliğinde bir merkep üzerinde kavmine getirdiğini söylemektedir. Meryem suresinin 29. ayetinin mealinde *"...Onunla nasıl konuşalım ki o beşikte bir çocuktu"* ifadesine açıkça yer verilmesine rağmen bu sözlerin Yahudilerin büyükleri tarafından Hz. İsa'ya (a.s) istihza etmek amacıyla söylendiği iddia edilmektedir.¹⁶⁸

Hz. İsa'nın (a.s) annesine karşı bağlılığını bildirdiği aynı surenin 32. ayetinde - kitapta 33. ayet- babasından bahsetmeme sebebi ise yine Muhammed Ali'ye dayanılarak babası Yusuf'un hayatta olmamasına bağlanmaktadır!¹⁶⁹

Bunların dışında diğer peygamberlerin gösterdikleri mucizelerin birçoğunun aynı şekilde te'vil edildiği, ayetlerde geçen en sarih ifadeler bile mecazi anlamlar yüklendiği görülmektedir. Örneğin; Hz. Musa'nın (a.s) asasının yılanı dönüşmesi kavminin canlanmasına, Hz. İbrahim'i (a.s) ateşin yakmaması kavminin kendisine olan

¹⁶⁷ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C II, s. 497.

¹⁶⁸ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C II, s. 499.

¹⁶⁹ Aynı yer.

olamazlar. Ancak hakkı, şehadet eden ve hakkı bilenler müstesnadırlar" Bu ayet için verilen dipnotta Hakka şahit olan Hazreti Peygamberdir denilmektedir. Bundan Resul-i Ekrem'in şefaatte bulunacağı şeklinde görüş belirtilmektedir.¹⁷⁴ Ancak Bakara suresinin 255. ayeti ile ilgili verilen bilgilerde bu şefaatin zannedildiği gibi bir şefaate olmayıp Resulullah'ın yaşantısı ile iyi örnek olup insanları kurtuluşa erdirmesinin kast edildiği ifade edilmektedir.

Fetih

Fetih kavramı, Müslümanların gayrimüslimlerin idaresinde bulun şehir ve devletleri İslam idaresine kazandırmaları şeklinde özetlenebilir.¹⁷⁵ Bu kavramın geçtiği bazı ayetlere şu şekilde mana verilmiştir:

Nasr 1- "*Vaktaki Allahın yardımı irişir ve zafer kazanılır..*"

Secde 28- "*Onlar : "Gerçek söylüyorsanız (bu fetih ve zafer), bu hüküm günü, ne zaman gelecek ? derler..."*¹⁷⁶

Fetih 1- "*Biz sana apaçık bir zaferi ihsan ettik.*"

Görüldüğü üzere fetih kavramı verilen meallerde zafer şeklinde tercüme edilmiştir. Müellif Fetih suresinde zikredilen bu zaferle, Hudeybiye antlaşmasından sonra husule gelen barış ortamının İslam'ın yayılmasına işaret ettiğini bildirmektedir.¹⁷⁷

Tağut

Kur'an'ı Kerim'de geçen kavramlardan biri de Tağut kavramıdır. Allah'ın kitabında bu kavramla genel manada Allah yolundan saptıran, batıla sevk eden şeyler kast edilmektedir. Konuyla alakalı olarak Bakara suresinin 256. ayetinin meali şu şekilde verilmektedir: "*Dinde zorlamak yoktur. Doğru yol, eğri yoldan ayrılmıştır. Kim ki Tağuta inanmaz, ve Allaha iman ederse hiçbir vakit kopmasına imkân bulunmayan en sağlam kulpa sarılmış olur. Allah iştirici ve bilicidir.*" Ayetle ilgili verilen dipnotta, Fahreddin Râzî'den iktibasla ayette zikredilen tağuttan kastın;

¹⁷⁴ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C II, s. 767.

¹⁷⁵ Mustafa FAYDA, '*Fetih*', DİA, TDV Yayınları, İstanbul 1995, C 12, s. 467.

¹⁷⁶ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C II, s. 635.

¹⁷⁷ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C II, s. 790.

şeytanlar, kahinler, sihirbazlar, putlar, cinler ve kahinler olduğu dolayısıyla insanı saptıran her şeye tağut denilebileceği ifade edilmektedir.¹⁷⁸

Yine Nisa suresinin 60. ayeti -kitapta 59. ayet olarak geçmektedir.- şu şekilde verilmektedir: *"Sana ve senden evvel gönderilene iman ettiklerini söyleyip duranları görmüyor musun ki, onlara şeytani inkâr etmek emrolunduğu halde, o azgın şeytan tarafından muhakeme istiyorlar."* Verilen dipnotta şeytan şeklinde tercüme edilen tağuttan kastın münafıkların kendisine teveccüh ettikleri liderleri olduğu ifade edilmektedir.¹⁷⁹

İstiğfar

Mealini ele alacağımız kavramlardan biri de Allah'tan bağışlanma talebinde bulunma manasına gelen İstiğfar kavramı olacaktır. Birçok ayette Allah'ın sonsuz şefkat ve merhametine vurgu yapılmakta onun merhametinden ancak kâfirlerin ümit keseceği vurgulanarak Allah'a çokça istiğfar edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Konumuzla alakalı olarak müellifin yaptığı meallere bakıldığında bu kavramın günümüzde daha yaygın bir şekilde kullanılan bağışlanma dilemek yerine "yarlıganmak" şeklinde tercüme edildiği görülmektedir. Örneğin Nasır suresinin 3. Ayetinin mealinde: *"Artık Rabbini överek şanını yücelt, yarlıganma dile. Çünkü O, (yarlıganmak isteyenleri) kabul edicidir."* Aynı şekilde Nisa suresinin 29. Ayetinin mealinde: *"...Su bulamadığınız takdirde, temiz toprağa gidin, yüzlerinizi ve ellerinizi sürün Allah affedici ve yarlıgayıcıdır."* İfadesi geçmektedir.¹⁸⁰ İstiğfar kavramı her iki ayette de yarlıganmak şeklinde çevrilmiştir.

3.2. Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim-Hasan Basri Çantay

Çalışmamıza konu edineceğimiz ikinci eser Hasan Basri Çantay merhumun Kur'an'ı Hakim ve Meal-i Kerim adlı Kur'an meali olacaktır. İlk baskısı 1953 yılında üç cilt halinde yapılan eser¹⁸¹ gördüğü teveccüh ve alakadan ötürü daha sonraları defalarca basılmıştır. Eser hem ehl-i sünnet çizgisini yansıtmaması hem de Cumhuriyet

¹⁷⁸ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. 93.

¹⁷⁹ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. 166.

¹⁸⁰ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. 163.

¹⁸¹ Emin Işık, *'Hasan Basri Çantay'*, DİA, TDV Yayınları, İstanbul 1993, C 8, s. 219.

döneminde yazılmış ilk ve en önemli Kur'an meallerinden biri olması hasebiyle çalışmamız açısından büyük önem arz etmektedir.

3.2.1. Eserin mukaddimesi

Profesör Doktor Kâmil Miras'ın yazdığı takriz ile başlayan eserin önsözünde öncelikle Allah kelamının eşsizliği, icazı ve onu tam anlamıyla tercüme etmenin imkânsız olduğu vurgulanmaktadır. Kur'an'ın hem mana hem de lafız ciheti ile Allah'a ait olduğu ifade edilmektedir.¹⁸² Allah kelamı ile insan sözü arasındaki fark, kul ile yaradan arasındaki farka benzetilmektedir. Dolayısıyla Kur'an'ın başka lisanlara hakkıyla tercümesinin asla mümkün olmayacağı ortaya konulmaktadır. Zaten ayetlerde mündemiç bulunan hakikatlere değinilmesi durumunda bunun tercümeden ziyade tefsir olacağı, bunun yapılmaması halinde de tercümenin mutlaka eksik kalacağı söylenmektedir.¹⁸³

Müellif bu kanaatleri paylaştıktan sonra neden bir Kur'an meali yazma gereği duyduğunu izah etmektedir. Özellikle o döneme kadar yazılan en önemli eserlerden olan Tefsir-i Tıbyan ve Mevakıb adlı eserlere değinilerek bunların üslubunun ve muhtevasının günümüz ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olduğu ifade edilmektedir. Son dönemlerde yazılan diğer mealler için ise ayrı bir parantez açmaktadır.

Öncelikle Hüseyin Kazım Kadri'nin yazdığı Nuru'l Beyan isimli eserine temas edilmekte ve bu eserin hem kullandığı dil hem de ayetlerin manasını yansıtmada noktasında yetersiz olduğu bildirilmektedir. Ardından İzmirli İsmail Hakkı'nın Maani'i-Kur'an adlı meali için de kullandığı dilin aslın ve tercümenin taşıdığı inceliklerden yoksun olduğu aktarılmaktadır.

Bunların yanında Mehmed Vehbi'nin Hülasatu'l Beyan'ının aşırı yorumlar barındırdığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte Bereketzade İsmail Hakkı'nın Envaru'l Kur'an ve Musa Kazım Efendinin Safvetul Beyan adlı eserlerin yalnızca birer cüzünün basıldığı belirtilmiştir.

Son olarak Elmalılı Hamdi Yazır'ın mealine temas eden müellif bu eserin bilhassa tefsir cihetinden kesp ettiği kıymeti övgü takdirlerle ortaya koymaktadır.

¹⁸² Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C I, s. 5.

¹⁸³ Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C I, s. 6.

Ancak Elmalılı merhumun birtakım endişelerle ayetlerin meallerine yeteri kadar özen göstermediği bunun yanında bu eserden her kesimden insanın istifade etmesinin zor olduğu eserin daha ziyade İslâmî ilimlerle iştilgal edenlere hitap ettiği ifade edilmektedir.¹⁸⁴

Bu zikredilen nedenlerden ötürü bir meal yazma gereği duyduğunu ifade eden Çantay, ideal bir mealin taşınması gereken hususiyetleri sıralamaktadır.

13 madde halinde verilen bu kriterler şu şekilde özetlenebilir: Öncelikle yazılacak mealde lisan açısından bazı hususlara dikkat edilmelidir. Hem kaynak dilin hem de hedef dilin kaide ve kurallarına uygun bir şekilde ayetlerin meali verilmeli ve insanların anlayacağı bir üslup kullanılmalıdır. Bir kelimeye mana verilirken en uygun karşılığı bulunmalı ve bu sayede verilen meal tercüme olabildiğince yaklaşmalıdır. Aynı zamanda asıl metinde bulunmayan kelimeler, mealleri ilgi çekici kılma pahasına meallere alınmamalıdır. Ayetlerin izahı yapılırken en başta sevgili peygamberimiz Hz. Muhammed'in hadislerine başvurulmalıdır. Bu noktada muteber hadis kitaplarından istifade edilmelidir. Ayetlerin izahı noktasında gerek görülen açıklamalar parantez içinde verilmelidir. Allah kelamı ile fenni meseleler ve görüşler karıştırılmamalıdır. Son olarak ayetlerin numaralandırmaları ve tertibi aslına uygun ve kendisinden istifade edilmeye müsait olmalıdır.¹⁸⁵

Kur'an-ı Hakim mealinde surelerin mealleri verilirken gerek görülen yerlerde parantez içinde cümlenin akışına ve Türkçe cümle yapısına uygun şekilde kelimeler verilmiştir. Surelerin indirildiği yer, ayet sayısı vb. bilgilere diğer meal ve tefsirlerin çocuğunun aksine surenin baş kısmında değil de ilk sayfalardaki dipnotta yer verilmiştir. Ayetlerde geçen her kavram özellikle dipnotlarda izah edilmektedir. Mesela Bakara suresinin ilk sayfalarında "el-kitab, takva, gayb, inzar, fesad ve istihza" kelimeleri verilen dipnotlarda açıklanmaktadır.¹⁸⁶

---

¹⁸⁴ Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C I, s. 6-7.

¹⁸⁵ Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C I, s. 8-9.

¹⁸⁶ Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C I, s. 13-15.

3.2.2. Mealden örnekler

Ahkam ayetlerinden örnekler

Çantay, mealinde fihhi ayetleri açıklarken özellikle sebebi nüzullerden, ayetlerden hüküm çıkarmaya yardımcı olacak hadis-i şeriflerden ve konu hakkında mezhep imamlarının kanaatlerinden istifade etmektedir. Ayrıca ele alınan fihhi mesele ile ilgili diğer ayetleri de zikreden müellif her bir konu hakkında okuyucunun bütüncül bir bakış açısı ile meseleyi idrak etmesine imkân sunmaktadır.

Nisa suresi 3. ayet

‘‘Eğer yetim kızlar hakkında (adaleti yerine getiremeyeceğinizden) korkarsanız sizin için helal olan (diğer) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikah edin. Şayet (bu suretle de) adalet yapamayacağınızdan endişe ederseniz o zaman bir (tane ile), yahud malik olduğunuz cariye (ile iktifa edin). Bu (tek zevce veya cariye) sizin (Hakdan) eğrilip sapmamanıza daha yakındır.’’

Yukarıda birden fazla evliliğe imkân tanıyan ayetin meali ile ilgili o dönemin şartları göz önüne alınarak bir yaklaşım sergilenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Nitekim İslam’dan evvel herhangi bir sınırlayıcı hükmün olmadığını dolayısıyla bir erkeğin on ve daha fazla kadınla bile evlenmesinin mümkün olduğu hatırlatılarak bu ayetin bu işe bir sınır getirdiği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda aynı surenin 129. Ayeti referans gösterilerek dört kadınla evliliğin de gerçekleştirilmesi çok zor olan adalet şartına bağlandığı ve ideal olanın bir kadınla evlilik olduğu, bu sebeple de Müslümanların kahir ekseriyetinin tek kadınla evli olduğu vurgulanmaktadır.¹⁸⁷

Nisa suresi 16. ayet

‘‘Sizlerden fuhşu irtikâp edenlerin her ikisini de eziyete koşun. Eğer tevbe edip (nefislerini) ıslah ederlerse artık onlara (o eziyet) ten vazgeçin. Çünkü Allah tevbeleri en çok kabul eden, en çok esirgeyendir.’’

Müellif yukarıda zikredilen fiilin cezası ile ilgili bu ayetin ilk olduğu bundan sonra inen ayetlerle zina suçuna sırası ile hapis, dayak ve recm cezasının uygun görüldüğünü ifade etmektedir. Zina suçunu irtikap edenlerin cezalarının bekar veya

¹⁸⁷ Hasan Basri Çantay, *Kur’an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C I, s. 118.

evli olmalarına göre deđiŖeceđi ve bunların ne Ŗekilde cezalandırılacağı Ebu Hanife ve Mucahid gibi alimlerin g6r6Ŗlerine dayanarak belirtilmektedir.¹⁸⁸

Bakara suresi 219. ayet

“Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: Onlarda hem b6y6k g6nah, hem insanlar için b6y6k faydeler vardır. G6nahları ise faydelerinden daha b6y6kt6r...”

Ayet-i kerime ile alakalı verilen dipnotta, meali verilen ayet-i kerime Maide suresinin 90-91. ayetleri ile içki yasağına kadar giden s6rete indirilen diğer ayetlerle beraber ele alınıp açıklanmaktadır. Ayetlerin sebep-i n6zulleri verilerek yasağın konulmasında kullanılan tedrici y6nteme vurgu yapılmaktadır. Ayrıca konu ile ilgili verilen hadis-i Ŗerifler ıŖıđında sarhoŖluk veren b6t6n içki eŖitlerinin haramlığı ve bu noktada Allah resul6 tarafından ortaya konulan 6l6ler okuyucunun istifadesine sunulmaktadır.¹⁸⁹

Çantay ayet mealleri hakkında yaptığı izahlarda sık sık mezhep imamlarının ve m6tehidlerin g6r6Ŗlerine baŖvurmaktadır. Buna Bakara suresinin 225. ayetini 6rnek verebiliriz: *‘Allah, sizi yeminlerinizdeki -lağv-dan sorumlu tutmaz. Fakat sizi kalplerinizin azmettiği yeminler y6z6nden muahaze eder. Allah çok yarlığayıcıdır, halimdir. (kullarının g6nahları sebebiyle rızıklarını da kesici değildir)’* Meali verilen ayette geçen lağv kelimesinin izahı ile alakalı; İmam-ı Azam, İmam Ŗafı6, Kadı Beydavi gibi alimlerin g6r6Ŗleri sıralanmaktadır.¹⁹⁰

Aynı Ŗekilde savaŖ esnasında nasıl namaz kılınması gerektiğini anlatan Bakara suresinin 239. ayeti verilirken de parantez içi açıklamalar yoğun bir Ŗekilde kullanılmış bununla birlikte meselenin fihki boyutu yine m6tehit alimlerin g6r6Ŗleri doğrultusunda açıklığa kavuŖturulmuŖtur.¹⁹¹

¹⁸⁸ Hasan Basri antay, *Kur’an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C I, s. 122.

¹⁸⁹ Hasan Basri antay, *Kur’an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C I, s. 58-59.

¹⁹⁰ Hasan Basri antay, *Kur’an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C I, s. 60.

¹⁹¹ Hasan Basri antay, *Kur’an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C I, s. 64.

Müteşabih ayetlerden örnekler

Müteşabih kavramının manası ile ilgili bilgileri yukarıda aktarmıştık. Bu bölümde müellifin müteşabih ayetleri ne şekilde yorumladığına kısaca temas edilecektir.

Huruf-u mukatta

Kur'an-ı Keim'in 29 suresi huruf-u mukatta ile başlamaktadır. Bu ayetlerin yorumu ile ilgili çeşitli görüşler ortaya konmuştur. Müellif genel olarak huruf-u mukatta hakkında kanaat belirtmekten kaçınmış ancak yine de konu ile ilgili müfessirlerin yaklaşımını aktarma yoluna gitmiştir. Ancak Yasin suresinin başında geçen ve sureye de ismini veren Yasin ifadesi hakkında bazı rivayetler aktarmış ve bu yorumların sıhhatine karşı müspet bir yaklaşım sergilemiştir.¹⁹²

Sad suresi 75. ayet

“Buyurdu: Ey İblis, iki elimle (yani bizzat) yarattığıma secde etmenden seni hangi şey men etti?..”

Bu ayette geçen “iki elimle” ifadesi parantez içinde “yani bizzat” şeklinde açıklanmaktadır. Ayrıca verilen dipnotta bu ifadenin Hz. Âdem'e şeref bahşetmek için kullanıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca Kadı Beydavi'den naklen Hz. Âdem'in anne ve baba olmadan yaratılmış olduğuna vurgu yapmak için ayette böyle bir ifadeye yer verildiği söylenmektedir.¹⁹³

Zümer suresi 67. ayet

“...Gökler de Onun sağ eliyle toplanıp dürülmüşlerdir (dürüleceklerdir)...”

Bu ayette geçen “sağ el” ifadesi ile Allah'ın kudretinin kast edildiği ifade edilmektedir.¹⁹⁴

Kalem suresi 42. ayet

“(Hatırla ki o gün) baldır (lar) ın açılacağı, kendilerinin secdeye davet edilecekleri bir gündür. Fakat (buna) güç yetiremeyeceklerdir.”

¹⁹² Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C II, s. 779.

¹⁹³ Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C II, s. 819.

¹⁹⁴ Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C II, s. 835.

Çantay'a göre ayette geçen baldırların açılması ifadesinden kasıt, gerçeklerin ve amellerin bütün çıplaklığı ile açığa çıkmasıdır. Zümer suresinin 67. Ayetinde olduğu gibi bu ayette de ifadenin mecaz yönü esas alınarak ehl-i sünnet akaidine uygun bir şekilde ayet tevil edilmiştir.¹⁹⁵

Bakara suresi 54. ayet

“Ve hani Musa, kavmine: «Ey kavmim, siz buzağıya tutunmakla (onu tanrı edinmekle) şüphesiz kendinize yazık etmişsiniz. Hemen Yaradanınıza tevbe edip nefislerinizi öldürün (ıslah edin)”, böyle yapmanız Yaradanınız katında, sizin için çok hayırlıdır» demişti de (Allah da) tevbelerinizi kabul etmişti. Çünkü o, tevbeleri en çok kabul edenin, en çok esirgeyenin ta kendisidir.”

Yukarıda verilen ayet-i kerimenin mealinde yazar, nefislerinizi öldürün ifadesini parantez içinde ıslah edin şeklinde açıklamaktadır. Konuyla alakalı olarak verilen dipnotta başka müfessirlerin ayetteki lafzı doğrudan öldürmek manasında anladıklarını ancak peygamberin kavmi için böyle bir istekte bulunmasının mümkün olmayacağı ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu ifade ile nefisle mücadelenin kastedildiği belirtilmektedir.¹⁹⁶ Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere yazar yoruma ihtiyaç duyulan ayetleri makul bir şekilde tevil etmiş ve temel kaynaklara inmek suretiyle Kur'an'ın özüne uygun yorumlar ortaya koymuştur.

Kıssalardan örnekler

Çantay'ın Kur'an kıssalarına yaklaşımının Doğrul'un aksine İslam müktesebatına ve geleneğine daha uygun olduğu söylenebilir. Zira yukarıda ifade ettiğimiz ve örneklerini verdiğimiz üzere Ömer Rıza Doğrul'un Tanrı Buyruğu isimli mealinde geçen izahlar genel kanaatin aksi yönündeydi. Buna karşı Hasan Basri Çantay'ın Kur'an kıssaları ile ilgili verdiği bilgilerde diğer konularda olduğu gibi hadis-i şeriflere ve İslam alimlerinin açıklamalarına sıklıkla baş vurduğu görülmektedir.

¹⁹⁵ Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C III, s. 1078.

¹⁹⁶ Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C I, s. 22.

Kehf suresi 9. ayet

“(Habibim) sen, bizim ayetlerimiz içinde (yalnız) Kehf ve Rakıym yaranının ibrete şayan olduklarını mı sandın? (öyle değil)”¹⁹⁷

Yukarıda meali verilen Kehf suresinin 9. ayetinde Rakıym kelimesi ile alakalı yapılan izahlarda ilk dönem müfessirlerin görüşlerini serdettikten sonra müellif, bu ifade ile Ashab-ı Kehf’in isimlerinin yazılı olduğu levhanın kastedildiği görüşünü tercih etmektedir. Bunun yanında aynı surenin 25. Ayetinde Ashab-ı Kehf’in mağarada geçirdikleri süre ile ilgili olarak *“Onlar mağaralarında üç yüz sene eğleştiler. (Buna) dokuz (yıl) daha kattılar.”* Şeklinde meal vererek buradaki üç yüz seneye dokuz yıl eklemekle kastedilenin hicri takvim ile miladi takvim arasındaki farka işaret etmek olduğunu ileri sürmektedir.¹⁹⁸

Saffat suresi 102. ve 103. ayetler

Hz. İbrahim (a.s) ile oğlu arasında geçen kurban olayı hakkında Saffat suresinin 102-103. ayetlerinin mealleri şu şekilde verilmektedir: *“Artık o (oğul İbrahim’in) yanında koşmak çağına erince babası oğulcağızım, dedi, ben seni rüyamda boğazlıyor görüyorum. Bak artık ne düşünürsün. (Oğlu) dedi: Babacığım, sana emredilen emir ne ise yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın. Vaktaki bu suretle ikisi de (Allah’ın emrine) ram oldular, (İbrahim) onu alını üzere yere yıktı.”*

Ayetle ilgili verilen dipnotta Hz. İbrahim’in (a.s) rüyayı ne şekilde gördüğü izah edildikten sonra kurban edilecek kişinin Hz. İsmail (a.s) olduğu ifade edilmektedir. Devamındaki ayetlerin meallerinden hareketle Hz. İbrahim’in (a.s) gördüğü rüyaya sadakat gösterdiği ancak Allah’ın bir mükafat olarak ona bir kurbanlık bahşettiği sarih bir şekilde ortaya konmaktadır.¹⁹⁹

Meryem suresi 28. ve 30. ayetler

Hz. İsa’nın (a.s) dünyaya geliş sürecini anlatan Meryem suresinin ilgili ayetlerinde kıssa ile alakalı muteber tefsirlerden hareketle bazı izahlar yapılmaktadır. Örneğin 28. ayette geçen *“Ey Harun’un kız kardeşi...”* ifadesi ile Hz. Meryem’in Hz. Harun’un (a.s) soyundan geldiğine vurgu yapıldığı ifade edilmektedir. Hz. İsa’nın bir

¹⁹⁷ Hasan Basri Çantay, *Kur’an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C II, s. 534.

¹⁹⁸ Hasan Basri Çantay, *Kur’an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C II, s. 538.

¹⁹⁹ Hasan Basri Çantay, *Kur’an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C II, s. 801-802.

mucize eseri olarak (a.s) beşikte iken konuşmasına dikkat çekmek amacıyla Meryem suresinin 30. ayetinde parantez içinde “İsa dile gelip” ifadesine yer verilmektedir. Ayetin meali şu şekilde yapılmıştır: “ (İsa dile gelip) dedi ki ben hakikat Allah’ın kuluyum. O bana kitap verdi. Beni peygamber yaptı.” Ayrıca burada Hz. İsa’nın (a.s) yaptığı konuşmada öncelikle kulluk vurgusu yapmasının Hristiyanlıktaki teslis inancını reddetmeye matuf bir amaç taşıdığı ifade edilmektedir.²⁰⁰

Kur’an’daki bazı kavramların mealleri

Kürsi

Bakara suresinin 255. ayetine içinde geçen kürsi kelimesinden dolayı ayete’l-kürsi adı verilmiştir. Kürsi kelimesinin geçtiği bölümün meali; “... onun kürsüsü gökleri ve yeri vasi’dir.” şeklinde verilmiştir. Müellif kürsi kelimesinin manası ile ilgili daha önce belirtilen kanaatleri belirtmiştir. Ayrıca bu ayet-i kerimenin fazileti ile ilgili bazı hadis-i şerifler de verilerek ayetin önemine vurgu yapılmıştır.²⁰¹

Sur

Kur’an-ı Kerim’de muhtelif ayetlerde kıyametle alakalı olarak sur kavramına değinilmektedir. Bu ayetlerden biri olan Neml suresinin 87. ayetinin meali şu şekilde verilmiştir. “*Suura üfürüleceği gün (ü) de (hatırla) ki (o gün) -Allah’ın diledikleri müstesna olmak üzere- artık göklerde kim var yerde kim varsa dehşet korkmuştur. Her biri hor ve hakir ona gelmişlerdir.*”

Yukarıda zikredilen ayette, surun mahiyetiyle ilgili hadis-i şeriflerden hareketle onun üfürülecek bir boru (boynuz) olduğu ifade edilmektedir. Ardından İslam alimlerinin genel kanaatleri doğrultusunda sura üfleme işleminin kaç aşamada gerçekleşeceği ile ilgili malumatlar ortaya konmaktadır.²⁰²

Takva

Kur’an’da çokça zikredilen kavramlardan bir tanesi de takva kavramıdır. Müellif, Bakara suresinin 1. ayeti ile ilgili verdiği dipnotta bu kavrama kısaca değinmektedir. Takvayı; sakınma, korunma, korkma şeklinde ifade eden müellif bu

²⁰⁰ Hasan Basri Çantay, *Kur’an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C II, s. 554-555.

²⁰¹ Hasan Basri Çantay, *Kur’an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C I, s. 71.

²⁰² Hasan Basri Çantay, *Kur’an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C II, s. 687.

kavramı, kişinin ahiretine zarar verecek şeylerden uzak durması şeklinde tarif eder. Ona göre takva amellerin en mükemmel derecesidir ve Allah korkusu takvanın başlangıç noktasıdır. Ayrıca takva sahibi kimseye ise muttaki denilir.²⁰³

Fitne

Bakara suresinin 191. ayetinde “*Fitne katilden beterdir.*” ifadesine yer verilmiş ve daha birçok ayette zikredilen fitne kavramı ile ilgili izahlar yapılmıştır. Müellifin hakaret ve bozgunculuk şeklinde de ifade ettiği fitne kavramının küfür, azgınlık, rüsvaylık, karışıklık gibi anlamları da maddeler halinde verilmektedir. Aynı zamanda başka alimlerin yaptıkları tariflere de yer verilerek bu kavramın daha iyi anlaşılmasına imkân tanınmaktadır.²⁰⁴

3.3. Kur’an, Türkçe Çeviri-Hüseyin Atay

1930 yılında Rize’de dünyaya gelen Hüseyin ATAY, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görev yapmış bir kelim profesörüdür²⁰⁵. İlk olarak 1961 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Doç. Dr. Yaşar KUTLUAY ile birlikte bir meal hazırlamıştır. Kaleme aldığı diğer bir meal ise burada incelemeye konu edineceğimiz “Kur’an, Türkçe Çeviri” adlı meal çalışmasıdır. Tek ciltten oluşan bu çalışmada ayetlerin açıklaması sadedinde herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Verilen dipnotlarda yalnızca ayetle konusu bakımından ilgisi bulunan diğer ayetlerin numaraları verilmiştir. Meal; yazarın “Allah’ın İnsana Son ve Ebedi Mesajı” başlıklı yazısı, içindekiler bölümü ve alfabetik bölüm dizini ile başlamaktadır. Konu başlıkları ile alakalı ayet numaralarının belirtildiği bir dizin ve mealde geçen bazı kelimelerin anlamlarını içeren bir sözlükçe ile son bulmaktadır. Sure isimlerinin altında surenin nerede indirildiği ve kaç ayetten oluştuğu ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Aynı zamanda her sayfanın başında sure ismi ve sırası ile cüz sayısı da belirtilmektedir. Mealden örneklere geçmeden önce Atay’ın birçok konuda İslam geleneğine aykırı görüşler ortaya koyduğunu ifade etmemiz gerekir. Burada bu örneklerden birkaç tanesine değinmek istiyoruz.

²⁰³ Hasan Basri Çantay, *Kur’an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C I, s. 13.

²⁰⁴ Hasan Basri Çantay, *Kur’an-ı Hakim ve Meali Kerim*, C I, s. 52.

²⁰⁵ Salih Atçeken, *Hüseyin Atay’ın Dine Yaklaşımı*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2008, s. 1.

3.3.1. Atay'ın İslam anlayışı

Hüseyin Atay'ın dini meselelere ve hükümlere yaklaşım tarzını anlayabilmek için onun Kur'an'a Göre Araştırmalar adlı kitap serisindeki görüşlere değinilecektir. Toplamda 7 ciltten oluşan bu seride itikattan felsefeye, siyasi terimlerden fıkhi meselelere kadar daha pek çok konuda görüşler ortaya konulmaktadır.

Atay, kadere imanın bir iman esası olmadığını savunmakta Kur'an'da geçen kader kavramının inançla bir ilgisi olmadığını ifade etmektedir.²⁰⁶ Hz. İsa'nın (a.s) ref ve nüzülü konularını da reddeden yazar, Hz. İsa'nın (a.s) öldüğünü ve tekrar yeryüzüne gönderilmeyeceğini ifade etmektedir. Hz. İsa'nın (a.s) kıyamete yakın bir zamanda yeryüzüne ineceği yönündeki inancın Hristiyan mitolojisinden İslam dünyasına geçtiğini savunmaktadır.²⁰⁷ Aynı şekilde Hz. Muhammed'e (s.a.v) bahşedilen miraç mucizesini de reddetmekte bunun da daha sonraları Müslümanlar tarafından uydurulmuş mitolojik bir olay olduğunu, konu ile alakalı rivayetlerin ise haber-i ahad olup güvenilir olmadığını iddia etmektedir.²⁰⁸

Atay söz konusu eserinde hayızlı kadınların oruç tutabileceğini öne sürmektedir. Ona göre hayızlı kadın bir nevi hasta olduğundan oruç tutmama ruhsatına sahiptir ancak bu durum kadının oruç tutamayacağı anlamına gelmemektedir.²⁰⁹ Bununla birlikte Kur'an-ı Kerime dokunmak için abdestli olmanın gerekli olmadığını da öne sürmektedir.²¹⁰ Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'de Nur suresinin 2. ayetinde zina edenlere verilecek cezanın belirtildiği ve burada evli-bekar ayrımı yapılmadığı ifade edilmektedir. Müellif, konuyla alakalı temel hadis kaynaklarında geçen rivayetleri görmezden gelerek recm cezasının hadislerde de bulunmadığını iddia etmekte ve Kur'an'da zikredilen cezadan daha ağırının peygamber tarafından tatbik edilmesinin mümkün olmayacağı şeklinde bir mantık yürütmektedir. Dolayısıyla evli olsun bekar olsun zina fiilini irtikap edenlerin cezasının ayette ifade edildiği üzere yüz sopa olduğu savunulmaktadır.²¹¹

²⁰⁶ Hüseyin Atay, *Kur'an'a Göre Araştırmalar I*, Atay Yayınları, Ankara 1995, s. 21.

²⁰⁷ Hüseyin Atay, *Kur'an'a Göre Araştırmalar I*, s. 70.

²⁰⁸ Hüseyin Atay, *Kur'an'a Göre Araştırmalar I*, s. 63.

²⁰⁹ Hüseyin Atay, *Kur'an'a Göre Araştırmalar I*, s. 34.

²¹⁰ Hüseyin Atay, *Kur'an'a Göre Araştırmalar I*, s. 42.

²¹¹ Hüseyin Atay, *Kur'an'a Göre Araştırmalar VI*, s. 128.

Müellifin menfi fikirler beyan ettiği hususlardan birisi de mezhepler konusudur. Atay, bir mezhebe bağlı kalmayı adeta fikri kölelik olarak nitelendirmektedir. Müslümanların mezheplerin doğup kurumsallaşmasından sonra nasıl bir durum içinde olduklarını şu sözlerle ifade etmektedir: *‘‘İslam tarihi göstermektedir ki, mezheplerden önceki Müslümanlık (ilk üç asır Müslümanlığı) mezhepçilikten sonraki Müslümanlıktan daha onurlu ve haysiyetlidir. Çünkü onlar hür fikirli idiler. Sonrakiler köle fikirli oldular.’’*²¹²Dinî hükümlerin daha sistematik ve derli toplu bir şekilde ortaya konulmasına ve yaşanmasına katkı sunan mezheplerin ne şekilde bir fikri köleliğe sebebiyet verdiğini anlamak oldukça zor. Her alanda olduğu gibi dinî meselelerde de insanlar ilim sahibi kimselerin görüş ve içtihatlarına başvurmuşlardır. Mezheplerin görüşleri de bunun neticesinde şekillenmiştir. Dolayısıyla ilmi faaliyetlerin sistemleşmesiyle beraber ortaya çıkan İslam mezheplerine karşı böyle bir yaklaşım sergilenmesi kabul edilebilir değildir.

3.3.2. Mealden örnekler

Mealde en dikkat çekici hususlardan bir tanesi sure isimlerinin Türkçe karşılıklarıyla birlikte verilmeye çalışılmıştır. Mesela surelerden bazılarına; Fatiha/Açılış, Taha/Ey İnsan, Zuhruf/Altın Bezek, Kasas/Öykü, Furkan/Ölçüt, Fetih/Açılım, Haşr/Sürgün, Mümtehine/Sınanan Kadın, Alak/Yapışkan, Kadir/Ölçümleme, Tekasür/Çoğumlama, Tebbet/Alev Babası, İhlas/Özlük gibi isimler verilmiştir. Ancak yapılan bu çevirilerin ayet isimlerini tam manasıyla karşıladığı söylenemez.

Fetih suresi ilk üç ayet

*1- Doğrusu biz sana apaçık bir açılım sağlamışızdır. 2- Allah böylece senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar, sana olan nimetini tamamlar, sana doğru yolu gösterir. 3- Ve Tanrı yüce bir yardımla sana yardım eder.*²¹³

Fetih kelimesi açılım şeklinde çevrilmiştir. Ayrıca pek çok yerde Allah lafzı yerine 3. ayette olduğu gibi Tanrı kelimesi kullanılmıştır. Ayrıca diğer meallerde

²¹² Hüseyin Atay, *Kur'an'a Göre Araştırmalar V*, s. 36.

²¹³ Hüseyin Atay, *Kur'an Türkçe Çeviri*, Atay Yayınları, Ankara 2013, s. 510.

olduğu gibi parantez içi sözcüklerin veya açıklamaların yer almaması da bu mealde göze çarpan hususlar arasında bulunmaktadır.

Kureyş suresi 1. ve 2. ayetler

*1/2- Kureyş'in uyarlaması; yaz ve kış yolculuklarında uyarlaması sağlanmıştır.*²¹⁴

Ayet mealinde ‘‘ilaf’’ kelimesi ‘‘uyarlama’’ şeklinde çevrilmiştir.

Kevser suresi

*1- Doğrusu, biz sana pek çok şey verdik. 2- Öyleyse Rabbine yakar ve yönel!
3- Doğrusu, sana kin tutan, sonu kesilecek olandır.*

Birinci ayette kevser kavramına ‘‘pek çok şey’’ anlamı verilmiştir. İkinci ayetin meali yapılırken fesalli kelimesi yakarmak şeklinde çevrilmiştir. Aynı zamanda çok açık bir şekilde ifade edilen kurban emrine hiç değinilmemiş bunun yerine ‘‘Rabbine yakar ve yönel’’ ifadesi kullanılmıştır. Ayetin tercümesi verilirken ayetin manasını tahrif ve tebdil edecek derecede bir tasarrufta bulunulmuştur.²¹⁵

Alak suresi ilk beş ayet

*1-2- Oku! Yaratan, insanı yapışkandan yaratan Rabbinin adına, 3-5- Oku!
Kalemle öğreten, insana bilmediğini öğreten Rabbin pek cömerttir.*²¹⁶

Ayete ismini veren ‘‘alak’’ kelimesi yapışkan şeklinde çevrilmiştir.

Nisa suresi 34. ayet

‘‘Allah'ın kimilerini kimilerinden üstün kılmasından ve mallarından vermelerinden dolayı da erkekler kadınları gözetip koruyandırlar. İyi kadınlar ise yokluğunda Allah'ın korunmasını buyurduğunu koruyarak söz dinleyenlerdir. Hırçınlıklarından korktuğunuz kadınlara öğüt verin, yataklarından ayrılın ve sonra onlarla cinsi ilişki kurun. Eğer uyarlarsa aleyhlerine başka bir yol aramayın. Doğrusu, Allah yücedir, büyüktür.’’

²¹⁴ Hüseyin Atay, *Kur'an Türkçe Çeviri*, s. 602.

²¹⁵ Aynı yer.

²¹⁶ Hüseyin Atay, *Kur'an Türkçe Çeviri*, s. 597.

Verilen ayet mealinde ayette geçen ‘‘kavvamun’’ ifadesi gözetip koruyanlar şeklinde çevrilmiştir. Kadının kocasına baş kaldırması manasında geçen nüşuz kelimesine hırçınlık şeklinde anlam verilmiştir. Son olarak ayette geçen ‘‘darabe’’ fiiline ise çok ilginç bir şekilde cinsel ilişki manası verilmiştir!²¹⁷ Neden kelimenin yan anlamları arasında bile gösterilemeyecek bir mananın tercih edildiği anlaşılamamaktadır.

3.4. Mesaj: Kur’an- Edip Yüksel

Çalışmamızın bu safhasında Edip Yüksel'in ‘‘ultramodern’’²¹⁸ şeklinde tanımladığı yaklaşımlarına yer verdiği "Mesaj: Kur'an Çeviri" adlı meal çalışması ele alınacaktır. Bitlis'in Güroymak ilçesinde dünyaya gelen yazar kaleme aldığı bazı yazılarından dolayı bir dönem hapis hayatı yaşamıştır. Ardından Amerika'ya yerleşerek özellikle Mısırlı kimyager Reşad Halife'in etkisiyle Kur'an'da 19 mucizesini savunmaya başlamıştır.²¹⁹ 19 mucizesi, Kur'an'ın bu matematiksel kod üzerinde şekillendiği iddiasını ifade etmektedir.²²⁰ İlerleyen safhalarda söz konusu meali incelerken bu konuya daha teferruatlı bir şekilde değinilecektir. Şu an incelemekte olduğumuz mealin oluşumunda da Reşad Halife'nin önemli bir etkisi olduğunu hatta eserin yazımına doğrudan katkı sunduğunu, çeviriye katkıda bulunanlara teşekkür yazısında yazar bizzat ifade etmektedir.

Eser tek ciltten oluşmaktadır. Meal, yazarın İslam anlayışını yansıtan bazı açıklamalarla başlamaktadır. Sure mealleri verildikten sonra son bölümde birtakım dini meseleler hakkında ortaya konan açıklamalarla son bulmaktadır. Her sayfanın baş kısmında Türkçe karşılığı ile beraber sure ismi ve numarası verilmektedir. Daha önce incelediğimiz meallerde olduğu gibi sayfa başlarında cüz bilgisi bulunmamaktadır. Ayetlerle ilgili açıklamalar dipnotlarda verilmekte, nadir de olsa ayet mealleri verilirken parantez içi açıklamalar kullanılmaktadır. Belli ayet ve ayet gruplarının başlarına verilen mesaja yönelik başlıklar kullanılmıştır. Örneğin Bakara suresinin 30-33. ayetleri ‘‘yaratılış’’ başlığı altında, Hakka suresi 19-24. ayetler ‘‘gerçeği onaylayanlar’’ başlığı ile verilmiştir.

²¹⁷ Hüseyin Atay, *Kur'an Türkçe Çeviri*, s. 83.

²¹⁸ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 24.

²¹⁹ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 570-573.

²²⁰ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 546.

3.4.1. Eserin mukaddimesi

Mealın giriş kısmına bakıldığında yazarın İslam müktesebatına karşı son derece menfi bir tutuma sahip olduğu söylenebilir. Bu bölümde "Kur'an'ı Mesaj İçin Kolaylaştırdık, Yok mu Öğüt Alan" başlıklı bir yazı bulunmaktadır. Bu yazıda Hz. Peygamberin vefatından sonraki süreçte Kur'an mesajının din adamları tarafından tahrif edildiği iddia edilmektedir. İslam ahkâmının anlaşılması adına ortaya konan çalışmaların aslında Kur'an'ın özünden uzaklaşma amacı taşıdığı; sünnete, sahabe kavline ve müçtehit imamların görüşlerine başvurmanın İslam dinini beşerî bir inanç sistemi haline getirdiğine sebep olduğu ifade edilmektedir. Hadis kaynaklarında aktarılan muhtelif rivayetler zikredilerek bunlar üzerinden İslam müktesebatına yönelik eleştiriler yöneltilmektedir. Hadislerin Hz. Peygambere yalan isnat etmek maksadıyla üretildiği iddiası ortaya atılmaktadır. Dahası ulemaya yönelik birçok yerde "müşrik din adamları, maaşlı din adamları" gibi yakıştırmalar yapılarak hem alimler hem de hadis, sünnet, fıkıh gibi temel İslâmî ilimler tahkir edilmektedir. Tarihi ve ilmi hiçbir dayanağı bulunmayan ve insaftan yoksun bu iddiaların kabul edilmesi mümkün değildir.

Yine "İslam akıl dinidir, akılsız nakil şeytandandır" başlığı altında iman kavramının tanımı üzerinde durulmakta, bu kelimenin asıl manasının inanmak değil gerçeği onaylamak olduğu ifade edilmektedir. Gerçek imanın sorgulama yoluyla elde edileceği yoksa körü körüne taklide dayalı inanmanın Kur'an'ın ifade ettiği tarzda iman olmadığı ifade edilmektedir. Son olarak çeviriye katkı sunanlar için teşekkür yazısı, mealde neden dipnot kullanıldığı ile ilgili bilgiler verilmekte ve Kur'an'ı Kerim'i araştırıp öğrenmek gayesinde olanların nasıl bir yol izlemeleri gerektiği hususunda 11 maddelik bir yol haritası ortaya konulmaktadır.

3.4.2. Nesh konusuna yaklaşımı

Mealde Nisa suresinin 82. ayetine dayanarak neshin varlığı inkar eden Yüksel, neshi savunanların mezkur ayeti inkar içinde oldukları ifade etmektedir.²²¹ Konuyla ilgili olarak Bakara suresinin 106. ayetinin mealı şu şekilde verilmektedir: "Daha

---

²²¹ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 103.

iyisini veya benzerini getirmediğe bir mucize veya şeriatı yürürlükten kaldırmaz veya unutturmayız. ALLAH'ın her şeye gücü yettiğini bilmez misin?''

Yazara göre tekil olarak kullanılan ayet kelimesiyle Kur'an ayetleri kastedilmez. Kur'an ayetlerini ifade etmek için bu kelimenin çoğulu olan ayat kelimesi kullanılır. Dolayısıyla bu ayetin Kur'an ayetlerinin bir kısmının nesh edildiğine delil olarak gösterilemeyeceğini ifade edilmektedir.²²²

3.4.3. Kur'an'ın evrim teorisini desteklediği iddiası

Edip Yüksel'in mealinde dile getirdiği en çarpıcı iddialardan biri de evrimin Allah tarafından ihdas edilen bir sistem olduğu iddiasıdır.²²³ İlk insan olan Hz. Âdem'in ve eşi Hz. Havva'nın yaratılışı Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette gayet sarih bir tarzda anlatılmasına rağmen mealde Hz. Âdem'in meydana gelmesi evrimsel sürecin bir parçası olarak sunulmaktadır. Nur suresi 45. ayet "canlıların evrimi" başlığı altında verilmekte ayetle ilgili yapılan açıklamalarda milyonlarca yıllık evrimleşmenin neticesinde Homo Sapiensin yani Hz. Âdem'in yaratıldığı öne sürülmektedir.²²⁴

Aynı şekilde Nuh suresinin son on beş ayeti "insan soyunun evrimi" başlığı altında sunulmaktadır. 14. ayetin meali ise "Oysa sizi evrimler halinde yaratan odur" şeklinde yapılmıştır. Burada geçen "etvara(n)" ifadesi evrimler şeklinde çevrilerek ayet evrim teorisine dayanak olarak gösterilmektedir.²²⁵

"İnsanı kurumuş, yillanmış balçıktan yarattık" şeklinde meali verilen Hicr suresinin 26. ayetiyle ilgili yapılan açıklamalarda balçık, canlı evriminin başlangıç noktası olarak değerlendirilir. Balçıkta bulunan mikroskobik canlıların milyonlarca senelik bir süreç neticesinde insana evrildiği iddia edilmektedir.²²⁶ Bunların dışında Allah'ın kâinatı altı günde yarattığını bildiren Araf suresinin 54. ayetinde yaratılışın evrimsel bir sürece dayandığına işaret edildiği de öne sürülmektedir.²²⁷

²²² Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 43.

²²³ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 495.

²²⁴ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 312.

²²⁵ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 495.

²²⁶ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 232.

²²⁷ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 154.

3.4.4. Mealden örnekler

Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki yapılan ayet tercümelerinde ve dipnotlarda verilen bilgilerde hiçbir ilmi dayanağı olmayan adeta Kur'an'ı tahrif etme amacı taşıyan birçok örnek bulunmaktadır. Eser ve yazarı hakkında görüş belirten Düccane Cündioğlu, yazarın sağlıklı bir tercüme yapabilmesi için ne kaynak metnin dili olan Arapçaya ne de Türkçeye vakıf olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte Kur'an'ı tercüme edecek ilmi yeterliliğe sahip olmadığı zaten ‘‘Mesaj: Kur'an’’ adlı mealin doğrudan Kur'an'dan değil Reşad Halife'nin İngilizce Kur'an tercümesine dayanılarak oluşturulduğu ifade edilmektedir.²²⁸

Eserdeki ayet meallerine bakıldığında bu eleştirileri haklı çıkaracak birçok örnek bulunmakla beraber meal hakkında fikir sahibi olabilmek adına bunların yalnızca bir kısmına temas edilecektir.

Ahkam ayetlerinden örnekler

Yazarın fihhi ayetleri yorumlarken ortaya koyduğu kanaatlerde hadis ve sünnet karşılığının etkili olduğu görülmektedir. Nitekim aşağıda verilecek örneklerde de görüleceği üzere Kur'an ve sünnet ışığında ortaya konulan hükümler reddedilmiş ve bu görüşlerin Kur'an'a aykırı olduğu iddia edilmiştir.

Taha suresi 14. ayet

‘‘Ben, evet ben ALLAH'ım; Benden başka tanrı yoktur. Bana hizmet et ve Beni anmak için namazı gözet.’’

Yukarıda verilen ayette namaz emri ile alakalı olarak geçen beni an ifadesinden hareketle namazda ayaktayken yalnızca Fatiha suresinin okunması gerektiği ifade edilmektedir.²²⁹ Dolayısıyla namazda kıyam halindeyken herhangi bir dua veya Fatiha'dan sonra herhangi bir ayet veya sure okunmasının gerekmediği iddia edilmektedir. Bununla birlikte Ankebut Suresinin 45. ayeti ile alakalı verilen dipnotta da namazda sadece Allah'ın adının anılması gerektiği, Hz. Muhammed'i (s.a.v) ve Hz. İbrahim'i (a.s) anmanın namazın amacına aykırı olduğu ifade edilmektedir.²³⁰

²²⁸ Düccane Cündioğlu, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2005, s. 243-244.

²²⁹ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 274.

²³⁰ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 349.

Bakara suresi 178. ayet

“Gerçeği onaylayanlar! Öldürmede size eşitlik farz kıldı. Hürre karşı hür, köleye köle, kadına kadın...”

Ayette geçen kadına kadın ifadesinden hareketle bir erkeğin kadını yahut bir kadının erkeği öldürmesi durumunda kısas cezasının uygulanmayacağı bunun yerine uygun görülen başka bir cezanın tatbik edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.²³¹

Bakara suresi 187. ayet

“Oruç gecelerinde kadınlarınızla cinsel ilişkide bulunmanız size helal kıldı. Onlar sizin örtüleriniz, siz de onların örtülerisiniz...”

Ayet-i kerime ile alakalı yapılan açıklamalarda herhangi bir sebeple oruç bozmanın 60 gün kefaret gerektirdiği yönündeki bilginin doğru olmadığı, bu yaklaşımın Kur’an’a ters düştüğü ifade edilmektedir.²³²

Bakara suresi 222. ayet

“Sana aybaşı halini sorarlar: De ki: “O bir rahatsızlıktır. Aybaşı halinde olan kadınlarla cinsel ilişkiye girmeyin ve ondan kurtuluncaya kadar onlara yaklaşmayın. Kurtuldukları zaman ALLAH’ın size uygun gördüğü yerden onlarla cinsel ilişkide bulunun. ALLAH yönelenleri sever, arınanları sever.”

Yazar bu ayete dayanarak Allah’ın hayız dönemindeki kadınlara yalnızca cinsel ilişkide bulunmayı yasakladığını bunun dışında; namaz kılmak, Kur’an okumak, oruç tutmak gibi ibadetleri yerine getirmekle alakalı herhangi bir yasak bulunmadığını öne sürmektedir.²³³ Ayette yalnızca cinsel ilişkinin yasaklanması konusuna temas edilmiş olması diğer ibadetlerin yapılabileceğine ne şekilde delil gösterilebilir? Bu noktada peygamber efendimizin sözlerini ve uygulamalarını görmezden gelmek elbette ki yanlış kanaatlere ulaşmaya sebebiyet verecektir.

²³¹ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 51.

²³² Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 52.

²³³ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 57.

Müteşabih ayetlerden örnekler

Huruf-u mukatta

Müellif 29 surenin başlangıcında yer alan huruf-u mukattanın Kur'an'ın matematiksel şifresinin bir parçası olduğunu iddia etmektedir.²³⁴ Bakara suresinde yer alan huruf-u mukatta ile ilgili verilen bilgilerde çeşitli matematiksel hesaplar yapılarak bu harflerin Kur'an'daki 19 kodunun üzerine inşa edildiği ifade edilmektedir.²³⁵

Neml suresi 82. ayet

“Zamanı gelince, onlara topraktan mamul bir yaratık çıkaracağız; onlara, halkın ayet ve mucizelerimizi onaylamadığını bildirecek.”

Yukarıda dabbetü'l-arzdan bahsedilen ayet-i kerimenin mealı *“Kompüter: Söz Verilen Yaratık”* başlığı altında verilmiş ve bu ifade ile Kur'an'daki 19 mucizesinin bulunmasını sağlayan bilgisayarın icat edileceğine işaret edilmiş olabileceği ifade edilmiştir.²³⁶

Kıssalardan örnekler

Al-i İmran suresi 55. ayet

“ALLAH İsa'ya şöyle demişti: “Senin dünyadaki hayatına son vereceğim ve kendime yükselteceğim...”

Yüksel, Hz. İsa'nın (a.s) nefsinin göğe çıkarıldığını düşmanlarının ise sadece onun biyolojik anlamda var olan vücudunu astıklarını iddia etmektedir. Göğe yükseltilenin bizzat Hz. İsa (a.s) değil onun bilinci olduğu gibi zorlama bir yorum yapılmakta ve Hz. İsa'nın (a.s) geri dönmek üzere ref' edildiği dolayısıyla tekrar yeryüzüne indirilmeyeceği ifade edilmektedir.²³⁷

Meryem suresi 29. ve 30. ayetler

29- *“(Tanıklık için) Onu gösterdi. “Nasıl olur da beşikteki bir çocukla konuşuruz?” dediler. 30- (Çocuk: “Ben ALLAH'ın bir kuluyum. Bana kitap verdi ve beni peygamber kıldı” dedi.”*

²³⁴ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 274.

²³⁵ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 31.

²³⁶ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 335.

²³⁷ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 76.

Hız. İsa'nın beşikteyken Allah'ın izni ile mucize eseri olarak insanlarla konuştuğu olayı bildiren her iki ayet mealde herhangi bir dipnota gerek duyulmadan ‘‘bebek konuşuyor’’ başlığı altında verilmiştir.²³⁸

Kehf suresi 50. ayet

‘‘Denetçilere, ‘‘Âdem’e secde edin!’’ dediğimiz zaman hepsi secde ettiler; yalnız İblis hariç. Rabbinin emrine karşı geldiği için cinlerden oldu. Beni bırakıp onu ve soyunu mu dostlar ediniyorsunuz? Oysa onlar, sizin düşmanlarınızdır. Zalimler için bu ne kötü bir değişmedir.’’

Yukarıdaki ayet-i kerime ‘‘İblis’in meleklikten düşmesi’’ başlığı altında verilmiştir. Yüksel, ayetle ilgili yaptığı açıklamada mahlukatın bu olaydan itibaren insan, melek ve cin şeklinde ayrıldıklarını ifade etmektedir. Dolayısıyla İblisin yaratılış itibarıyla cinlerden olduğu yönündeki görüşü reddetmektedir. Ayette geçen ‘‘kane minel cinni’’ ifadesinin onun sonradan cin haline getirildiğine delalet ettiğini iddia etmektedir.²³⁹

Kur’an’daki bazı kavramların mealleri

Şefaât

Müellifin mealde üzerinde en çok durduğu konulardan biri de şefaât meselesidir. İslam alimleri arasında kabul gören klasik anlamdaki şefaati kesinlikle kabul etmeyen Yüksel, şefaatin ikilemek manasına geldiğini Kur’an- Kerim’de ise gerçeğe tanıklık etmek manasında kullanıldığını ifade etmektedir.²⁴⁰ Hz. Peygamberin ümmetine şefaât edeceğine olan inancı şirk mesabesinde görmektedir.²⁴¹ Şefaât anlayışının uydurma hadisler yoluyla İslam inancına sokuşturulmuş mitolojik bir unsur olduğu ileri sürülmektedir.²⁴² Örneğin Zümer suresinin 43. ve 44. ayetleri ‘‘şefaât mitolojisi’’ başlığı altında verilmektedir.²⁴³

²³⁸ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 269.

²³⁹ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 262.

²⁴⁰ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 36.

²⁴¹ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 78; 139; 398.

²⁴² Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 317.

²⁴³ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 402.

Ruh ve nefis

Hicr suresinin 29. ayetinin meali şu şekilde verilmektedir: “*Onu düzenleyip ona ruhumdan üflediğimde hemen onun için secdeye varın*“ demişti.”

Müellif ruh ve nefis kavramlarını açıklarken geleneksel tanımların dışında bir yorum ortaya koymaktadır. Yukarıda verilen ayet-i kerimeden yola çıkarak nefsin mahiyetini bir benzetmeyle açıklamaya çalışan yazar, onu insanın genetik yapısının işleyişini sağlayan bir bilgisayardaki sistem programına benzetmektedir. Hatalı işlemler nasıl ki bilgisayarı virüslere karşı savunmasız bırakıyorsa insan nefsi de yanlış işler yaptıkça bozulur, yozlaşır. Ancak iyi işlere yöneldikçe de özüne döner. Bu öz ise orijinal yaratılış yani ruh olarak tarif edilir.²⁴⁴

Muhtelif örnekler

Fatiha Suresi

1- Rahman Rahim olan Allah'ın ismiyle. 2- Övgü evrenlerin Rabbi Allah'adır. 3- Rahman Rahim (merhametli), 4- Yargı gününün sahibi. 5- Ancak sana hizmet eder, ancak senden yardım dileriz. 6- Bizi doğru yola ilet. 7- Gazaba uğramışların ve sapmışların değil; kendilerine iyilikte bulunduğu kimselerin yoluna.

Mealde ilk göze çarpan husus 5. ayette geçen “na’budu” ifadesinin genelde tercih edilen ibadet ya da kulluk ederiz yerine hizmet ederiz şeklinde çevrilmiş olmasıdır.

Birinci ayette geçen besmele ile ilgili izahlarda yazarın 19 mucizesi iddiasını ispatlayabilmek için ayet üzerinde aşırı derecede tevile gittiği görülmektedir. Besmelenin 19 harften oluşması, Kur’an’daki besmele sayısının 114 (19x6) 19 sayısının katı olması yazara göre bu mucizenin bir delilidir.²⁴⁵ Kur’an’da gizli kalan bu mucizenin 1974 yılında Reşad Halife tarafından keşfedildiği ifade edilmektedir. Hatta bu mucizenin Kur’an’ın 74. suresi olan Müddessir suresinde gizlendiği ve bu sayısının başına 19 kodunun getirilmesi ile Reşad Halife’nin 19 mucizesini keşfettiği tarihe ulaşılacağı iddia edilmektedir. Dahası şifrelerin İslami reform hareketinin vuku

²⁴⁴ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 233.

²⁴⁵ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 30.

bulacağına işaret ettiği söylenmektedir.²⁴⁶ Bu ve daha birçok ayette böyle zorlama yorumlara rastlamak mümkündür.

Bakara suresi 23. ve 24. ayetler

23- *Kulumuza indirdiğimizden kuşku içinde iseniz, buna benzer bir sure getirin. ALLAH'tan başka tüm tanıklarınızı da yardıma çağırın, doğru sözlü iseniz.*

24- *Bunu yapamazsanız –ki asla yapamayacaksınız– o takdirde inkârcılar için hazırlanan ve yakıtı insanlar ile taşlar olan ateşten sakının.*

Yukarıdaki ayetlerle ilgili verilen dipnotta ayetlerde, Kur'an'ın edebi yönden eşsizliğine değil onda bulunan matematiksel mucizeye yani 19 mucizesine işaret olduğu iddia edilmektedir.²⁴⁷

Bakara suresi 65. ayet

“Sizden Cumartesi yasağını çiğneyenleri elbette biliyorsunuz. Onlara “Aşağılık maymunlar olun“ dedik.”

Meali verilen ayet-i kerimede İsrailoğullarının haddi aşır Allah'ın koyduğu yasakları çiğnemelerinden dolayı maymuna dönüştükleri haber verilmektedir. Yüksel burada zikredilen maymuna dönüşme olayının fiziksel açıdan değil huy ve karakter açısından gerçekleştiğini ifade etmektedir. Yani cumartesi yasağını çiğneyenler nefis ve mizaç yönünden adeta birer maymun gibi olmuşlardır.²⁴⁸

Nisa suresi 34. ayet

“Erkekler kadınları gözetirler. Zira ALLAH her birine farklı yetenekler ve özellikler vermiştir. Zira erkekler evin geçiminden sorumludur. Erdemli kadınlar, (Tanrı'nın yasasına) boyun eğer ve ALLAH'ın korumasını emrettiğini (onur ve iffetlerini) tek başlarına bile olsalar korurlar. İffetlerinden endişe duyduğunuz kadınlara öğüt verin, yataklarınızı ayırın ve nihayet onları çıkarın. Size itaat ederlerse onlara karşı bir yol aramayın. ALLAH Yücedir, Büyüktür.”

Ayette geçen “kavvamun” ifadesine hadis ve sünnetin etkisiyle hakim, yönetici gibi yanlış manaların verildiğini ifade eden Yüksel, kelimenin burada ihtiva

²⁴⁶ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 31.

²⁴⁷ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 33.

²⁴⁸ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 39.

ettiği mananın gözetmek olduğunu söylemektedir. Aynı şekilde ayette geçen ‘‘darabe’’ fiilinin başka ayetlerde taşıdığı farklı anlamlara işaret edilerek mezkûr ayette ‘‘dövmek’’ şeklinde çevrilmesinin doğru olmadığı ifade edilmektedir. Ancak diğer ayetlerde fiilin mecazi anlamlardaki kullanımının gerekçe gösterilerek fiilin geçtiği ifadeye siyak ve sibakına uygun olmayan biçimde ‘‘onları çıkarın’’ şeklinde mana verilmektedir.²⁴⁹

Nisa suresi 56. ayet

‘‘Ayette ve mucizelerimizi inkâr edenleri bir ateşe atacağız. Derileri yandıkça, azabı tatmaları için başka derilerle yenileyeceğiz. ALLAH Üstündür, Bilgedir.’’

Ayet meali ile ilgili verilen dipnotta cennet ve cehennem kavramlarının birer kinaye ve mecaz olduğu ifade edilmektedir.²⁵⁰ Müellif aynı iddiayı Bakara suresinin 24-26, Ra’d 35. ve Muhammed suresi 15. ayetlerinin meallerini verdikten sonra da yinelemektedir.

Hicr suresi 87. ayet

‘‘Biz sana yedi çifti ve büyük Kuran’ı verdik.’’

Yazar yukarıda verilen ayet-i kerimeden hareketle çok tuhaf bir çıkarımda bulunmaktadır! Ayette geçen ifadeler üzerinden yaptığı matematiksel hesaplar ile kıyametin kameri 1709, hicri 2280 yılında kıyametin kopacağı iddiasında bulunmaktadır.²⁵¹

Hac suresi 27. ayet

‘‘İnsanlara Konferans ziyaretini ilan et. Sana yaya olarak veya çeşitli taşıt araçlarıyla uzaklardan gelsinler.’’

İslam’ın beş temel esasından biri olan hac ibadetini emreden ayet, yazar tarafından ilginç bir tarzda ‘‘yıllık tartışma konferansı’’ başlığı altında verilmiştir. Yukarıda verilen ayette görüldüğü üzere hac kavramı konferans şeklinde tercüme edilmiştir.²⁵²

²⁴⁹ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 98.

²⁵⁰ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 100.

²⁵¹ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 235.

²⁵² Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 294.

Zümer suresi 39. ayet

‘‘ALLAH tek başına anıldığı an ahiret gerçeğini onaylamayanların kalpleri huzursuz olarak ürker. Fakat O’nun dışındakiler anıldığı zaman hemen yüzleri güler.’’

Yukarıda zikredilen ayetle kelime-i şehadet arasında ilişki kuran yazar, Hz. Muhammed’in (s.a.v) Allah’ın kulu ve resulü olduğunu ikrar edenlerin aslında ahirete inanmadıkları gibi gülünç bir iddia ortaya atmaktadır. Kur’an’ın müşrikler hakkında indirilen ayetinden hareketle Hz. Peygamberin nübüvvetine şehadet edenler ne yazık ki küfürle itham edilmektedir.²⁵³

Ayrıca mealde Hz. Muhammed’in (s.a.v) isminin başına bir saygı ifadesi olan hazret ifadesinin getirilmediği bunun yerine Muhammed peygamber hatta bazen de sadece Muhammed şeklinde bir hitap tarzının tercih edildiğini görülmektedir.²⁵⁴ Hz. Peygambere salat etmekle ilgili ayetler de ona destek vermek şeklinde çevrilmiş ve bu ayetlerin Hz. Peygamberi medh ve ona dua etmekle bir ilgisinin olmadığı ifade edilmiştir.²⁵⁵

Tevbe Suresi 128. ve 129. ayetler

Edip Yüksel’in mealindeki en vahim iddialardan biri de Ultimatom (Bara’e) şeklinde isimlendirdiği Tevbe suresinin 128. ve 129. ayetleri ile ilgilidir. Mezkûr surenin mealini 127. ayetle sonlandıran yazar elimizdeki nüshada son iki ayetin mealini numara vermeden ve italik harflerle verdikten sonra bu iki ayetin Kur’an’ın matematiksel yapısı gereği Kur’an’da bulunmaması gerektiğini öne sürmektedir. Bu iki ayetin Sünnî alimler tarafından sonradan Kur’an’a eklendiğini iddia edecek kadar ileri gitmektedir.²⁵⁶

3.5. Meal Cetveli

Bu başlık altında Neml suresinin 82. ayetinin farklı meallerde ne şekilde çevrildiği bir cetvel üzerinden ortaya konulacaktır. Cumhuriyet dönemindeki bütün mealleri ve ayetleri ele almak çalışmanın amacını ve kapsamını aşacağı için örnek olarak zikredilecek bazı mealler üzerinden mukayese yapılması amaçlanmaktadır.

²⁵³ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 402.

²⁵⁴ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 36; 167; 252.

²⁵⁵ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 370; 186.

²⁵⁶ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 189.

Bundan hareketle farklı meallerde geçen aynı ayetin çevirisinin ne şekilde değişiklik gösterdiği nazara verilecektir.

Yazar	Eser	Neml Suresi 82. Ayet
Bayraktar Bayraklı	Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meali	<i>“ O söz, tepelerine indiğinde, yerden onlar için canlı bir yaratık çıkarırız da o onlara insanların bizim ayetlerimize gereğince inanmadıklarını söyler. ”</i> ²⁵⁷
Heyet	Kur'an-ı Kerim ve Muhtasar Kelime Meali	<i>“O (azab) söz(ü) başlarına geldiği (kıyamet yaklaştığı) zaman ise, onlara yerden bir dabbe (hareketli bir canlı) çıkarırız; (o,) gerçekten insanların ayetlerimize kat'i olarak inanmıyor olduklarını kendilerine söyler. ”</i> ²⁵⁸
Ömer Nasuhi Bilmen	Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi	<i>“ Söylenen söz, başlarına geldiği zaman, onlar için yerden bir dabbe çıkarırız da bizim ayetlerimize nâsın kati suretle inanmaz olduklarını onlara söyler. ”</i> ²⁵⁹
Talat Koçyiğit	Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri	<i>“ O söylenen başlarına geldiği zaman, kendileri için yerden bir ‘dabbe’ çıkartırız da o, onlara, insanların ayetlerimize yakinen inanmadıklarını haber verir. ”</i> ²⁶⁰
Mahmut Kısa	Kur'an-ı Kerim ve Kısa Açıklamalı Meali	<i>“ Haklarında vaat gerçekleşerek ölüm vakti geldiği zaman onları sorgulamak için yerin içinden korkunç görünümlü bir yaratık çıkaracağız ve bu yaratık onlara, insanların çoğunun ayetlerimize gereğince inanmadıklarını ve bu yüzden azabı hak ettiklerini söyleyecek. O zaman tövbe edip bağışlanmak için yalvaracaklar, ancak tövbeleri kabul edilmeyecek. ”</i> ²⁶¹

²⁵⁷ Bayraktar Bayraklı, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meali, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2019, s. 384.

²⁵⁸ Heyet, Kur'an-ı Kerim ve Muhtasar Kelime Meali, Hayrat Neşriyat, Isparta 2015, s.383.

²⁵⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi, Bilmen Basım ve Yayınevi, Ankara 1990, s. 385.

²⁶⁰ Talat Koçyiğit, Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri, TDV Yayınları, Ankara 2016, s. 326.

²⁶¹ Mahmut Kısa, Kur'an-ı Kerim ve Kısa Açıklamalı Meali, Armağan Kitaplar, Konya 2020, s. 487.

Ahmet Tekin	Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru Lügatlı Tefsîrî Meal	<i>“İlahi kelamdaki tehdidin kesinlikle gerçekleşeceği vakit, kıyamet koparken onlara yerden bir canlı mahluk çıkarırız. Bu insanların ayetlerimize, Kur'an'ımıza kainattaki kudretimizin delillerine, ilme, gerekçeye itibar etmediklerini, kesinlikle inanmadıklarını söyleyerek onları yalanlar.”</i> ²⁶²
Sait Şimşek	Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri	<i>“Haklarındaki söz gerçekleşeceği vakit insanlar için yerden, kendilerine, ayetlerine inanmadıklarını söyleyen bir Dabbe/canlı çıkarırız.”</i> ²⁶³
Ahmed Davudoğlu	Kur'an'ı Kerim ve İzahlı Meali (Türkçe Anlamı)	<i>“Söylenen başlarına geleceği (kıyamet yaklaştığı) vakit de, onlar için yerden bir "Dabbe" çıkarırız. O hayvan, insanların ayetlerimize kesin olarak inanmadıklarını kendilerine söyler.”</i> ²⁶⁴
Yaşar Nuri Öztürk	Kur'an-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri)	<i>“ O söz tepelerine indiğinde, yerden onlar için bir dabbe çıkarırız da o onlara, insanların bizim ayetlerimize gereğince inanmadıklarını söyler.”</i> ²⁶⁵
Ali Bulaç	Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı	<i>“ O söz başlarına geldiği zaman, onlara yerden bir dabbe çıkarırız; o da, insanların bizim ayetlerimize kesin bir bilgiyle inanmadıklarını onlara söyler.”</i> ²⁶⁶
Hasan Tahsin Feyizli	Feyzu'l Furkan Kur'an Meali	<i>“ (Kıyametin kopması hakkında) o söz başlarına gelince, onlara yerden bir Dabbe (acayip bir canlı) çıkarırız ki o, insanların ayetlerimize kesin inanmadıklarını kendilerine söyleyecektir. (Artık tevbe kapısı kapanmış olup, gerçek inananla inanmayan ortaya çıkacaktır.)”</i> ²⁶⁷

²⁶² Ahmet Tekin, Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru Lügatlı Tefsîrî Meal, Kelam Yayınları, İstanbul 2014, s. 385.

²⁶³ Sait Şimşek, Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri, Beyan Yayınları, İstanbul 2012, C 4, s. 39.

²⁶⁴ Ahmed Davudoğlu, Kur'an'ı Kerim ve İzahlı Meali (Türkçe Anlamı), Seha Neşriyat, İstanbul Ty., s. 385.

²⁶⁵ Yaşar Nuri Öztürk, Kur'an-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri), Hürriyet Ofset, s. 350-351.

²⁶⁶ Ali Bulaç, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, Bakış Yayınları, İstanbul Ty., s. 384.

²⁶⁷ Hasan Tahsin Feyizli, Feyzu'l Furkan Kur'an Meali, Akit Yayınları, İstanbul 2001, s. 383.

3.6. Cumhuriyet Dönemi Meallerinin Kur'an İlimleri Açısından Değeri

Bu bölümde örneklerini verdiğimiz, farklı yaklaşımlarla ele alınmış meallerin Kur'an ilimleri açısından tahlili yapılacaktır. Verilecek bilgiler, ayetlerin yorumu cihetinde meallerde yer alan malumatların sıhhati noktasında bizlere ipucu verecektir. Aynı zamanda Kur'an ilimleri ekseninde yapılacak bir değerlendirme okuyucunun ayetlere yaklaşımının daha metodolojik bir zemine oturması açısından da etkili olacaktır.

Ulumu'l-Kur'an ya da başka bir deyişle Kur'an ilimleri Allah kelamının daha iyi anlaşılmasını sağlamak maksadıyla ortaya çıkan bir ilim dalıdır. Bu ilim dalının ne zaman teşekkül ettiği ile alakalı farklı görüşler ortaya konmuştur.²⁶⁸Bu görüşlere bakıldığında aslında ulumu'l-Kur'an ifadesi daha önceki asırlarda kullanılmış olsa da sistematik haliyle ortaya çıkışı H.VII. yüzyılda Zerkeşi'nin "el-Burhan fi ulumi'l-Kur'an" eseriyledir.²⁶⁹Aynı şekilde bu ilimlerin sayısı ile alakalı da farklı görüşler ifade edilmiştir. Kur'an ayetlerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sunması açısından bazı alimler fennî ilimleri de bunlara eklemişlerdir. Ancak Zürkani bu kapsamdaki ilimlerin te'vile dayanarak ulumu'l-Kur'an'a dahil edildiğini ifade etmektedir.²⁷⁰

Ulumu'l-Kur'an: "*Nüzulu, tertibi, cem'i, yazılması, kıraati, tefsiri, i'cazı, nasihmensuhu, kendisine yönelik şüphelerin giderilmesi vb. yönlerden Kur'an ile ilgili konuları ele alan ilimlerdir.*"²⁷¹Verilen tarifte de ifade edildiği üzere Kur'an ilimleri Kur'an'dan hakkıyla istifade etmeye yardımcı olan ilimlerdir. Bu ilimlere bigâne kalıp ayetlerden tam manasıyla istifade etmek mümkün değildir. Burada bu ilimlerin tamamına değinilmeyecektir. Ancak meallerde yaygın şekilde karşılaşılan hatalı yaklaşımların yoğunlaştığı noktalar baz alınarak bu ilimlerden bir kısmına temas edilecektir.

İlk olarak yukarıda değindiğimiz meallerin önemli bir bölümünde reddedilen nesh konusuna değinilecektir. Nesh kısaca "*şer'i bir hükmü başka bir şer'i delille ortadan kaldırmaktır.*"²⁷² şeklinde tarif edilmektedir. Bilindiği üzere Kur'an-ı kerim

²⁶⁸ Subhi es-Salih, *Mebahis fi-Ulumi'l-Kur'an*, s. 124-125.

²⁶⁹ Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, s. 132.

²⁷⁰ ez-Zürkani, *Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an*, C I, s. 19.

²⁷¹ ez-Zürkani, *Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an*, C I, s. 21.

²⁷² ez-Zürkani, *Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an*, C II, s.368.

yirmi üç yıla yakın bir süre zarfında peyderpey nazil olmuştur. Vahyin ilk indiği ortamda Müslümanların yaşadığı şartlar ile daha sonraları Medine'ye yerleştikten itibaren içinde buldukları şartlar arasında ciddi bir fark vardır. Gelişen bu süreç içerisinde elbette vahyin hitap tarzından teşri kılınan hükümlere kadar birçok değişim söz konusu olmuştur. Bundan dolayıdır ki sureler Mekki ve Medeni şeklinde tasnif edilmektedir. Hicretten evvel nazil olan ayetlerin muhtevasına bakıldığında daha çok inanç esaslarına yönelik olduğu medeni ayetlerde ise daha çok ibadetlerden, toplumsal ve hukuki meselelerden bahsedildiği görülür. Demek ki Allah Teala Müslümanların içinde buldukları şartlara göre bazı meselelerde hüküm ortaya koymaktadır. Kur'an'da nesh konusuna da bu cihetten bakmak gerekir. Örneğin içkinin yasaklanması meselesi bir defada olmayıp tedricen gerçekleşmiştir. En sonunda içkiyi tamamen haram kılan ayet kendinden önce inen ve içkinin zararlarını ortaya koyan ayetleri nesh etmiştir. Kur'an'ın mealini ve tefsirini yapan kişinin bu gerçeği dikkate alarak ayetleri ele alması son derece önem arz etmektedir. Yukarıda bazı örneklerini verdiğimiz meallerde bu durum çoğunlukla göz ardı edildiğinden ne yazık ki kimi meselelerde yanlış hüküm verilip okuyucu yanlış yönlendirilmektedir. Mesela zina fiiline yönelik ilk etapta bu suçu işleyenleri hapsedmeyi emreden ayetler buna örnek gösterilebilir. Bu ceza daha sonra bekarlar için cedel cezasına evliler için recm cezasına çevrilmiştir. Ancak süreci tümüyle göz ardı eden yaklaşımlar meselenin hukuki boyutu noktasında hatalı çıkarımlarda bulunmaktadırlar.

Yine ayetlerin yanlış yorumlanmasına sebebiyet veren ikinci nokta Kur'an kıssalarına yaklaşım tarzıdır. Kıssa kelimesi "k-s-s" fiilinden türeyip sözlükte bu fiil "bir şeyi olduğu gibi anlatmak" anlamına gelmektedir. Kıssa kelimesi ise "olay, durum ve haber" anlamlarına gelmektedir.²⁷³ Kur'an kıssaları; İnsanların ibret almalarını sağlamak, ilahi vahyin aynı kaynaktan geldiğini göstermek, Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispat etmek gibi amaçlarla zikredilmektedir.²⁷⁴ Kıssalar Kur'an'ın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Kur'an kıssalarının her biri tarihte yaşanmış birer vakıadır. Kur'an-ı Kerim de bu olayları çok fazla teferruata girmeden belli bir mesaj etrafında bizlere aktarmaktadır. Ancak bazı meallerde bu olayların birer

---

²⁷³ Mustafa dib el-Buga-Muhyiddin dib Mistu, *el-Vadth fi-Ulumi'l-Kur'an*, Daru'l-Kelimi't-Tayyib, Dimeşk H. 1418, s. 181.

²⁷⁴ Aynı eser 183-185.

misal olarak ele alındığı ve tarihi gerçekliğinin reddedildiği görülmektedir. Halbuki Allah Teala Ashab-ı kehf kıssasına başlarken ‘‘Biz sana onların başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz...’’²⁷⁵ buyurmaktadır. Ayette açıkça bu olayın bir hakikat olduğu ifade edilmektedir.²⁷⁶Aynı şekilde diğer bütün kıssalar birer gerçek olarak Kur’an’da zikredilmektedir. Buna rağmen Kur’an kıssalarını birer masal gibi göstermeye çalışmak adeta ayetlerin manasını tahrif etmek demektir. Dolayısıyla Kur’an’ın diğer ayetlerinde olduğu gibi kıssalarla ilgili ayetlerin de aynı derecede hakikat değerine sahip olduğu unutulmamalıdır.

Meallerin bir kısmında yanlış yorumlanan ayetler arasında fıkhi ayetler bulunmaktadır. Ahkam ayetleri olarak da adlandırılan bu ayetlerin ortaya koyduğu hükümler bazen yanlış bir şekilde yorumlanabilmektedir. Bu yanlış yorumlamaların temelinde yatan başlıca iki amil bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ayetlerde geçen ifadelerin zorlama yorumlara maruz bırakılmasıdır. Mesela hırsızlığın cezası Maide suresinin 38. ayetinde sarahaten açıklanmış olmasına rağmen yukarıda verdiğimiz örnekte olduğu gibi Ömer Rıza Doğrul ayeti aynı surenin 33. ayeti ile mukayese ederek verilecek cezanın ayette geçen el kesme cezasından daha hafif olması gerektiği kanaatini öne sürmüştü.²⁷⁷Edip Yüksel’in Bakara suresinin 178. ayetinin yorumu ile alakalı verdiği bilgilerde kadın ve erkek arasındaki öldürmelerde kısas uygulanamayacağını ifade etmekteydi. Halbuki ayette kısasa yönelik bir vurgu bulunmaktadır. Buradan böyle bir sonuca varmak oldukça zorlama bir yorum tarzıdır.²⁷⁸

Fıkhi ayetlerin meallerinin yorumlarında hataya düşülmesinin sebeplerinden bir diğeri de dinin ikinci temel kaynağı olan sünneti/hadisleri yok saymaktır. Bazı meal yazarları Hz. Peygamberin İslam ahkâmının tatbiki noktasındaki uygulamalarını göz ardı ederek ayetlerden hüküm çıkarma yoluna gitmişlerdir. Örneğin hayızlı kadının namaz kılması, oruç tutması ve Kur’an okuması Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır. Ancak daha önce örneklerini verdiğimiz bazı meallerde Resulullah’ın uygulamalarının aksine Bakara suresinin 222. ayetine dayanarak bu durumdaki

²⁷⁵ el-Kehf 18/13.

²⁷⁶ Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, s. 218.

²⁷⁷ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur’an-ı Kerim’in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*, C I, s. 203.

²⁷⁸ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur’an Çeviri*, s. 51.

kadınlara yalnızca cinsel ilişkinin yasaklandığı iddia edilmektedir.²⁷⁹Bu noktada bazı yazarların kendi görüşlerini destekleyen rivayetler var ise hadislere başvurdukları eğer şahsi kanaatlerine uymuyorsa konuyla alakalı rivayetleri ya görmezden geldikleri ya da rivayetin sıhhatine şüphe ile yaklaştıkları müşahede edilmektedir. Bazen de toptancı bir yaklaşımla bütün hadis külliyatlarının hatta İslami disiplinlerin topyekûn reddedildiği görülmektedir.

Hz. Peygamber üsve-i hasene olması hasebiyle Kur'an'ı somut yaşama aktarma noktasında hayatı boyunca Müslümanlara önderlik etmiştir. Müslümanlar da Hz. Peygamberin gerek sözleriyle gerek davranışlarıyla olsun onun bu örnekliğini muhafaza ederek nesilden nesile aktarmışlardır. Alimlerimiz de İslam tarihi boyunca Resulullah'ın sahih sünnetinin muhafazası için büyük bir gayret ve son derece titiz çalışmalar ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla Hz. Peygamberin sünneti ve onun bize ulaştırılmasını sağlayan hadis külliyatları hakkında bu denli insaftan yoksun bir tavır sergilenmesi ne ilmi ne de insani bir tavır olarak görülebilir. Hasılı kelam meallerde özellikle ahkam ayetleri noktasında Hz. Muhammed'in (s.a.v) sünnetine başvurmadan ortaya konulan malumatlar son derece hatalı ve indi yaklaşımlara dayanmaktadır.

Ayetlerin doğru bir şekilde anlaşılmasında etkili olan hususlardan biri de sebab-i nüzullerdir. Ayetlerin indiriliş sebebi manasına gelen sebab-i nüzul, ayetlerden doğru hüküm çıkarma noktasında oldukça büyük bir öneme sahiptir. Bir ayetin veya surenin iniş sebebinin göz önünde bulundurulmasının önemine Kevser suresi örnek olarak gösterilebilir. Kur'an-ı Kerim'in en kısa suresi olan bu surenin mealine bakıldığında Allah'ın (c.c) peygamber efendimize verdiği kevser nimetinden bahsedilmekte ardından bu nimetler için peygamberimizin namaz kılıp kurban kesmesi emredilmektedir. Son ayette ise asıl soyu kesik -ebter- olanların Allah resulüne düşmanlık edenler olduğu ifade edilmektedir. İlk bakışta soyu kesik ifadesinin neden kullanıldığı, önceki ayetlerle irtibatının ne olduğu anlaşılabilir. Ancak surenin iniş sebebine bakıldığında As b. Vail adında bir müşrikin peygamber efendimize duyduğu aşırı düşmanlıktan ötürü peygamberimizin oğlu vefat ettiğinde ona soyu kesik diyerek hakaret ettiği ve surenin bu olay neticesinde Hz. Muhammed'e (s.a.v) nazil olduğu

---

²⁷⁹ Edip Yüksel, *Mesaj: Kur'an Çeviri*, s. 57.

görülmektedir.²⁸⁰ Allah (c.c), peygamberine karşı takınılan bu düşmanca tavra karşılık onu teselli ederek başta peygamberlik olmak üzere ona verdiği nimetleri hatırlatarak peygamberinden kendisine yönelmesini istemekte ve asıl soyu kesik olanların kafirler olduğunu ortaya koymaktadır. Bu örnekte de görüldüğü üzere surelerin sebeb-i nüzullerinin göz önünde bulundurulması Kur'an'ın hakkıyla anlaşılıp ayetlerden doğru manalar çıkarılması adına oldukça büyük faydalar sağlamaktadır.

Kur'an meallerinde dikkat edilmesi gereken en önemli konulardan birisi de Kur'an ilimlerinden olan vücut ve nezair konusudur. Vücut, bir kelimenin Kur'an'da ifade ettiği farklı anlamlar; nezair ise aynı anlamı ihtiva eden farklı kelimeler şeklinde özetlenebilir.²⁸¹ Vücut daha ziyade manalarda nezair ise lafızlarda gerçekleşir.²⁸² Kur'an'ın mealini yapan kişi bir kelimenin çevirisini yaparken ayet ve sure içindeki konumuna göre en doğru manasını tercih etmelidir. Aksi takdirde bir kelimeye her ayette aynı anlam verilirse ya da kelimenin içerdiği anlamlardan yanlış olanı tercih edilirse bu durumda ciddi manada çeviri hataları ortaya çıkacaktır. Mesela salat kelimesi Arapçada birden çok anlama gelen kelimelerden biridir. Bu kavram Hac suresi 40. ayet hariç Kur'an'daki tüm ayetlerde ibadet ve rahmet manasında kullanılırken bu ayette Yahudi ibadet yeri olan havra manasında kullanılmaktadır.²⁸³ Kur'an'ın mealini yapan kişi salat kavramını hangi ayette hangi manada kullanması gerektiğini doğru tespit etmelidir. Dolayısıyla meallerde bir kelimenin muhtemel manaları arasında en uygununun tercih edilmesi yapılan mealin sıhhati açısından oldukça önem taşımaktadır.

Bazı meallerde karşılaşılan problemlilerden biri de Kur'an'daki müteşabih ayetlerle alakalı ortaya konulan yorumlardır. Kur'an ilimleri arasında muhkem ve müteşabih ayetler konusu önemli bir yer tutmaktadır. Ali imran suresinin yedinci ayeti Kur'an'ın bir kısmının muhkem bir kısmının ise müteşabih olduğunu bildirmektedir. Genel manada muhkem ayetler tek bir manaya delalet eden ayetler olarak ifade edilirken müteşabih ayetler ise birden fazla manaya ihtimali bulunan

---

²⁸⁰ Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşaf*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, H. 1437, C IV, s. 802.; Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Daru'l-Fikr, Beyrut H. 1426, C XXXII, s. 123.

²⁸¹ ez-Zerkeşi, *el-Burhan fi-Ulumi'l-Kur'an*, C I, s. 102.

²⁸² Aynı yer.

²⁸³ ez-Zerkeşi, *el-Burhan fi-Ulumi'l-Kur'an*, C I, s. 108.

ayetler olarak görülebilir.²⁸⁴Müteşabih ayetlerin bir kısmının manası yalnızca Allah tarafından bilinirken bir kısmı ise rüşuh sahibi âlimlerin yorumları ile bilinebilir. Ancak bu yorumlar alimlerin keyfi kanaatleri değil Kur'an'ın bütününe uygun bir şekilde yapılan dinin asıllarına aykırı düşmeyen yorumlardır. Ancak ne yazık ki bazı meallerde bu hassasiyetin göz ardı edildiği görülmektedir. Nitekim bazı meal yazarlarının müteşabih ayetler şöyle dursun muhkem ayetler üzerinde bile Kur'an'ın zahirine aykırı, aşırı te'ile dayanan keyfi kanaatler belirttikleri görülmektedir. Bu yüzden Kur'an meallerinde veya tefsirlerinde en çok dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de muhkem ve müteşabih ayetlerin genel çerçevesinin doğru belirlenmesidir. Nitekim ibadetlerle ve genel manada Kur'an ahkâmı ile ilgili ayetler muhkem kabul edilmektedir. Çünkü insanın Allah'a karşı vazifeleri ve toplumsal hayatta uyulması gereken hukuki kurallar açık bir şekilde, yoruma mahal vermeden ortaya konulmalıdır. Ancak bazı meallerde yukarıda da örneklerini verdiğimiz üzere ibadetler ve ukubat ile ilgili şer'i meselelerde bile zorlama te'viller yapıldığı görülmektedir. Müteşabih ayetlere gelince bir âlimin bu meselelerde yapması gereken şey ya susmak ya da meseleyi az önce de ifade edildiği gibi Kur'an'ın ruhuna uygun bir şekilde açıklamaya çalışmaktır. Bu nedenle ilk dönem İslam alimleri müteşabih ayetler hakkında ya söz söylemekten içtinap etmişler ya da bu ayetleri Kur'an'ın özüne uygun bir şekilde izah etmeye çalışmışlardır. Örneğin Kur'an'da geçen dabbetu'l-arz ifadesi müteşabih ifadelerdendir. Bu ifade ile ne kast edildiği noktasında bilhassa bazı rivayetlere dayanarak birtakım yorumlar ortaya konmuştur. Ancak bazı meallerde ayetin üslubuna, siyak ve sibakına tamamen uzak keyfi görüşler ortaya konulduğu görülmektedir. Müteşabih ifadeler üzerinde fazlasıyla durmak veya keyfi kanaatler belirtmek ise Kur'an'ın Müslümanları menettiği bir iştir.²⁸⁵ Bu nedenle müteşabih ayetlerin yorumu noktasında son derece hassas ve dikkatli davranmak aynı zamanda da muhkem ayetleri müteşabih kapsamına alacak yaklaşımlardan kaçınmak Kur'an'ı doğru anlamak ve anlatmak açısından son derece önemlidir.

Buraya kadar değindiğimiz hususlardan hareketle Cumhuriyet döneminde yazılmış meallerin bir kısmının müteşabih alimler tarafından titizlikle kaleme alındığı

---

²⁸⁴ ez-Zerkeşi, *el-Burhan fi-Ulumi'l-Kur'an*, C II, s. 69.

²⁸⁵ Bkz. Ali İmran 3/7

görülmüşken bir kısmında da tespit edilen bazı hatalı yaklaşımlar olmuştur. Bu hatalı yaklaşımlar şu şekilde özetlenebilir:

- Ahkam ayetlerinin Hz. Peygamberin uygulamaları göz ardı edilerek keyfi bir şekilde yorumlanması ve hadis-i şeriflere karşı toptan retçi, menfi bir yaklaşım sergilenmesi,

-Kur'an'daki kıssaların tarihi birer vakıa olarak değil de insanlığa birtakım öğütlerin verilmesi için zikredilen sembolik olaylar olarak yorumlanması. Aynı şekilde bu kıssalar yoluyla aktarılan bazı mucizelerin de aynı bakış açısıyla değerlendirilmesi,

- Müteşabih ve mecaz ifade eden ayetlerin aşırı te'vile tabi tutulması hatta bazen muhkem ayetlerin bile müteşabih kapsamına sokulması,

- Kur'an-ı Kerim'de geçen bazı kavramların asıl bağlamından kopuk bir şekilde ele alınıp içinin boşaltılması ve bazı kelimelere ayetin bağlamından bağımsız bir şekilde yan anlamlarından birinin yüklenmesi,

- Ayetler ele alınırken sebab-i nüzullerin, nasih-mensuhun, ayetler ve sureler arasındaki bağlantının (münasebetü'l-Kur'an) ve genel manada Kur'an ilimlerinin ihmal edilmesi.

Bütün bunların yanında şunu da ifade etmek gerekir ki yazılan bu meallerde takip edilen yöntemler meal çeşitliliğinin oluşması ve gelişmesi açısından oldukça faydalı olmuştur. Bunlar arasında cümlenin akıcılığına zarar vermemesi halinde parantez içi açıklamaların kullanılması, ayetlerin konu bütünlüğüne göre başlıklar altında sınıflandırılması ve gerekli görülen yerlerde dipnotlar kullanılması gibi yöntemler ayet meallerinin daha rahat anlaşılmasını ve zihinde daha kalıcı hale gelmesini mümkün kılmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. MEAL OKUYUCUSUNUN DİKKAT ETMESİ GEREKEN TEMEL ESASLAR

Allah kelamının Hz. Peygamberle buluştuğu Hicri 610 senesinden günümüze değin Müslümanların maddi ve manevi sahada terakkisini sağlayan yegâne kılavuzu olan Kur'an-ı azimüşşanı anlamak, onun ihdas ettiği hakikatleri en doğru tarzda ortaya koymak ve hayata tatbikini sağlamak Müslümanların en büyük gayesi ve en kutsi vazifesi olmuştur. Bu sebeple Kur'an'ın ilk Mufessiri olarak da görebileceğimiz Hz. Peygamberin Kur'an'ın beyanı mahiyetindeki sünneti, sahabe-i kiramın önde gelen şahsiyetlerinin ayetleri yorumlama noktasında ortaya koydukları temel ilkeler ve alimlerimizin bu kaynakları esas almak suretiyle yapmış oldukları kıymetli çalışmalar Kur'an-ı Kerim'in doğru bir şekilde anlaşılması için başvurulması gereken başlıca kaynaklar olmuştur. Ancak son zamanlarda, bireyselleşmenin yoğun olarak ön plana çıktığı dünyamızda akli merkeze alan anlayışın etkisiyle köklerinden kopuk bir İslam tasavvuru tesis edilmekte ve Kur'an'ın bu temel kaynaklara başvurmadan sadece meal düzeyinde bir okuma ile anlaşılabilmesi iddiaları serdedilmektedir. Elbette mealler, Kur'an'ın manasına ulaşma noktasında bizlere önemli ölçüde kolaylık sağlamaktadır. Fakat hem yukarıda verdiğimiz bilgiler ve örnekler hem de çalışmamızın ilerleyen safhalarında değineceğimiz bazı sebeplerden dolayı mealler yalnız başına lafzen ve manen ilahi bir niteliğe sahip olan Kur'an'ın bildirdiği hakikatleri ve ondaki eşsiz belagati ortaya koymaktan aciz kalmaktadır. Bu da meallerle birlikte başka kaynaklara başvurmayı gerektirmekte ve bazı temel İslami ilimleri bilmeyi zaruri kılmaktadır. Şurası muhakkak ki üzerinde akıl yürütülecek, analiz yapılacak, ilmi bir faaliyet yürütülecek her alanda olduğu gibi insanın dünya ve ahiret yaşantısını ilgilendiren Allah kelamının verdiği mesajları anlamak için de ciddi bir inceleme yapabilmek adına belli bir birikime sahip olunması gerekir. Unutmamak gerekir ki Kur'an-ı Kerim her ne kadar bütün insanları hidayet ışığına kavuşturmak için indirilmişse de herkesin ondan aynı ölçüde istifade edebilmesi ve onu aynı derecede anlaması söz konusu değildir. Her insanın sahip olduğu ilmi birikim, kültür düzeyi vb. faktörler o kimsenin okuduğu bir metni ya da karşılaştığı bir olayı muhakeme edebilme gücünü de etkiler. Dolayısıyla Allah'ın 1400 küsur sene önce gönderdiği mesajın içeriğini öğrenmek

isteyen Müslümanların Kur'an'ı doğru anlayabilmeleri için belli bir hazır bulunuşluk düzeyine sahip olmaları ve o dönemin şartlarına yabancı kalmamaları Kur'an'dan hakkıyla istifade edebilmeleri açısından son derece elzemdir. Bu nedenle tezimizin bu bölümünde meal okuyucusunun çalışmalarını sürdürürken Kur'an'ın mesajını en doğru şekilde idrak edebilmesi için hangi temel esaslara dayanması gerektiği kısaca ortaya konulmaya çalışılacaktır.

4.1. Mealden Kaynaklı Eksikliklerin Farkında Olmak

Kur'an'ı Kerim'in anlaşılmasına yönelik yapılan çalışmalarda meal, tefsir, tercüme, te'vil gibi kavramların ifade ettikleri anlamları ve bu kavramların birbirlerinden ayrılan yönlerini bilmekte fayda vardır. Yukarıda da ifade edildiği üzere Kur'an-ı Kerim'in en ideal tercümesi bile Kur'an'a denk değildir. Her halükârda yapılacak tercümede her yönüyle kusursuz olan Allah kelamına nazaran bir noksanlık olacaktır. Zaten meal kavramı da bu eksikliği ihsas etmek üzere kullanılmış bir kavramdır.

Kişi mealden beklentisinin ne olması gerektiğini doğru bir şekilde tespit edemezse bu durum kişinin ayetlerde bulunan bazı incelikleri anlayamadan meal okumasına ve Kur'an'ın i'cazından mahrum kalmasına neden olacaktır. Nitekim ayetlerde yer alan edebi incelikleri çeviri de tam manasıyla yansıtmak imkansızdır. Bununla birlikte okuyucunun bazı meselelerde tıkanıdığı noktalarda hakkı olmadan ayetlere birtakım keyfi manalar yüklemesi de mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla bu her iki tehlikeli sonucun bertaraf edilebilmesi açısından başta da ifade edildiği üzere mealden beklentilerimizin ne olması gerektiğini doğru bir şekilde belirlememiz gerekmektedir.

4.2. Ayetlerin Anlaşılmasında Tarih ve Siyer Bilgisinin Önemi

Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim bir defada indirilmiş olmayıp belli olaylar ve gelişmeler çerçevesinde peyderpey nazil olmuştur. Bu sebeple ayetlerde ifade edilen mananın tespit edilmesi ve murad-ı ilahinin tam olarak anlaşılması için ayetlerin hangi şartlarda nazil olduğunu bilmek bizlere çok büyük kolaylıklar sağlayacaktır. 21. asırda yaşayan, bundan on dört asır öncesinin kültürel, sosyolojik, politik ve ekonomik şartlarına yabancı olan bir insanın Kur'an'ı Kerim'i okuduğunda ayetlerde o dönemin sosyokültürel yapısını yansıtan bazı ifadelerle neyin kastedildiğini, bunların Kur'an'da

neden bulunduğunu idrak etmesi elbette güçleşecektir. Mesela zıhar ile alakalı ayetleri bu duruma delil gösterebiliriz. O döneme mahsus, erkeğin kadını boşama şekli olan bu uygulama Kur'an tarafından yasaklanmış ve dolayısıyla da ayetlerde bahse konu olmuştur. Bu tür ayetlerle ilk kez karşılaşan birisi elbette zikredilen bazı konulara anlam yüklemekte güçlük çekecektir. Kur'an'ı Kerim toplumlari her açıdan tezkiye ve terbiye etmek gayesiyle indirilmiştir. Dolayısıyla toplumda var olan uygulamalara duyarsız kalması düşünülemez. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim hayatın her alanına nüfuz eden ilahi düsturlar ortaya koymuştur. Bu nedenle dönemin tarihine ve sosyokültürel yapısına yabancı kalarak mealler üzerinde sağlıklı bir okuma yapmak mümkün olmayacaktır.

Etkili ve verimli bir çalışma için bilhassa hem tarih ve siyeri hem de Kur'an'ın tarih ve siyerle olan irtibatını ifade eden sebebi nüzulleri bilmek, meal okuyucuları için son derece gereklidir. Örneğin Fil Suresinde anlatılan olayların ne zaman yaşandığı, bu olaya Kur'an'da neden temas edildiği, bunun ayetlerin indiği ortamla irtibatının nasıl sağlanacağı ve bu sureden çıkarılacak mesajların ne olduğu gibi pek çok soru ancak salim bir tarih bilgisiyle cevap bulacaktır. Olayın gerçekleştiği tarihi arka plana ve ayetlerin nazil olduğu döneme bakıldığında anlaşılacaktır ki, Resulullah'ın doğumuna yakın bir zamanda vuku bulan ibretlik bir olay Mekkeli müşriklere hatırlatılarak Allaha ve resulüne karşı aşırı düşmanlıklarının karşılığında onların da aynı sonla karşılaşabilecekleri bildirilmektedir. Zalimlerin ellerindeki güce ve iktidara güvenerek kendilerini Allah'ın azabından koruyabileceklerini sanmamaları gerektiği, nitekim Ebrehe'nin de aynı sakat anlayış sebebiyle Allah'a isyan ederek helak olduğu yönünde ikazlar vardır.²⁸⁶ Bununla beraber o dönemde Kureyş kabilesine verilen nimetlerin hatırlatıldığı Kureyş suresi, Peygamberimize karşı düşmanca tavrı nedeniyle Ebu Leheb ve karısı hakkında inen Tebbet suresi, Bedir savaşı ve sonuçları ile alakalı ayetleri ihtiva eden Enfal suresi ve daha birçok sure ayetlerin nazil olduğu tarihi şartları bilmekle daha rahat anlaşılacaktır.

Aynı şekilde Kur'an'da; kölelik, cariyelik ve birden fazla kadınla evliliğe ruhsat veren ayetlerle alakalı ve buna benzer daha pek çok konu ancak o dönemin

---

²⁸⁶ Detaylı Bilgi İçin Bkz: er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, C 32, s. 90-91.; Ebu'l A'la Mevdudi, *Tefhimu'l-Kuran*, C 7, İnsan Yayınları, İstanbul 1988, s.235-240.

sosyolojik, kültürel, sosyopolitik şartlarını bilmekle anlaşılabilir. Her ne kadar bahsi geçen meselelerle alakalı muteber tefsir külliyatlarına müracaat edildiğinde aydınlatıcı bilgiler elde etmek mümkün olsa da yeri geldikçe ayetlerle alakalı verilen tarihi malumatları, bir ön hazırlık amacıyla tarih ve siyer kitaplarında bütüncül ve kronolojik bir okuma yaparak elde etmek daha sağlıklı olacaktır.

Tarih ve siyere bağlı kalarak yapılacak bir okuma aynı zamanda yanlış yorumlamaların ve ideolojik yaklaşımların da önünü kapatacaktır. Örneğin kâfirlere yönelik *“Onları yakaladığınız yerde öldürün...”*²⁸⁷ ve *“Allah yolunda savaşın ve bilin ki, şüphesiz Allah hakkıyla işitendir ve hakkıyla bilendir”*²⁸⁸ gibi ayetlerle karşılaşan bir Müslümanın bu emrin sebebinin ne olduğunu, hangi şartlar dahilinde uygulanabileceğini, bu ayetin hangi tarihi şartlarda indirildiğini bilmesi gerekir. Bununla birlikte, *“Bir cana kıymaya veya yeryüzünde fesat çıkarmaya karşılık olması dışında, kim bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur.”*²⁸⁹ ve *“Eğer müşriklerden biri senden korunma isterse, Allah’ın sözünü duymasına fırsat vermek için onu koruma altına al; sonra onu kendi güvenlik bölgesine ulaştır. Bu uygulama, onların bilmeyen bir topluluk olmalarından dolayıdır.”*²⁹⁰ ayetleri ile yukarıda verilen ayet arasında nasıl bir ilişki kurulması gerektiği ancak bu şekilde anlaşılabilir olacaktır. Çünkü ilk bakışta birbirine aykırıymış gibi görülen bu ayetleri ancak ayetlerin indirildiği şartları göz önünde bulundurarak bağdaştırmak ve doğru sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır. Böylelikle İslam’ı savaş yanlısı bir dinmiş gibi lanse etmeye çalışan art niyetli ideolojik yaklaşımların sapkın görüşlerini desteklemek maksadıyla bazı ayetleri dayanak göstererek bilhassa Müslüman gençleri etki altına almaları da önlenmiş olacaktır. Kısaca diyebiliriz ki tarih ve siyere dayalı böyle bir okuma ayetlerin bağlamına uygun bir şekilde anlaşılmasına da fırsat tanımaktadır ki bu da Kur’anı doğru anlamada en önemli hususlardandır. *“Zira söylenen bir söz, sözün söylendiği bağlama göre anlam kazanır. Çünkü sözün kendisi kadar, o sözün söylendiği ortamın da anlamada etkin bir rolü mevcuttur.”*²⁹¹

---

²⁸⁷ Bakara 2/191

²⁸⁸ Bakara 2/244

²⁸⁹ Maide 5/32

²⁹⁰ Tevbe 9/6

²⁹¹ Celal Kırcı, *Kur’an’ı Anlama Sorunları ve Yöntemleri*, Bilimname XXVI, 2014/1, s. 19.

4.3. Usul Bilgisi

Bidayette iç içe bulunan; tefsir, hadis, fıkıh gibi temel İslami ilimler zamanla ilmi faaliyetlerin artması ve genişlemesi ile beraber birer müstakil ilim dalı hâline gelmiştir. Bu alanlarda yapılan çalışmalar da belli metot ve usullere bağlı kalınarak sürdürülmüştür. Aksi takdirde kurallara bağlı kalınmadan ortaya konulacak çalışmalar, sahibinin enfüsü ve indi yaklaşımlarından öte bir anlam taşımayacaktır. Bu sebeple zaman içerisinde " *Herhangi bir ilim dalıyla alakalı bilgilerin sistemli bir şekilde yerleştirilmesinde kullanılan belli esas ve metotlar*"²⁹² olarak tarif edebileceğimiz usul ilimleri tezahür etmiştir. Bu sayede ilmi faaliyetler yürütülürken ortaya konulacak çalışmaların sağlam temellere dayanması ve bu faaliyetleri yürüten kişilerin daha objektif ve kurallara bağlı bir yaklaşım geliştirmeleri sağlanmıştır. Dolayısıyla çağımızda Kur'an'ı araştırmak ve anlamaya çalışmak gibi ciddi bir gayret içerisinde olan bir Müslümanın bu yöntem ve esaslara bigâne kalması düşünülemez. Bu nedenle tefsir usulü başta olmak üzere fıkıh usulü ve hadis usulü ile alakalı temel bilgilere vakıf olunması meal okuyucusunun aynı sistematik bakış açısına sahip olmasını ve çalışmalarını sürdürürken karşılaşılan ayetleri daha doğru bir şekilde anlamasını sağlayacaktır.

4.3.1. Fıkıh usulü bilgisi

Temel kaynağı Kur'an olan fıkıh ilminin esaslarını bilmek ve ayetlerden hüküm istinbat etmede kullanılan metotlardan haberdar olmak özellikle ahkâm ayetlerine yönelik nasıl bir yaklaşım sergilememiz gerektiği hususunda bizlere kolaylık sağlayacaktır. Kur'an-ı Kerim'in ahkâm ayetlerinden hareketle ulaşılan içtihatların hangi yöntemlerle ortaya konulduğunu bilmek bu ayetlere yönelik hem doğru bir yaklaşım tarzı sergilememizi hem de ayetlerden keyfi anlamlar ve hükümler çıkarmamızı engelleyecektir. Aynı zamanda bu tür keyfi yorumlamalara karşı da daha bilinçli olmamızı sağlayacaktır. Fıkıh usulü bilmek; ayetlerden nasıl hüküm elde edildiğini, aynı ayete dayanan farklı içtihatların nasıl ortaya çıktığını, bu farklı yaklaşımların hangi ölçüde makul karşılanabileceğini, ayetlerden çıkarılan hükümlerin hangilerinin sahih hangilerinin fasit ve zorlama yorumlar olduğunu anlamak adına bizler için önemli bir kıstas olacaktır.

---

²⁹² Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, s. 21.

Bilhassa aynı ayetlere dayanan farklı içtihatların anlaşılması, mezheplere yönelik daha sağlıklı bir bakış açısı kazanılması adına oldukça büyük önem arz etmektedir. Son dönemlerde bazı çevrelerin bu noktadaki bilgi eksikliklerini fırsat bilerek özellikle ehl-i sünnet mezheplere karşı gençlerin zihinlerinde husule getirmeye çalıştıkları olumsuz algılara karşı fıkıh ilminin sistematığının bilinmesi daha da önem kazanmaktadır. Örneğin Maide suresinin 96. ayeti deniz ürünlerini yemeği helal kılmaktadır. Ancak Hanefî mezhebi ve diğer ehl-i sünnet mezhepler bu ruhsatı takyid eden bazı rivayetlere ve fıkhi delillere dayanılarak farklı içtihatlar ortaya koymuşlardır. Bu da bir mezhebin yenilmesini uygun bulmadığı bir mahsulü başka bir mezhebin caiz görmesi sonucunu doğurmaktadır. Halbuki ortaya çıkan bu görüş ayrılığı tamamen ilmi esaslara bağlı olarak gerçekleşmiştir. Bu içtihatların ortaya konulma sürecinden habersiz olan insanlar bu görüş farklılıklarını keyfi yorumlamalar olarak algılayabilmekte ve mezhepler hakkında haksız çıkarımlarda bulunabilmektedirler. Mezheplere yönelik bu menfi bakış ise kişiyi Kur'an'ı kendi re'iyine göre yorumlama tehlikesiyle karşı karşıya bırakabilmektedir. Hâlbuki Resulullah (s.a.v) "*Kim Kur'an'ı kendi re'yi ile tefsir ederse isabet etse bile hata etmiş olur.*"²⁹³ buyurmaktadır. Yine başka bir hadisi şerifte "*Kur'an'ı kendi re'yi ile tefsir eden cehennemdeki yerine hazırlansın.*"²⁹⁴ buyurarak bu noktada ciddi uyarılarda bulunmaktadır.

Aynı şekilde Nisa süresinin 43. Ayet-i Kerimesinde geçen "ev la mestumun nisae" ifadesinden hareketle ifadenin muhtemel manalarına dayanılarak farklı içtihatlar ortaya konmuştur. Hanefî mezhebinde burada geçen dokunma ifadesinden kastın cima olduğu görüşü hâkimken yine ülkemizde yaygın bir diğer mezhep olan Şafii mezhebinde aralarında nikah engeli bulunmayan kadın ve erkeğin arada bir engel bulunmadan birbirlerine dokunmaları ile de abdestlerinin bozulacağı görüşü hâsıl olmuştur.²⁹⁵ Hakeza Bakara suresinin 196. ayetinde Şafii âlimlerince hac ve umre birlikte zikredildiğinden hac ile ilgili emrin umre ibadetini de kapsadığı dolayısıyla umrenin de farz olduğu ifade edilmiştir. Ancak Hanefî mezhebinde umrenin hükmü

²⁹³ et-Tirmizî, *el-Camiu's-Sahih*, Kitap 48, Bab 1, Hadis 2956, s. 1138.

²⁹⁴ Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *Kitâbüs-Süneni'l-Kubra*, Müessesesetü'r-Risâle, Beyrut H. 1421, C VII, Kitap 47, Bab 59, Hadis 8031, s. 286.

²⁹⁵ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *et-Tehzîb fî Edilleti Metni'l-Gaye ve't-Takrib*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut H. 1418, C I, s. 302.

sünnet olarak görülmektedir.²⁹⁶ Bu ve buna benzer daha pek çok ayette âlimlerimiz Arap dilinin inceliklerine, kelimenin taşıdığı birden çok anlama ve konu ile ilgili farklı rivayetlere dayanarak ayetlerin sahih yorumlarını yapıp Kur'an hükümlerini hayata yansıtmayı kolaylaştıracak içtihatlar ortaya koymuşlardır. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi bu sürece yabancı kalan kimseler mezhepler arasındaki içtihat farklılıklarını keyfi yorumlamalar şeklinde değerlendirebilmektedirler. Dolayısıyla fıkıh ve fıkıh usulü bilgisi ayetlerin ortaya koyduğu hükümleri doğru bir şekilde muhakeme edebilme ve hayata yansıtma noktasında bizler için hayati derecede önem arz etmektedir.

4.3.2. Hadis usulü bilgisi

Dinimizin anlaşılmasında ve uygulanmasında Kur'an'dan sonraki ikinci temel kaynağımız Resulullah'ın sünnetidir. Peygamber efendimizin sünnetinin sonraki nesillere ulaştırılmasını sağlayan onun söz, fiil ve takrirlerini ifade eden hadisler; Kur'an'ın anlaşılması, yorumlanması ve hayata tatbik edilmesi noktasında en önemli misyona sahiptir. Bu açıdan İslam literatüründe hadis, sünnetin müradifi bir kavram olarak anlam kazanmıştır.²⁹⁷ Dolayısıyla bir ayeti anlama noktasında ilgili diğer ayetlerden sonra başvurulacak en temel kaynak hadis-i şeriflerdir. Başta da ifade ettiğimiz gibi Kur'an'ın ilk müfessiri olarak da görebileceğimiz Peygamber efendimizin izahat ve yorumları ayetleri anlamamızı sağlayacak en temel ve mutlak kaynaktır. Peygamberlere verilen tebyin²⁹⁸ yani kendilerine gönderilen vahyi açıklama görevi, efendimizin hadislerini Kur'an'ı anlama noktasında en önemli ölçü haline getirmektedir. Örneğin namaz ve zekât gibi İslam'ın en temel iki ibadeti Kur'an'ı Kerim'de hakkında çok fazla detay verilmeden emredilmiştir. Ancak bu ibadetlerin ifa edilme şekli ile ilgili çoğu malumat Peygamber efendimizin uygulamaları ve izahları ile ortaya konmuştur. Bu bilgiler ise rivayetler yoluyla sonraki nesillere ulaşmıştır. Bu yüzden ilk dönem tefsir eserleri neredeyse sadece rivayetlere dayalı bir muhtevaya sahiptir. Hatta hadisler ile Kur'an ayetlerinin açıklanması sadedinde yapılan çalışmalar o kadar iç içedir ki ilk dönemlerde sahabe-i kirama ve ilk dönem İslam alimlerine ait

²⁹⁶ Ebü'l-Bekâ Kemâlüddîn Muhammed b. Mûsâ b. Îsâ ed-Demîrî, en-Necmu'l-Vehhac fi-Şerhi'l-Minhac, Daru'l-Minhac, Cidde H. 1432, C 3, s. 395.

²⁹⁷ Talat Koçyiğit, *Hadis Usulü*, TDV Yayınları, Ankara, 2016, s. 29.

²⁹⁸ Nahl 16/44, 64.

tefsir kabilinden açıklamalar hadis kitaplarına ait bablarda yer almış daha sonraları tefsir ilmi müstakil bir disiplin olarak temayüz etmiştir.²⁹⁹ Daha sonraki süreçte re'ye dayalı tefsirler biraz daha yaygınlık kazanmışsa da bu tür tefsirleri ifade eden dirayet tefsirleri de kaynağını yine Peygamber efendimizin hadislerinden almıştır. Dolayısıyla Kur'an ayetlerini anlamaya çalışan meal okuyucusunun hadis usulüne ve bununla beraber hadis ilminin tekâmülü neticesinde İslam literatürüne kazandırılan hadis ıstılahlarına vakıf olması gerekmektedir. Ayetlerin yorumlanmasında ve ayetlerden hüküm istinbat etme noktasında esas alınan rivayetlerin hangi süreçlerden geçtikten sonra kaynak alındığını, sıhhat derecesine göre nasıl bir tasnife tabi tutulduğunu, sünnetin dindeki konumunun ve bağlayıcılığının ne olduğunu ancak ciddi bir hadis usulü bilgisiyle elde etmek mümkündür. Bunun dışında hadis usulü bilgisi meal dışında kendisinden istifade edilecek olan başka eserlerde hadislerle alakalı kullanılan garib, hasen, sahih, mütevatir, merfu, mevkuf, maktu, vb. ıstılahların ne tür anlamlar ifade ettiğinin bilinmesine ve daha verimli bir araştırma yapılmasına imkân tanıyacaktır.

4.3.3. Tefsir usulü bilgisi

Elbette ki Kur'an-ı Kerim'i araştırma konusu yapan her Müslümanın başvuracağı ilk kaynak, bizzat Kur'an ayetlerinin açıklanması ve yorumlanmasını sağlayan tefsir çalışmaları olacaktır. Bundan dolayı kişinin tefsir ilminin genel çerçevesini, bu ilme kaynaklık eden temel argümanları ve bu ilmin dayandığı ana esasları bilmesi gerekir. Dolayısıyla bu esasların öğrenilmesi açısından tefsir usulünü ve Kur'an ilimlerini bilmek ve iyice tetkik etmek gerekmektedir. Böylelikle başvuru eserlerde ayetler arasında nasıl bir ilişki kurulduğu ve ilmi bir ciddiyet içerisinde ayetleri yorumlamakla keyfi yorumlamalar arasındaki farkın ne olduğu da anlaşılacak olacaktır. Kur'an'ın ancak sistematik ve metodolojik bir bakışla ele alınması ondan doğru çıkarımlarda bulunmayı mümkün kılacaktır. Bazen Kur'an-ı Kerim'deki bir ayet başka bir ayetin hükmünü sınırlandırabilmektedir. Bazen de o hükmü tamamen ortadan kaldıracaktır. Ayetler arasındaki bu bağlantı ve irtibatın kurulabilmesi Kur'an'dan daha sağlıklı bir şekilde istifade edebilmeyi sağlayacaktır. Bu nedenle tefsir usulü bilmek kişiye Kur'an'ı bütüncül ve sistematik bir bakış açısıyla okuyup

---

²⁹⁹ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, C II, s. 133.

anlama imkânı tanıyacağından okuyucu adına büyük bir önem arz etmektedir. Ezcümle ciddi bir usul bilgisi -özelde tefsir usulü bilgisi- olmadan meal okuyucusunun Kur'an'ı anlama gayretleri istenilen ölçüde fayda vermeyecektir.

4.4. Akaid Bilgisi

Kur'an-ı Kerim'in önemli bir bölümü itikat esasları üzerine bina edilmiştir. İnsanlığın şirk bataklığında çırpındığı bir dönemde yeryüzünde tevhidi hâkim kılmak için gönderilen Allah kelamının önemli bir bölümü insanlığa iman esaslarını anlatmaktadır. Özellikle Mekke devrinde inen ayetlerin birçoğu Allah'ın zatını, sıfatlarını ve isimlerini, ahiret hayatı ile alakalı; ba's, mizan, cennet, cehennem, mahşer gibi kavramları, meleklerin özelliklerini, peygamberlere ve kitaplara iman gibi iman hakikatlerini konu edinmektedir. Bu nedenle Kur'an'ın veciz bir üslupla değindiği bu hakikatlerin Hz. Peygamberin beyan ettiği şekli ile anlaşması için bu ayetlerin kelimeleri ve akaid ilminin ortaya koyduğu prensipler çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.

Kelam ve akaid ilminin yegâne gayesi Müslümanların tevhid merkezli salim bir itikat üzere olmalarını sağlamak ve inançlarını her türlü tahrifattan ve batıl inanışlardan korumaktır. Bu nedenle meal okumaları yapacak kişinin özellikle Allah'ın sıfatları ve kader gibi itikadi açıdan önemli ve hassas meselelerle alakalı ayetleri doğru idrak edebilmesi için temel düzeyde de olsa akaid konularına vakıf olması, ayetleri sağlıklı bir şekilde değerlendirebilmesi adına kendisine büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

4.5. Meal/Tefsir Seçiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler

Kur'an'ı anlamaya yönelik çalışmalarda göz önünde bulundurulması gereken en önemli hususlardan birisi de başvuru kaynaklarının sahih İslam itikadına uygun olması ve alanında yetkin, mütehassıs âlimlerin fikirlerini derç etmesidir. Çünkü mealler üzerinde yazarının zihin dünyasının ve ilmi yeterliliğinin ciddi düzeyde etkisi bulunmaktadır. Yukarıda verdiğimiz mealler arasındaki ciddi farklılıklar da bu durumun önemli bir tezahürüdür. Dolayısıyla hem meal seçiminde hem de meallerle beraber başvuru tefsir vb. çalışmalarda doğru kaynakların belirlenip onlardan istifade edilmesi sağlıklı bir okuma yapmak adına büyük bir önem arz etmektedir. Allah Teâlâ Nahl suresinin 43. Ayeti kerimesinde; *“...Eğer bilmiyorsanız bilgi sahibi olanlara sorun.”* buyurarak biz Müslümanları ehil kimselerden bilgi edinmeye sevk

etmekte, onlara müracaat etmeyi emretmektedir. İşte bundan dolayıdır ki vahyin gelişine canlı bir şekilde tanıklık eden sahabe döneminde bile herkes Kur'an hakkında söz söyleme hakkını kendinde görmemiş, onun tefsiri mahiyetinde sözler söylemekten imtina etmişlerdir. Her ne kadar Kur'an bütün insanlara hitap eden ilahi bir kitap olsa da onun açıklanması ve ondan birtakım hükümler çıkarma görevini yalnızca âlim sahabeler üstlenmiştir. Konumuza açıklık getirmesi açısından şu olayı anlatmakta fayda görülmektedir. Bir gün Abese suresinin 31. ayetindeki "ve fakiheten ve ebben" ifadesinin manasıyla ilgili Hz. Ebubekir'e soru soran birisine Hz. Ebubekir: "*Kur'an hakkında bilmediğim bir şeyi söylediğimde hangi sema beni gölgelendirir, hangi yer beni barındırır*"³⁰⁰ diyerek sorulan soruya karşı temkinli bir tavır sergilemiştir. Kur'an hakkında söz söylemenin nasıl bir mesuliyet doğurduğunu ve bir müminin Kur'an hakkında konuşma noktasında ne denli ciddi ve hassas bir tutum içerisinde olması gerektiğini gözler önüne sermiştir. İşte bu örnekte görüldüğü üzere İslam'a intisap edenlerin dördüncüsü, Peygamber efendimizin mağara ve hicret arkadaşı, ilk İslam halifesi Hz. Ebubekir (r.a) bile ana dili ile kendilerine gönderilen Kur'an ayetleri hakkında kesin ve mutlak ifadeler kullanmaktan hicap duymuştur. Acaba bizler nasıl olurda fikri, ilmi ve kültürel açıdan belli bir temele sahip olmadan Kur'an'ın sadece Türkçe mealiyle yetinerek onu doğru ve kapsamlı bir şekilde anlayabilme iddiasında olabiliriz.

Yine ifade etmek gerekir ki sayısı on binleri bulan sahabe arasında Kur'an'ı tetkik edip içtihatla bulunan sahabe sayısı oldukça cüzidir. Şüphesiz bu durumu sahabenin, Resulullah'ın rahle-i tedrisinde aldığı nebevî terbiyeye ve dini meselelerde takındıkları ciddi tavra bağlamak gerekmektedir. Bu sebeple onların yetiştirdiği nesil olan tabiin ve sonraki nesiller de aynı hassasiyeti daima koruma gereği duymuşlardır. Dolayısıyla dini meselelerde en çok dikkat edilmesi gereken husus, ayetleri anlama noktasında Kur'an'ı ve Resulullah'ın sünnetini esas alarak bizlere ışık tutan züht ve takva sahibi âlimlerin görüşlerine ve eserlerine başvurmak olmalıdır. Bu yüzden ayetlerin meali ve tefsiri meyanında karşılaşılan her fikir doğru olarak kabul

---

³⁰⁰ Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *Tefsîru İbni Kesîr*, er-Risâletü'l-âlemiyye, Beyrut H. 1431, C I, s. 23.

edilmemeli ve söz sahibinin alanında yetkinliğine bakılmalıdır. Bu bölümde bu yetkinliğin ölçüsünün ve şartlarının ne olduğuna kısaca değinilecektir.

Çalışmamızın ilk bölümünde meal ve tefsir kavramları açıklanırken Kur'an meallerinin aslında Kur'an'a değil onun tefsirine müsavi olduğu ifade edilmişti. Aynı zamanda Kur'an'ın tefsirini yapabilmek için aranan şartların Kur'an'ın tefsiri tercümesini yani mealini yapacak kişiler için de arandığı ortaya konulmuştu.³⁰¹ Bundan ötürü müfessirde aranan şartların bilinmesinin yetkin meal yazarlarının ve eserlerinin tespiti açısından da gerekli olduğu düşünülmektedir. Başka bir deyişle meal yazacak kişinin Kur'an'ın tefsirini yapacak kişilerle aynı yetkinlik şartlarına sahip olması gerekmektedir. Bu nedenle çalışmamızın son aşamasında özet bir şekilde bu şartların neler olduğuna temas edilecektir.

Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki Kur'an'ın mealini veya tefsirini yapacak kişinin yalnızca yüzeysel bir Arapça bilgisine sahip olması yeterli değildir. Kur'an-ı Kerim'in indirildiği dönemde toplumun dilini içinde bulunduğu tarihi ve kültürel atmosferi de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu ise bilhassa klasik kaynakları tanımakla mümkün olabilmektedir.³⁰² Dolayısıyla Kur'an tefsiri veya mealini yapacak kişinin dilbilgisinin yanında birçok İslami ilme vakıf olması gerekmektedir.

Klasik dönemde Kur'an'ın tefsirini yapacak kişilerde aranan şartların sayısını 15 olarak ifade edenler olduğu gibi bunu 24'e kadar çıkaranlar da olmuştur.³⁰³ Suyuti, bu ilimleri kısaca şu şekilde sıralamıştır: 1. Lugat. 2. Nahiv. 3. Tasrif. 4. İştikak. 5. Meani. 6. Beyan. 7. Bedi'. 8. Kıraat ilmi. 9. Usulu'd-din. 10. Fıkıh usulü. 11. Esbab-ı nüzul. 12. Nasih-Mensuh. 13. Fıkıh. 14. Mücmel ve müphemî tefsir eden hadisler. 15. İlm-i mevhibe.³⁰⁴ Çağdaş dönemde kaleme alınan eserlerde ise Kur'an'ın tefsirini yapmak isteyen kişilerde bulunması gereken özellikler; kişinin ahlakına taalluk eden şartlar açısından "adabu'l-müfessirin" ve ilmi yönden yeterliliğini ortaya koyan kriterler açısından da "şurutu'l-müfessirin" olmak üzere iki kısımda incelenmiştir.³⁰⁵ Bu şartlar incelendiğinde dikkat çeken hususlardan biri de müfessirde

³⁰¹ ez-Zehebi, *et-Tefsir ve'l-Mufessirin*, C I, s. 30.

³⁰² Düccane Cündioğlu, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, s. 243.

³⁰³ Hikmet Koçyiğit, *Müfessirin Nitelikleri Üzerine*, Pınar Yayınları, İstanbul 2015, s.127.

³⁰⁴ es-Suyuti, *el-İtkan fi- Ulumi'l-Kur'an*, C II, s. 397-399.

³⁰⁵ Hikmet Koçyiğit, *Müfessirin Nitelikleri Üzerine*, s.164

bulunması gereken özelliklerin yalnızca ilmi açıdan ele alınmaması aynı zamanda ahlaki yönden de bazı niteliklerin bu şartlar arasına eklenmiş olmasıdır. Zira Kur'an'ın tefsirini yapacak yani Allah kelamını insanlara açıklama ve öğretme sorumluluğunu yüklenecek kişinin ahlak ve şahsiyet yönünden de topluma örnek olması ve ilmi ile amel bir alim olması icap etmektedir. Bu noktada ilmi ile amel edenlere Allah'ın ihsan ettiği bir ilim olarak tanımlanan İlm-i mevhibe de müfessirde aranan kriterler arasında zikredilmiştir.³⁰⁶

Ayrıca çağdaş dönemdeki bazı yazarlar yukarıda verilen başlıklar altında zikredilenlere ek olarak; tıp, astronomi, sosyoloji, tarih, fizik, kimya ve psikoloji gibi disiplinleri de müfessirin bilmesi gereken ilimler arasında zikretmişlerdir.³⁰⁷

Görüldüğü gibi âlimlerimizin öne sürdüğü kriterlerde zaman içerisinde ilimlerin sayısındaki artışla beraber müfessirin bilmesi lazım gelen ilimlerin sayısında da bir ziyadeleşme meydana gelmiştir. Ancak bir insanın mezkûr ilimlerin tamamına vakıf olması oldukça güç bir durumdur. Bu bilgilerden hareketle; Kur'an'ın tefsiri için gereken temel İslami ilimlerin bilinmesinin zorunluluk arz ettiği, öte yandan ayetlerdeki bazı hakikatlerin yeni bir perspektifle ele alınıp okuyucunun istifadesine sunulması açısından tabiat ilimlerinden ve modern içtimai ilimlerden de yararlanmanın günümüz şartlarında daha faydalı olacağı sonucuna varılabilir. Allah Teâlâ'nın kıyamete kadar geçerli olan ezeli hitabı olan Kur'an-ı Kerim'in ortaya koyduğu sayısız hakikatler zaman geçtikçe ve bilimsel gelişmeler yaşandıkça daha da fazla gün yüzüne çıkmaktadır. Bu nedenle günümüzde tefsir yapacak kimsenin bu ilmi gelişmelere tümüyle yabancı kalması düşünülemez.

Ezcümle meal okuyucusunun hem meal seçiminde hem de tefsir vb. kaynakların seçiminde belirlenen şartları göz önünde bulundurarak yukarıda zikredilen şartları taşıyan alimlerin yazdıkları yetkin kaynaklara başvurması yapacağı çalışmaları sağlıklı bir şekilde yürütebilmesi açısından çok büyük önem arz etmektedir.

---

³⁰⁶ Bilal Ercan, *Tefsir Geleneğinde Müfessirde Aranan Şartlar*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018, s.208.

³⁰⁷ Salih Akdemir, *Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümelere*, Akid Yayınları, Ankara 1989, s. 134.

Yukarıda belirttiğimiz hususlara istinaden Kur'an'ı Kerim'i halis bir niyetle muradına uygun bir şekilde okuyup anlamak isteyen kardeşlerimiz için özetle denilebilir ki;

- Yapılacak mücerret meal okumalarının verimli bir araştırma ve anlama faaliyeti gerçekleştirmek açısından yalnız başına yeterli olmayacağı bilincinde olup yardımcı kaynaklara tefsir vb. çalışmalara başvurulması,
- Kur'an'ı Kerim'in iç ve dış bağlamına uygun bir şekilde; ayetlerin indirildiği tarihi şartların, siyer-i nebinin, sebab-i nuzullerin, siyak ve sibakinin göz önünde bulundurulması,
- Meallerle beraber başka kaynaklardan istifade ederken bu kaynakların ne tür yöntem ve metotlarla oluşturulduğunun anlaşılmasını ve aynı zamanda isti'mal edilecek kavram ve ıstılahların bilinmesini sağlayacak usul bilgisine sahip olunması,
- İtikadi meseleleri ihtiva eden ayetlerin daha doğru anlaşılması ve bu ayetlerin yorumlanması noktasında İslam inancına aykırı bir şekilde ortaya konan görüşlere karşı inancımızı korumak adına temel bir akaid bilgisine sahip olunması,
- Son olarak sahih İslam geleneği içerisinde bizlere tevarüs etmiş ilmi birikimden istifade edebilmek açısından, kaynak seçiminde muteber olanla olmayanın ayrımının yapılabilmesini sağlayacak temel kıstasların neler olduğunu bilinmesi ve buna göre kaynak belirlenmesi, ilk etapta meal okuyucusuna büyük kolaylıklar sağlayacak ve yürütülen çalışmalarda bir takım eksik ve hatalı çıkarımlarda bulunulmasını da engellemiş olacaktır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ

Hz. Muhammed (s.a.v) kendisine nazil olan ayetleri eksiksiz bir şekilde tebliğ etmiş ve bu kutsi hakikatlerin bütün insanlığa ulaşması için hayatı boyunca büyük bir mücadele vermiştir. Bu mücadelenin neticesi olarak İslamiyet Arap yarımadası sınırlarını aşmış civar devletler ve milletlere kadar ulaşmıştır. Gönderdiği ayetler hitap ettiği milletler tarafından daha rahat anlaşılın diye onlara kendi dilleriyle hitap eden Allah, aziz kelamı Kur'an'ı da Arapça olarak indirmiştir. Dolayısıyla diğer milletler Kur'an'ın ihtiva ettiği hakikatlerle tanışabilmek için ya Kur'an'ın dili olan Arapçayı öğrenmişler ya da Kur'an'ı kendi dillerine tercüme etme gereği duymuşlardır. Bu ihtiyacın sonucu olarak İslam'ın daha ilk devirlerinden beri ayetler başka lisanlara tercüme edilmeye başlanmıştır. İlk zamanlarda şifahi olarak ve irticalen yapılan tercüme daha çok Kur'an'ın belli bölümlerini kapsamaktadır. Her ne kadar Kur'an'ı kendi dili olan Arapçadan öğrenme isteği tercüme faaliyetlerinde donukluğa sebep olsa da tam ve eksiksiz bir Kur'an tercümesinin yazılması çokta geç bir zaman dilimine rastlamamaktadır. Bildiğimiz en eski Kur'an tercümesi Samanoğulları dönemine ait olup dili Farsçadır. İlerleyen süreçte Kur'an-ı Kerim diğer dillere de tercüme edilmiş ve Kur'an'ın tercüme dilmediği bir dil neredeyse kalmamıştır. Ancak özellikle Avrupa dillerine yapılan bu tercüme genellikle Kur'an'ı itibarsızlaştırmak gayesi ile yapıldığından ve bu tercümelerde Kur'an'ın kendisi değil de yine başka bir dile yapılan tercümesi esas alındığından bu tercümeler birçok çeviri hatası ve tahrifatla doludur. Osmanlı döneminde Kur'an ayetleri özellikle tefsirleriyle beraber Türkçeye çevrilmişlerdir. Ancak Cumhuriyetin ilanı ile birlikte milliyetçilik fikrinin artması neticesinde Kur'an tercümelerinde büyük bir artış meydana gelmiştir. Buna o dönemdeki yayınevlerinin mealler üzerinden ticari kazanç elde etme düşünceleri de dahil edilebilir. Tüm bunların neticesinde hatalarla dolu birçok meal ortaya çıkmıştır. Birçoğu Arapça bile bilmeyen bazı kimselerin başka dillerden yaptıkları bu tercümelere karşı Diyanet İşleri Başkanlığı harekete geçmiş bu meallere yönelik ciddi tenkitler yöneltmekle beraber Kur'an'ın mealini yapmak için de bu işi yapacak ilmi yetkinliğe sahip kişileri görevlendirmiştir. Başta Kur'an'ın mealini yapma vazifesi Mehmet Akif'e tefsirini yapma görevi de Elmalılı'ya verilmiş ancak Mehmed Akif

dönemin siyasi şartlarından dolayı bu işten vazgeçince tercüme işini de yine Elmalılı Hamdi Yazır üstlenmiştir. Bununla birlikte Kur'an ayetlerinin Türkçeye çevrilmiş haline Kur'an'ın tercümesi veya Türkçe Kur'an gibi isimler verilmesine karşı çıkmıştır. Nitekim Kur'an lafız ve mana ciheti ile ilahi bir kelam olduğundan onun her yönüyle tercüme edilebilmesi imkânsız kabul edilmektedir. Onun tercümesine cevaz verenler de manevi/tefsiri tercümesini kast ederek cevaz vermişlerdir. Bu nedenle Türkçe Kur'an tercümelere için yapılan tercümenin mana yönünden olduğunu vurgulamak maksadıyla meal kavramının kullanılması daha uygun görülmüştür. Yoksa Kur'an'ın harfi tercümesinin yapılması mümkün olmayıp bu yöntemle tercüme yapılması caiz görülmemektedir.

Cumhuriyet döneminde yazılan başlıca meallerin önemli bir kısmı kısaca tanıtılarak bunlardan 4 tanesi çalışmamızın ikinci bölümünde ele alınmış ve özellikle Kur'an ilimleri ve tefsir usulü açısından tetkik edilmiştir. Bunun neticesinde meallerin bir kısmında bu kaidelere uygun hareket edildiği ancak önemli bir kısmında bu esasların göz ardı edildiği görülmüştür. İhmal edilen noktaların ise daha çok fıkhi ayetlerde ve Kur'an kıssalarında yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Allah kelamı bir ve tek olmasına rağmen meallerde aynı ayetle ilgili karşılaşılan çevirilerden ve yorumlardan hareketle yazarın bakış açısının mealler üzerinde ne denli etkili olduğu görülmüştür. Aslında bu durum Kur'an meallerinin neden Kur'an'a denk görülmemesi gerektiğinin cevabı niteliğindedir. Bundan hareketle Kur'an meallerinde; kısasu'l-Kuran, nasih-mensuh ayetler, müteşabihu'l-Kur'an, münasebetü'l-Kur'an, sebab-i nüzuller, ayetlerin siyak ve sibakı, fıkhi ayetlerden hüküm çıkarma, vücuh ve nezair gibi birçok ilmin göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilmiştir. Aksi takdirde ayet meallerinin ve yorumlarının hatalarla dolu olması kaçınılmazdır.

Son olarak meal okuyacak kişilerin nelere dikkat etmeleri gerektiği konusu ele alınmış bundan hareketle tefsir, hadis, fıkıh gibi temel İslami ilimlerin yüzeysel bir şekilde de olsa bilinmesinin gerekli olduğu ortaya konmuştur. Bunların yanında meal/tefsir okuyacak kişinin kaynak seçerken hangi hususları göz önünde bulundurması gerektiğine temas edilmiştir. Ayrıca meal yazacak kişide bulunması gereken şartlara değinilmiş, meallerin Kur'an'ın kendisi gibi değil bir nevi tefsiri olarak görülmesi gerektiğinden dolayı müfessirin bilmesi gereken ilimlerin meal yazacak kişi tarafından da bilinmesi gerektiği ifade edilmiştir. Dolayısıyla meal

yazacak kişinin İslami ilimlere vakıf olması hem Kur'an'ın dili olan Arapçaya hem de anadiline son derece hâkim olması gerektiği belirtilmiştir. Aynı zamanda yukarıda da ifade edildiği üzere meal yazarının bakış açısının ve zihin dünyasının meal üzerindeki etkisi göz önünde bulundurularak sahih bir itikada sahip alimlerin meallerinin tercih edilmesinin önemi ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

- Abay, M. 2012. Türkçedeki Kur'an meallerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 232-303.
- Akdemir, S. 1989. *Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleri*. Ankara: Akid Yayınları.
- Akpınar, A. 2002. Ömer Rıza Doğrul (1893-1952) ve Tefsire Katkısı. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17-36.
- Alıcı, M. 2010. "Şefa'at", *DİA*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Atay, H. 1995. *Kur'an'a Göre Araştırmalar*. Ankara: Atay Yayınları.
- Atay, H. 2013. *Kur'an Türkçe Çeviri*. Ankara: Atay Yayınları.
- Atçeken, S. 2008. *Hüseyin Atay'ın Dine Yaklaşımı*. Konya.
- Atik, N. 2020. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Yazdığı Son Meal. *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 183-222.
- Aydar, H. 1996. *Kur'an-ı Kerim'in tercümesi meselesi*. İstanbul: Kur'an Okulu Yayıncılık.
- Balcı, M. 1991. *Kur'an-ı Kerim ve Kelime Meali*. İstanbul: Ebrar Yayınları.
- Baş, E. 2008. Mustafa İslamoğlu'nun Hayat Kitabı Kur'an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum. *Usul İslam Araştırmaları*, 77-106.
- Bayraklı, B. 2019. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meali*. İstanbul: Bayraklı Yayınları.
- Bilmen, Ö. N. 1990. *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi*. Ankara: Bilmen Basım ve Yayınevi.
- Birişik, A. 2002. "Kur'an", *DİA*. Ankara: TDV Yayınları.
- Bulaç, A. 2003. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*. İstanbul: Bakış Yayınları.
- Cerrahoğlu, İ. 1988. *Tefsir Tarihi*. Ankara: DİB Yayınları.
- Cerrahoğlu, İ. 1989. Oryantalizm ve Batıda Kur'an ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 95-136.
- Cündioğlu, D. 2005. *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*. İstanbul : Kaknüs yayınları.
- Çalışkan, İ. 2011. Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları I, Tefsîrî Mehmed Efendi'nin Tefsîr-i Tibyân Adlı Eserinin Osmanlı Dönemi Tefsir Faaliyetindeki Yeri ve Dönemin Siyasi-Sosyal Yapısı İçin Anlamı. *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları*, 215-240.
- Çantay, H. B. 1990. *Kur'an-ı Hakim ve Türkçe Meal-i Kerim*. İstanbul: Mürşid Çantay.

- Dağcı, B. 2010. 1950-1960 Arası (Demokrat Parti Dönemi) Türkiye’de Kur’an Araştırmaları. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Davudoğlu, A. tarih yok. *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali (Türkçe Anlamı)*. İstanbul: Seha Neşriyat.
- Demir, H. 2011. Hayat Kitabı Kur’an Gerekçeli Meal-Tefsir Üzerine. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 149-176.
- Demirci, M. 2020. *Tefsir Usulü*. İstanbul : İfav Yayınları.
- Doğrul, Ö. R. 1995. *Tanrı Buyruğu Kur’an-ı Kerim’in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi*. İstanbul: Bilgi Basım ve Yayınevi.
- Durmuş, Z. 2010. Mustafa Öztürk’ün Kur’an-ı Kerim Meali İsimli Eserinin Analizi. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 79-100.
- Durmuş, Z. 2020. *Kur’an’ın Türkçe Tercümeleri*. İstanbul : Çıra Akademi.
- Eckmann, J. 2012. Kur’an’ın Doğu Türkçesine Tercümeleri. *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*, 15-24.
- ed-Demîrî, E.-B. K. H. 1432. *en-Necmu’l-Vehhac fî-Şerhi’l-Minhac*. Cidde: Daru’l-Minhac.
- el-Begavî, E. M.-H.-F. H. 1418. *et-Tehzîb fî Edilleti Metni’l-Gaye ve’t-Takrib*. Beyrut: Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye.
- el-Buhârî, E. A.-C. tarih yok. *el-Câmiu’s-Sahîh*. Dimeşk-Beyrut : Daru İbn-i Kesir.
- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, İ. 1. 1992. *Hak Dini Kur’an Dili*. İstanbul: Zehraveyn.
- en-Nesâî, E. A. H. 1421. *Kitâbüs-Süneni’l-Kübra*. Beyrut: Müessesesetü’r-Risâle.
- Ercan, B. 2018. Tefsir Geleneğinde Müfessirde Aranılan Şartlar. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ergin, O. N. 1977. *Türk Maarif Tarihi*. İstanbul: Eser Matbaası.
- er-Râzî, E. A.-F. H. 1426. *Mefâtihu’l-Gayb*. Beyrut: Daru’l-Fikr.
- es-Salih, S. 2014. *Mebahis fî-Ulumi’l-Kur’an*. Beyrut: Daru’l-İlm li’l Malayin.
- es-Suyûtî, E.-F. C.-H. H. 1429. *el-Itkân, fî-Ulûmi’l-Kur’ân*. Dimeşk: Daru’l-Mustafa.
- eş-Şâfiî, E.-F. İ.-K.-K.-B.-D. H. 1431. *Tefsîru İbni Kesîr*. Beyrut: er-Risâletü’l-Âlemiyye.
- et-Tirmizî, E. İ. H. 1423. *el-Câmiu’s-Sahîh*. Beyrut: Daru’l-Ma’rifeti.
- ez-Zebîdî, E. F.-M.-B.-H. H. 1414. *Tâcu’l-Arûs*. Beyrut: Daru’l-Fikr.

- ez-Zemahşerî, E.-K. M.-H. H. 1437. *Tefsîru 'l-Keşşâf*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- ez-Zerkeşî, E. A.-T.-M.-M. H. 1404. *el-Burhan fî ulumi 'l-Kur'ân*. Kahire: Daru't-Turas.
- ez-Zürkani, M. A. 2019. *Menahilu 'l-İrfan fî Ulumi 'l-Kur'an*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Fayda, M. 1995. '*Fetih*', *DİA*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Feyizli, H. T. 2001. *Feyzu'l Furkan Kur'an Meali*. İstanbul: Akit Yayınları.
- Göktürk, A. 2022. *Ceviri: Dillerin Dili*,. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gümüş, S. 2015/5 Cumhuriyet Döneminde Meal Çalışmaları. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 285-331.
- Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. 2015. *Kur'an-ı Kerim Meali*. Ankara: DİA Yayınları.
- Hamidullah, M. 2018. *Kur'an-ı Kerim Tarihi*. İstanbul : Beyan Yayınları.
- Heyet. 2015. *Kur'an-ı Kerim ve Nuhtasar Kelime Meali*. Isparta: Hayrat Neşriyat.
- İslam, M. 2019. Ömer Rıza Doğrul'un Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi Eserinde Kelam Konularının İşlenişi ve Değerlendirilmesi. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- İslamoğlu, M. 2008. *Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Işık, E. 1993. '*Hasan Basri Çantay*', . İstanbul: TDV Yayınları.
- Kırca, C. 2014. Kur'an'ı Anlama Sorunları ve Yöntemleri. *Bilimname*, 7-24.
- Kısa, M. 2020. *Kur'an-ı Kerim ve Kısa Açıklamalı Meali*. Konya: Armağan Kitaplar.
- Koçyiğit, H. 2015. *Müfessirin nitelikleri üzerine*. İstanbul : Pınar Yayınları.
- Koçyiğit, T. 2016. *Hadis Usulü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Koçyiğit, T. 2016. *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*. Ankara: TDV Yayınları.
- Köktaş, Y. 2015. *Kur'an'a Aykırı Görülen Hadisler*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Mevdudi, E. A. 1988. *Tefhimu 'l-Kuran*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Mustafa dib el-Buga-Muhyiddin dib Mistu. H. 1418. *el-Vadîh fî-Ulumi 'l-Kur'an*. Dımeşk: Daru'l-Kelimi't-Tayyib.
- Müslim, E.-H. M.-H. H. 1431. *el- Câmiu 's-Sahîh*. Beyrut: Daru'l- Ma'rifeti.
- Özkan, M. 2012. Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Ortaya Konan Kur'an Tercüme Üzerine. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 115-159.

- Öztürk, M. 2018. *Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Öztürk, M. 2019. 'Meal', *DİA*. Ankara: TDV Yayınları.
- Öztürk, Y. N. 1994. *Kur'an-ı Kerim Meali (Türkçe Anlamı)*. İstanbul: Hürriyet Ofset Matbaacılık.
- Şimşek, S. 2012. *Hyat Kaynağı Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Tekin, A. 2014. *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru*. İstanbul: Kelam Yayınları.
- Togan, Z. V. 2012. Londra ve Tahran'daki İslami Yazmalardan Bazılarına Dair. *İslam Tetkikleri Dergisi*, 132-160.
- Uzun, M. İ. 1994. 'Ömer Rıza Doğrul', *DİA*. İstanbul : TDV Yayınları.
- Vehbi Başer, Yasin Aktay, Hikmet Zeyveli, Halilrahman Açar, Mehmet Paçacı, Düccane Cündioğlu, Turan Koç, Ömer Özsoy, İlhami Güler, Ş. Ali Düzgün, A. Zeki Ünal. 1996. 2. *Kur'an Sempozyumu Tebliğler-Müzakereler*. Ankara : Bilgi Vakfı Yayınları.
- Yazıcı, G. 2007. *Kur'an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler-*. Ankara: DİB Yayınları.
- Yazır, E. M. 1992. *Hak Dini Kur'an Dili*,. İstanbul: Zehraveyn.
- Yüksel, E. 2013. *Mesaj: Kur'an Çeviri*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Zertürk, H. 2011. *Gereğeli Mealin Gereğesiz İddiaları: Mustafa İslamoğlu'nun Kur'an Anlayışı*. İstanbul: Zafer Matbaası.